

КЊИЖЕВНИ БАР магазин код

/ број 118-119-120 / година XI / април-јун 2011 / цена 100 динара /

ПОЕЗИЈА

Мирољуб Максимовић
Јелена Ленголд
Енес Халиловић
Дејан Илић

РАЗГОВОР

Захар Прилепин

ПРОЗА

Мирјана Митровић
Давид Албахари
Слободан Шнајдер

ПОГЛЕДИ

Душан Пајин
Љиљана Ђурђић
Петар Пијановић
Светозар Колјевић

БЕСЕДА

Живорад Недељковић

НОВЕ КЊИГЕ

Драган Стојановић
Александар Милановић
Славољуб Станковић

ЈЕДНА КЊИГА

Књига Ребеке Солнит *Луталаштво: Историја ходња* наслана се на појачано интересовање за шетњу, што је једна од основних способности фигуре урбаног песника или фланеура који нам долази из Бодлерове поезије преко бриљантних есеја Валтера Бењамина. Није отуда случајно што једно поглавље своје књиге ауторка посвећује и шетњи кроз Париз, у време када је француска престоница била престоница света. То је био XIX век, век шетње, усуђујем се да га тако назовем, имајући у виду и у овој књизи добро документовано шеталачко искуство романтичара. Међутим, XX век је донео другачији сензибилитет о коме нас, између осталих, обавештава и Милош Црњански, у својој шетњи кроз Берлин, говорећи о готово еротској љубави Немица према аутомобилу. Дакле, Ребека Солнит пише о шетњи у пост-шеталачко време и то је оставило двоструки траг на овој занимљивој књизи: најпре, ауторки није толико стало да продуби смисао шетња, односно смисао кључних тачака у историји шетња што би је сигурно одвело у дубине филозофије. Супротно томе, она је покушала да обухвати ширину шеталачких феномена. Ту на сцену ступа велика обавештеност ове ауторке, као и њена педантност која се разоткрива у настојању да не испусти из вида ниједан аспект шетња: од физиолошких, преко поетичких, до политичких. Баш зато што тежи да опише ширину феномена, а не његову ду-

бину, Солнитова посвећује релативно мало простора славним шетањима или славним шетачима, јер аксиолошки моменат, моменат процењивања домашаја различитих шетања у њеној књизи није изражен. Зауврат добијамо једну могућу типологију шетања, која може бити полазна тачка за размишљање о овом феномену.

Други аспект ове књиге, обележен пост-шеталачком епохом у којој она настаје, јесте настојање ауторке да обнови/ревитализује искуство шетања код својих читалаца. У њеној књизи стога место налазе и описи властитих шетања, било појединачних, било групних. Ребека Солнит о шетању дакле не само размишља, већ га и упражњава и „рекламира“. Не знам колико је у овој последњој ставци реторика ауторке убедљива - ја сам човек који нема возачку дозволу, па ме није тешко убедити да протегнем ноге - али у сваком случају сама та жеља делује интересантно и као феномен: она, наиме, указује на једну особиту поетику писања историје (шетања) који у себе укључује ангажман, тежећи тако да прикрије/одложи искуство епохалног пораза: наиме, идеја да се напише историја шетања непогрешиво одаје да је време шетања на измаку. На крају крајева, тога је био свестан и Валтер Бењамин; он је сматрао да ће се будући фланеур уместо по улицама града шетати по робним кућама.

Слободан Владушић

► број /118-119-120/

ајрил-јун 2011

Насловна страна, Ђура Маравић
Ликовни прилози у овом броју преузети су са
„Дана Модерне - Ликовна колонија Палић“

Поводом пет деценија од пријема Нобелове награде за
књижевност, фотографије Иве Андрића преузете су из фототеке
„Задужбине Иве Андрића“, Милутина Бојића 4, Београд

Књижевни мајазин
Месечник Српског књижевног друштва

Основац и издавач: Српско књижевно друштво
Редакција: Француска 7, уторком 11-13 часова
телеф/факс: (011)262-88-92; (011)328-85-35; e-mail: kmagazin@beotel.rs

За издавача: Милован Марчетић
Уредништво: Ана Ристовић, Игор Перешић
и Дејан Симоновић (оперативни уредник)

Главни уредник: Милета Аћимовић Ивков

Графичко обликовање: Мирјана Живковић

Лекција и корекција: Редакција

Прелом: Влатко Михаиловић

Штампа: Чигоја штампа, Београд, Студентски трг 13
Жиро рачун: 255-0000000007036-10

ИЗЛАЖЕЊЕ „КЊИЖЕВНОГ МАГАЗИНА“
ПОМАЖЕ МИНИСТАРСТВО КУЛТУРЕ СРБИЈЕ

Садржај

ПОЕЗИЈА

Мирослав Максимовић /2/
Марија Васић /10/
Польски песници 70-их /11/
Јелена Ленголд /20/
Дарко Даничић /23/
Марија Шимоковић /27/
Енес Халиловић /35/
Милица Јефтимијевић Лилић /39/
Дејан Илић /43/
Чарлс Рајт /50/

ПРОЗА

Мирјана Митровић /4/
Роберт Валзер /16, 19, 34/
Филип Делерм /17/
Соња Атанасијевић /18/
Слободан Шнајдер /24/
Давид Албахари /31/
Слободан Тишма /37/
Миленко Пајић /44/
Душан Микља /52/
Лу Сун /56/
Зоран Ђирић /57/

РАЗГОВОР

Захар Прилепин /7/

ПОГЛЕДИ

Душан Пајин /14/
Љиљана Ђурђић /22/
Петар Пијановић /29/
Василије Милновић /40/
Ненад Даковић /47/
Маја Херман Секулић /48/
Светозар Колјевић /54/

ЧИТАЊА

Милан Алексић /60/
Светлана Шеатовић Димитријевић /61/
Јасмина Врбавац /62/

БЕСЕДА

Живорад Недељковић /64/

Мирољуб Максимовић

РАВНАЊЕ СНЕГА

Нападао је, изненада.
Таман се разбашкарисмо,
у навику нам пређе зимска тиранија –
kad он поче!
За ноћ и дан – метар.
Па опет!
Наваљују невоље.
Не заобилазе.
Воле нас. Једине.
За остале људе – нас нема.
Виде само снег. Њега воле.
Ни ми сами себе не волимо,
јер себе не видимо.
Због снега. Њега псујемо.
О, Боже, склони ову светску белину!
Да се покажемо!
Ко смо и какви смо.
Да засветле наша велика дела,
она од пре снега.
Да се опет размашемо!
Бог вальда скрену у неку уличицу,
одакле се истетура весељак, вичући:
„Где су моји новци!“,
за њим, разгрну смет рмпалија, да бије,
заквоца торокуша о правима,
па скрену у комшилук, по донацију
зашећерене кафе,
узор правде, са краватом,
замаха свотом зеленог морала,
рука му застаде, као да кип слободе вири из снега.
Бог оде, мрмљајући,
а снег настави да пада, ћутећи.
Већ је прекрио дршке лопата
којих се не прихватисмо,
по државним двориштима затрпао багере
које не покренусмо –
вире само димњаци мотора:
на купастим поклопцима чуче председници –
затрпава, поравнава снег
до далеког севера где нема људи,
до далеког запада где нема ни снега.

МЕЊАЊЕ КРОВА

По Сеагу Бекшићу

Морали смо.
Где бисмо живели?
Не би нас било
овде, где смо одвајкада,
да нисмо заменили кров.
лишајеви натопили цреп,
није више био светла новост
кров,
растресао га двадесети век.
Изгубио се међу белим брезама са истока,
хладним четинарима са севера,
и квргавим босанским шљивама
које су га лупкале са југа.
Док је са запада мирисао мед, и млеко
наших комшија.

Морали смо.

Прво смо скинули стари цреп.
Низ каде од фосни клизили су у понор
тамноцрвени комади сећања,
па старудија минулог доба,
детаљи таванских тајни.
Слушали смо одједном како се котрља
оцило којим је деда–Илија палио лулу.

Када смо, тако, рашчистили са прошлошћу,
почели смо изнова, од плоче,
онако како су нам нацртали, на модеран начин.

Монтирали смо венчанице
и везали их за плочу шрафовима,
поставили слемењаче и стубове–држаче под њима,
на те ослонце упаковали рогове,
гредњаче на угловима, увалнице на жлебовима,
опшили ламперијом на видним местима,
испод стреје,
а остало обичним даскама
(и тако нећемо, више, тумарати по мраку),

поставили фолију (не да се изолујемо,
већ да нам је продају),
укуцали летве по дужини рогова,
затим и оне попреко, на које се пакује цреп.
А цреп бечејски,
петнаест и по комада на квадрат,
дебљи и тежи од кикиндског,
погоднији за балканске ветрове.
(Не помињемо димњак,
тај проблем су решили стандарди, цевима фи–200.)
На крају, дошли су експерти, лимарски,
да поставе олуке, лајсне, вертикалне, казанчиће,
држаче.

Синуо је кров ка далеким видицима,
блеснуо према земљама које кровове планирају.
Шетали смо поносно, пуни наде
и мисли о спасењу куће,
чекали телефонске позиве.

Тишина.
Не галаме деца, отрчала у фејсбукове.
Не пуцетају хајдучке ватре,
остале под крововима од прућа.
Тишина.
Сија кров.

ДУВАЊЕ ВЕТРОВА

Ако живите на Дунаву
близу средишта Европе
која не зна да јој је ту средиште,
ако сте Србин
тик уз срце Европе
ако сте радознали
као сваки Европљанин
па пожелите да завирите у то срце –
оно ће се удаљити,
и не само да ће се удаљити
нега ће стварно бити далеко
као да је прешло океан.

Ако живите на Дунаву,
знате ветрове.

Када са истока задува кошава
развеје свакодневно лишће и отвори видике
поремети тезге трговаца
шверцерске цераде са дрангулијама
дигне увис
да буду крила митских птица
Дунаву и Библији врати рибу нових а истих
ловокрадица
мраз врати из мисије наметања мира улицама
на његове старе задатке цртања шара по окнима,
расхлади собе а загреје пећи

и око њих окупи породице
из свих размажених буџака избаци мемлу и буђ,
рашчисти ваздух –
одједном и човек и соко и воћка продишу
врати им се мисао о слободи.

Северац наступа по правилима,
као да дува из паметних машина,
зна кад и колико,
дува од понедељка до петка
проводним ледом организује живот и производњу
а онда, у суботу, пусти људе
да пију и да се опијају,
да забораве на понедељак.
Једноличан је,
лако га је прочитати,
зато он не пише
само сувим лишћем
на асфалту прави слике
које не трају више од секунде
да их нико не упamtи
већ да се чистог ума окрене будућности.

Са запада не стиже ветар,
већ киша
а често и громљавина,
час из облака, час из авиона,
зато народ не окреће лице на ту страну:
не зна хоће ли га погодити кап обновитељске кише
или муња.

А са југа
тешки мирис
легао на темеље,
нема топлог поветарца,
што је знао да долепрша из историје,
јер нема ни југа а камоли историје,
југ је изгледа нестао на западу.

Ако живимо на Дунаву,
имамо само ветрове
који нам кажу да ћутимо,
да не причамо у ветар.

Мирјана Мишровић

МУЗИВАРИЈУС

1.

Ушао сам у град сам јер ме помоћник напустио на пола пута. У крчми уз вечеру добили смо само комадић тврдог хлеба, а газдарица се извињавала. Пекара су, каже, због пљачке у селу ухапсили и отерали у рудник, сиромаха. Мој се помоћник одмах упустио у разговор са крчмарicom. Нисам му замерио, тако прсату женицу давно не бејах видео. Вајкала се још како је тешко данас наћи доброг пекара. Знам ја то, уноси се мој помоћник, осим што сам мајстор у прављењу царских мозаика, у прстима имам све тајне доброг теста и финог пецива. Нека, нек се кити, мислио сам јер сам веровао да мој помоћник из мушких разлога препоручује своје прсте прсатој крчмарци. Али ујутру, док сам се још мешкољио будећи се на слами, помоћник и крчмарica се договорише. Наставио сам сам, презиво пљуцкајући, не без извесне резигнације. Ти што мисле првенствено о хлебу, ти се увек лако договоре. Па онда, седећи на свом путном ковчегу са драгоценим алатима, у новостеченој и људима од духа тако милој слободи, наставих да премишљам зашто ја нисам могао да се тако лако споразумем са својим мајстором.

Ово вам све говорим да вас уверим како сам ја један потпuno наиван човек, мада се у стварном свету тиме не треба баш поносити, и да објасним како су моји разлози за долазак у овај град били лишени сваког предумишљаја.

Кад сам нешто хтео, ја сам увек баш хтео, а мајстор је понекад мислио исто, а често и није. Мајстор је био стар и много је знао, али ни ја више нисам био млад. Можда сам зато постао нестрпљивији него иначе, вајкао сам се грицкајући травку.

Већ ту, у другој половини пута до града, нисам се тачно сећао због чега се оно посвађах са мајстором, али сама свађа стајала ми је пред очима јасна, пуна покрета и боја. Неумољиве, као на стуб уклесане, стајале су преда мном све увредљиве речи које сам просуо. Од беса су ми дрхтале ноздрве. Тачно је, стезао сам и песнице. На крају сам и шутнују једну посуду пуну тесера, спремљених за уградњу. Нисам имао намеру, посуда ми се просто нашла на путу. Коцкице млечно зелене пасте су се разбежале по поду, а керамичка посуђа се расцветала на комаде налик увенулим ораховим листовима. Тада се све зауставило. Само се мајсторово лице напело и слило с вратним жилама које су пулсирале.

Ни данас ми није много јасније како се такве ствари догађају. Твој ти живот изгледа сасвим јасан и одређен, и тврдо скројен, као кожна кецеља коју ми, мозаичари, опајујемо да нам чува колена док клечимо. А онда, само

тако, без најаве, без воље и припреме, подигао се тај талас, пљуснуло је тих неколико часака, и све се изменило из темеља.

Не скидајући запањени поглед са пода по коме су се разлетеле тесере од зелене пасте, спремљене за халјину богиње, као да сикће или да јеца, мајстор је процедио: Дођи да те исплатим, па иди.

И ја сам, такође увређен, дограбио новац, алат и свог момка за рукав и одмарширао из радионице, коју сам се надао да добијем после смрти мајстора, удовца без деце, као његов најбољи и најмилији ученик.

Теран бесом, разгонећи стреле кајања, бодрећи се охолошћу, ушао сам у град, верујући да сам разумео шта ми се догодило. Сувише дуго сам чекао. Нисам могао више да чекам. Добро је што сам отишао. Добро је што ћу почети.

2.

Стопало десне ноге почивало је на постолју стуба. Десни длан положио је на облу мермерну површину као да смирује пропетог коња. Затегнута лева страна тела чинила је ослонац. Главу са гривом косе као у Спартанца меко је померио ка рамену. Чим сам га угледао, тврдо сам решио (ах!) да његов лик буде централна фигура на првој композицији коју ћу урадити. Кад сам већ дошао у ову забит, одлучио сам да радим само композиције.

Две жене остале су јајасте мрље у угловима мог видног поља, засењене призором складног мушких тела. Грци су били паметни. Мушки тело, кад јесте, онда јесте лепота по себи. Код жена, чим ухватим једну племениту линију, одмах уочим и место створено да буде употребљено. Жена је као излог пекаре, пред њом не размишљам, само се бестидно облизујем.

Крчање у stomaku подстакло ме да се усрд средим на разговор од кога сам много очекивао. А боле су ме и ериније резигнације, моје старе бољке, што су ме богови спустили у време које ни најмање не погодује мом истанчаном хеленском духу. Да сам рођен пре осам стотина, ма барем пре пет стотина година, кад се знало шта је Атина, шта Спартा, а шта Крит, моји мозаици простирали би се пред ноге оних чије очи умеју да виде. Уместо тога, од свих лоших могућности, допала ми је најлошија, ова варваризована држава, ово пројздрљиво царство које све гута, а ништа не разуме. Да је сад овде Хелада, мислио сам, овај лепи грађанин и ја одмах бисмо отпочели дијалог о пропорцијама.

Пробуди се, пљеснуо сам замишљеним шамаром сопствени образ. Пред тобом стоји твој послодавац. Он има моћ, он има новац! (Мада, и кроз маглу очајничке потребе и гладне наде, градилиште по коме шета неколико – не више од десет – лепо обучених мушкараца и жена – извесно се може тврдити: власниковах пријатеља који разгледају – градилиште на коме нема ни мајстора, ни робова, ни скела – бацало је тамну сенку сумње не само на власникова, већ и моје сопствене планове.)

Стao сам на два корака од њега и чекао да mi сe обрати. Трнули су mi прсти у сандалама. С послодавцем, најважније је како уговориш посао. Мајстор mi је то објаснио: ти си кашика меда, на коју мораш да привучеш муву њихове страсти. Свако има неку мушкицу; гледај да га увериш како је нико боље од тебе не може нахранити.

– А, стигао је музиваријус!

Сувише весео, учини mi сe. Самоувереност би морала да задржи мало дистанце, облачак меланхолије.

– Моја академија чека твоје мозаике. Да ли te твоје музе довољно воле?

Освртох се. Негде су зидови досезали до струка, негде су зјапили ископани темељи, неке стазе су водиле до шахтова за одвод, шанчеви са постављеним водоводним цевима завршавали су нагло. Понегде је земља била mrка, а по много где затрављена. На другом крају градилишта лежале су наслагане гомиле опека и камена. Неколико мермерних стубова уздизало се и на западном крају. Разуман би се питао да ли је ово градилиште или рушевина. Мозаици су парфем, а ова академија није имала ни халјину, ни сандале.

– Заиста моћна грађевина, – рекао sam и приметио да је једно од два женска јајета отклижало у сенку, али друга женска прилика је остала и мада sam сe трудио, набирући чело, да је одстраним, није се дала отерати. Да није било ње, разговор би врло лепо протекао. Не, није се мешала, осим присуством, мада је успевала да остане готово неприметна, док смо разговарали о варваризацији којој такође треба повући лимес грађевином духа, важнијом од кула и осматрачница којима глупо царство покушава да се одбрани.

– Ј? Колико ће све то да кошта?

После sam је упознао. Али тада sam сe само питао зашто неке жене не умеју да ћуте. Као моја покојна мајка. Увек је све морала да каже. Увек је била у праву, али никад није рекла оно што sam желео да чујем. Зато се никад нисмо слагали. И шта јој је онда вредело што је увек била у праву? Просто их не можеш волети, колико су у праву.

Наравно да није добила одговор на то неприлично питање, а то mi ни до данас није опростила. Или бар тако каже.

3.

Моја очараност Романом већ сутрадан је претрпела озбиљан удар. Дошао sam у његову кућу, ону у граду, тачно у уговорено време. И не беше нас много, само ja и још двојица молилаца. Али, узалуд. Роб нам је рекао да чекамо и чекали смо. Разгледао sam предворје куће, слике на зидовима, стубове, за које sam сa жаљењем установио да су од лажног мермера. Настојао sam да не заподевам разговор са другим Романовим јутарњим посетиоцима. И

није било тако рано, скоро подне, време већ да се иде у купатило, кад је роб поново изашао и рекао да нас судија данас не може примити.

– Опет је пијанчио целу ноћ! – рекао је један од посетилаца, – или је заспао код хетера.

– Шта предлажете, – питао sam их.

– Долазите сваког дана, па ћете га једном наћи, ако вам баш много треба. Али ако можете своју ствар да завршите с неким другим...

Нисам могао своју ствар да завршим с неким другим, бар за сада, и зато sam морао да долазим.

4.

Нисам знао да неко може да трчи очима. Седи усред своје баштице, окружена лалама, седи и мирише. Непокретна, устрептала и лепа као цвет са својих сочних седамнаест година. Крај ње, танка и дугачка жена из кантице заливала иситњену земљу око бокора и стабљика. Жена се исправља, исправља, не испушта кантицу, превисока, највиша жена коју sam видео, а стварно се уплашим тек кад ка мени окрене као гар црно лице с белим очима.

– Ко со ту?

Црна висока жена говори шуштаво и гугутаво, а тај језик је, мора бит, донела из Африке.

– Ко си ти?

Преводи mi девојка која седи, свесна да се латински гласови једва разазнају у густишу говора пустињске нимфе. Девојка се наједном озари, ситне кости лица зазвецају док се размештају, и кликне.

– Аха, сетила sam сe, ти си мозаичар Силвано Грамон! Тата mi је рекао да ћеш живети у нашој кући.

– Ja сам Силвано Грамон, – наклоних сe.

– Чудна ти је моја Нила, је л' да, – девојка која седи показује на високу црну жену.

– Немој да се плашиш, она је из Нубије, погледај како je лепа.

Гледам у црну жену, а она и даље претеће стеже кантицу, па се ипак поново лагано савија над леју. Под танком халјином назиру јој се пршљенови.

– Дођи да видиш моје цвеће, – дозива me девојка која седи.

Кад приђем ближе, црна жена се опет исправља. Није више неповерљива, чак се и смешка јер док стојим крај ње, врх моје главе допира јој тек до груди.

Ниско под нама, девојка седи у столици из које јој висе танке бежivotне ноге. Столица је учвршћена на постоење са четири окована точкића. Ова девојка не може да хода, закључио sam. Али већ у следећем часу, иза мојих леђа одјекнуо је Романов глас: Селена! Схватио sam да је мој закључак био брзоплет. Јасно sam видео како је потрчала очима. Похитам и ja за тим њеним погледом–веверицом, а Роман озарен, шири руке и прилази.

– Дођи да видиш, тата! Још две су сe расцветале.

Сви гледамо у два златна цвета, капи меда неке циновске пчеле.

Она говори, смеје сe, онда mi говоримо и смејемо сe. Сва nelагода се расплинула. Не могу да одвојим очи од te девојке, а она mi узвраћа погледом кроз сунчево труње на трепавицама. Поподне мирује. Откуд ја овде, питам сe, да ли је ово град Сингидунум, да ли је ово свет који познајем... Da ли sam ja овде, onaj ja koga sam доскора поз-

▶ навао. Колико светова постоји на овом свету? И шта уопште зна човек који мисли да зна?

5.

Дијану, девојчину мајку, нисам примећивао исто колико ни Роман. Опчињен идејом о академији, с Романом сам обилазио богате матроне да потпомогнем убеђивање – сакупљали смо прилоге за наставак радова, а наговарали смо их и да пораде код својих мужева да се у градском већу изгласа довољна сума. Угледне грађане салетали смо, понеког и придобијали, у градском купатилу, кроз пару која је топила згрчена лица и блажила ветровима избушене зглобове. Најтврђи орах био је генерал, командант пограничног гарнизона. А сви су хтели да чују шта он има да каже. Прво је окретао на шалу. Не водим ја бригу о томе како је судија Роман потрошио своју очевину и женин мираз, рекао је, али га нису пуштали да се измигољи.

Генерал је захватио хладну воду из кабла и полио ужарено камење које је зацврчало. Затим је дубоко удахнуо миришљаву пару.

– У току следећег месеца морам из пристаништа да извучем 12 маневарских чамаца и да им катранишем дно. Треба да заменим ужад на опсадним магарцима... Ако се дивљаци осмеле да крену преко Данубијуса, а хоће, чим се ветрови смире... Не би било лоше ни да појачамо храну пешадији...

– Мислиш, онда, да не дајемо за ту академију?

Генерал је мало ћутао, цоктао, слегао раменима.

– Нека он одмакне барем до другог спрата, па ћемо онда да дамо.

Центрео сам да ово испричам Роману чим изађемо из купатила, у коме су сви други имали уши као и ја, па тамо нисам хтео, али кад смо изашли, он ми рече да има сад нека неодложна послана, а ја да идем кући или већ куд ми се прохте. Био сам баш гладан и мислио сам да ћемо опет на неку добру вечеру, али шта је ту је, пара нисам имао па се упутих Романовој кући надајући се да је Нила добре воље и да ће ми дати нешто из кухиње. Не нађох никог, па како гладан нисам могао да заспим, а месец је био велики, а кад је такав узнемираша и много мирније духове од мога, изађох у баштицу. Дијана, до тада сам научио да се тако зове Романова жена, прва је мене угледала.

– О, музиваријус! И ти си му већ досадио, рекла је и склизнула у кућу неприметна, каква је била и у башти.

6.

Најважније ствари долазе неприметно и ненајављено. Судију Романа, оца несуђене академије на лимесу, извукли су из Дунава надувеног и унакаженог, али без трагова рана и другог насиља на телу. Сам се бацио, напио се и пao с моста, или га је неко гурнуо, никад није утврђено. Кад сам га погледао, згрчио сам се. Онаква лепота, крикнуо сам. Али Дијана, с којом сам пошао кад су јавили шта се дододило, стајала је непомично. Толико је дугова остало за Романом, да су већ на дан сахране дошли први повериоци. Извукао сам испод кревета свој ковчег са прибором, који од доласка нисам отварао, а у који сам, улазећи у град, полагао онолике наде. Али неприметна Дијана ме зауставила.

– Хоћеш ли умети да га насликаш какав је био?

7.

Прошло је од тада дводесет година и ја још сликам посмртне портрете за гробнице грађана пограничног града. Један од најлепших још увек је Романов. Треба да буде осмехнут, сложили смо се Дијана, Селена и ја. Чак и Нила је климала главом. Његов осмех је изгледао као рађање сунца над пустињом. Никада нисам био у пустињи, нигде ни у Африци ни у Азији. Ма, до тад сам видео само Мезију и Панонију, мало скитао по Илирику и једном путовао до Сердике у Тракији. Али баш зато, баш зато сам тај излазак сунца у пустињи, о коме сам само чуо, замишљао, и замишљао, и силним замишљањем као да сам га привукао. Насликао сам осмехнутог Спартанца, зајуталог на дунавски лимес. Сво четврто смо плакали пре него што смо га уградили у гробницу.

Боље ми је испала једино Селенина слика. Имао сам времена, мада у мом послу време много не доноси. Само талас, ако се у мени подигне, то је. Селена се разболела две године после очеве смрти, боловала је два месеца. Лекар је рекао да нема много наде, а неприметна Дијана рекла ми је да могу да почнем.

Сад у кући крај гробља живимо сами Дијана и ја. И Нила се спустила у подземни град. Ми живимо добро. Људи умиру, а родбина хоће да им у гроб уместо огледала спусти слику онога што су били за живота. Мало улепшану. Углавном и не маре да ли моја слика баш много личи на покојника. Важнија им је цена. А моје цене нису високе. Дијана и ја смо скромни. Живимо као муж и жена. Већ сам рекао да љубав и смрт долазе потпуно ненајављено и мимо свих очекивања.

Дијана ми помаже да поднесем ово што радим. Каже, гробнице су најсигурније место за твоје слике. Ја се једном, два пута недељно напијем у крчми и онда се свима жалим да мој таленат улудо пропада, да моја дела завршавају под земљом. Каква су то дела ако их видимо само Дијана, ја, ожалошћена породица, која је тада обично обневидела, и гробари док затварају гробницу, сасвим незаинтересовани. Зато је Дијана тако важна.

– Не тугуј, нису сва твоја дела ремек дела, каже ми Дијана.

Тачно је, понекад стварно знам да оманем, дете би боље намалало, али понекад, човек мора да се диви. А прилично сам и лењ. Кад ме мрзи да радим, кажем да ме музе не надахњују. Свог ме заокути црна жуч. Зар сам зато разбио ону чинију код мајстора у престоници, зар је све ово било да бих радио посмртне портрете? И отишао бих, шта ме држи, нисам још стар. Али понекад, кад стварно урадим нешто посебно, Дијана то види.

Док подијежем платно са готовог панела, лагано, то је већ наш ритуал, откривајући га одоздо нагоре, она прикраја оштар, усрдсрећен поглед и чека. Слика која има оно нешто, као камен бачен на мирну воду, на Дијанином лицу произведе кружне таласе. Ничим другим се то не може изазвати, не може се то одглумити, чак и кад би Дијана хтела да глуми. Ко ће га знати, ваљда због тих кругова на њеном лицу остајем у овој забити. Сад, после дводесет година, у гробницама око надземног града, који постаје све мањи, има толико мојих сликаних панела, да се сама од себе сложила велика мозаичка композиција. Дијана каже: прживљавамо захваљујући смрти. Обоје верујемо да је Роман задовољан оним што му шаљемо у подземну академију.

Разговор са Захаром Прилеином

ПЛИВАТИ УЗВОДНО

Књижевност не укида него згушњава живот, његову огромност, пуноћу и необухватност – до хијероглифа, до знака

Усвакој вашој страници препознаје се руски писац. Шта је то особено руско у вашем књижевном делу?

Бојим се да сам нескроман, али искрено сам убеђен да руска књижевност – упоредо са античком културом и ренесансном уметношћу јесте једно од културних чуда света. За мене су Пушкин, Гоголь, Лјермонтов, Лав Толстој и Чехов – апсолутне величине.

На мене лично, више од свега је утицала рана совјетска књижевност – „Тихи Дон“ Михаила Шолохова, „Лопов“ и „Пут на Океан“ Леонида Леонова, приповести Валентина Катајева... То је веома трагичан, а истовремено веома изразит, силовит свет. У текстовима из тог доба осећа се дах велике историје. Као свет „Илијаде“ и „Одисеје“ – осећај је исти.

А ако узмемо у обзир и ону књижевност која је писана у емиграцији, рецимо, чаробан писац је Гајто Газданов, или у унутрашњој емиграцији – Анатолиј Маријенгоф као аутор одличног романа „Циници“. Они су имали чиме да се баве – сам материјал времена био је веома засићен, разноврстан, а ти писци су, по нивоу талента, били на висини те велике епохе.

Шта вам је најближе у раскошној руској књижевној баштини? Шта вас најсуштинскије одређује? На којим љеним изворима се највише најдјајте, из којих шокова највише цртите?

То би било с моје стране нескромно – размишљање шта је у мојим текстовима посебно. Поготову што никад не размишљам о тој теми.

Можда се у мојим текстовима одражава то што сам одрастао у селу, и оно језичко богатство, које се још сачувало у руској забити, запало ми је тек тако, није из речника, не – само сам слушао како моји бака и деда говоре тим пространим, укусним, хранљивим руским језиком. Моји градски вршњаци просто нису чули такав говор – у том смислу судбина ми је дала, што се каже, „форе“.

Затим, судбина ми је пружала могућност да изблизи посматрам људе у разноврсним, па и кризним ситуацијама – виђао сам војнике и робијаше, младе револуционаре и маргиналце друштва – и требало је само да пажљиво посматрам и запамтим. Касније ми је све то ваљало. Тако да сам просто видео оно што нису имали прилику да виде многи други, моја браћа по књижевности.

У вашем приповедању нема ни прорачунате преновске

укочености, ни јаловој професорској маниризма, ни јефтињиних хијемејкерских ефеката. Из њеа „шикља живота“. Какав је, то вама, однос књижевној дела и живота?

По мом схваташњу, књижевност је, у извесном смислу, нешто више од живота. Безусловно, интересантније је живети него писати. Али закони живота, кретање кроз живот, присуство Бога у животу – све се то посебно проницљиво и тачно докучује управо помоћу књижевности.

У животу нисам баш склон размишљањима и рефлексији. Књижевност ми даје одличну могућност да се сналазим са собом и са светом.

Кад почињем да пишем, све ми брзо долази на своје место: односи између мушкарца и жене, пријатељство, верност, мржња – све те ствари сам, ма колико то било чудно, коначно докучио кроз туђе и своје текстове. Поред хемијских и физичких формула, постоји књижевност – једна од малобројних формула живота, једна од малобројних могућности да чујеш и дешифрујеш Божју вољу и покушаш да се усагласиш са њом.

Разумете ли? Књижевност не укида него згушњава живот, његову огромност, пуноћу и необухватност – до хијероглифа, до знака.

Ваше јунаке „жуља живота“. Да ли се само о џаквима и може истински приповедати? Има ли писац штита са онима који животом ноше?

Може се говорити о било каквом јунаку. У последње време ми је куникамо важније како пишем, а не о којој теми. Грађа реченице, жустрена или осмишљена успореност текста, умеће изражавања тренутног људског осећаја – ето, то је најзанимљије.

Да ли је књижевност, да парофразирамо огломак из „Сањке“, смрскано оједало у цијим крохотинама видимо само „нејасне цртве које не чине лице“?

Не, ипак је обратно. Књижевност омогућава да се врло јасно сагледа у себи оно што никад не бисмо могли видети ни у каквим другим огледалима.

Ког ваших јунака има и супровости и нежности, и очаја и радости, у њима превладава час стваралачко, час рушилачко начело. Не сужавајте их, не чините једностранима?

Мислим да не. Ја описујем људе у одређеним ситуацијама, где се понашају на одређен начин. На пример, младићи који се понашају јуначки, дивље,

► лудоглаво. Али, то уопште не укида могућност да ће се у другој ситуацији понашати као олош.

Али, са друге стране, ја не бих, знате, да компликујем човека уопште. Нећу да кажем да је човек једнодимензионалан (мада је у свету огроман број елементарних људи, попут амеба), али обичај књижевности да људе снабдева паразитским значењима, непотребним и наносним рефлексијама – такође ме повремено љути. Човек је, на сваком кораку – сасвим безазлено створење, са прилично видљивим комплетом емоција и мотивација.

Ваши јунаци моју бићи и сурови и зли, али су ретко кад се бични, суревњиви, ђодли. Има у њима привржености, појачавања, односности. Ретко су кад усамљени или сами. Покреће их нешто дружице и више од јолоћи интроверса. Да ли њоме одузарају од света безобзирне себиности и оиште усамљености? И од преовлађујућих усамљеника у савременој књижевности?

Лично мене највише интересује човек, који на неко време превазилази у себи то елементарно људско. Превазилажење људског, глиненог, слабог у себи – једино је оправдање наше врсте.

Шта траже јунаци „Сањке“? Правду, дружицу државу или заједништво?

И једно, и друго, и треће. Човек зна да не постоји идеална држава, али то уопште не значи да не треба покушавати да се она створи. Ми, у суштини, немамо други задатак осим да непрекидно покушавамо да уредимо свет у себи и око себе. Не само у себи – као што нас позивају наши лукави и подли владари (из разумљивих разлога – да се не бисмо уплитали у њихове послове) – већ и око себе.

Саша помиње унутрашње достојанство својих другоva. Колико нам је остало од достојанства? Постаје ли оно људима све неважније?

Управо тако: достојанство је неважно не само за појединце, већ понекад и за читаве народе. И то може да упропasti читаве народе – Русе, на пример. Сви мисле да се то никад неће догоđити, да је то немогућно – ако је држава постојала хиљаду година, значи да ће постојати и даље. Али, то је глупо! Светска историја зна не стотине, него хиљаде примера нестанка огромних држава, нација и народа. У свету сваке године нестаје неколико језика. Ми уопште нисмо осигурили против тога.

Ако изгубимо своје достојанство – више нас нико не може спаси. Зато јунак мог романа међу младим људима савремене Русије тражи људе у којима је осећање достојанства утраћено од рођења, као кичма – и оно је неискрењиво, док је човек жив.

Враћање се усахлом завицају. Шта за вас значи завицај, као лични доживљај и као књижевна тема?

Ја сам родом из руског хумуса, потичем од две сељачке породице – рјазанске и липецке. Одрастао сам у селу, сви моји преци су били сељаци – и то ми намеће огромну одговорност. Физички осећам да је крв мојих предака оптакала нешто што ми је дато, као што вода

оптаче камен. Можда је то само обичан речни камичак, можда – грумен чистог метала. У сваком случају, понекад осећам да је у мене положена нека нада – и да ме моји преци из прошлости гледају мирним и непретрасним погледом.

Приповедајте о џешкој безнадежној беди. Да ли беду данас ћују џош џејих и џолићији, и медији, па и сама књижевност?

Тема беде је готово скривена у Русији, правило пристојног понашања гласи да су сиромаси – сами криви за своју беду. Најнесавеснији социјал-дарвинизам – идеологија је савременог руског друштва. Медијски свет намеће лик успешног човека – као по правилу, шоумена или неке диве, светске dame итд. Али, мени никако не иде у главу – због чега су сви ти људи потребни народу, нацији, држави? Код нас су сасвим наопаке представе о хијерархијама. У Русији више не пропагирају рад и величину радника – у Русији пропагирају подлост, грамзивост и разврат.

Можда ћу неком изгледати као окорели конзервативац – али, баш ме брига. Не мислим да будућност има народ, који није оријентисан на храброст, саосећање и рад него на грамзивост и разврат.

У „Сањки“, Сашин отац је умро јер се уморио, дега јер је „одустао од живота“. Као да су и Савезници одустали од живота у свом самоубилачком покушају превраташа. Умиремо ли или се умарамо и одустајемо од живота?

Сви зnamо да је пливање узводно – тежак и мучан посао. Сасвим уобичајена реторика у Русији постало је размишљање: зашто мењати нешто кад се ништа не може променити, нека иде све како иде... То привремено смирује, али само привремено. Руски мушкарци, који су из века у век били носиоци колосалне страствености, беспримерне храбrosti, а повремено чак и сасвим очигледне агресије – у новим условима почињу да се деградирају и изумиру.

Чему онда живети ако ништа не треба мењати, него само треба пливати низводно? Низводно пливају, као што је познато, цркнуте рибе.

Људи умиру у Русији, узгред буди речено, просечан животни век мушкарца је опао за више од 10 година. Досадно им је, немају зашто да живе.

„Смисао је у џоме да знам зашто умирем“, каже Саша Тишин. Може ли се наћи смисао у животу, не у смрти?

Колико се сећам, Саша свом опоненту говори: „Ја знам зашто умирем, а ти не знаш чак ни зашто живиш!“ Сашина спремност на смрт је поучна. Управо са таквим осећајем и са таквом унутрашњом снагом су, из века у век, стваране велике државе и велике културе. Улог може бити само један – живот. И једино такав улог може да добија.

...А може и да изгуби. Али, то ће бити частан пораз.

На крају крајева, Ђордано Бруно је спаљен, Че Гевару су убили, Србију су раскомадали, а Христа су распели. А велико је питање – ко је у читавој тој историји био и тек ће бити губитник.

У причи „Ђаво и друѓи“, приповедач закључује о комија-

ма на основу ћласова који дођири уз зидова. Његово закључивање је, испоставља се, иоћешно и неправедно. Судимо ли једни другима иза зидова у које смо затворени?

Различито судимо једни о другима. У датом случају, јунакове представе су у нечemu погрешне, у нечем – не. Не бих да сиже приче узносим у свеобухватну метафору. Мада је питање, међутим, интересантно и дубоко.

Пишете у различитим штотицама. Озбиљном, па и суморном, али и раздражано разиграном. И у различитим ритмовима. Коншинуираном али и исирекиданом, јошово задиханом. Да ли је то ствар различитих књижевних штотика, различитих жанрова или противречног односа према свету?

Не знам ништа о свом противречном односу према животу. Мени се свиђа да живим, од тога имам огромно, непролазно задовољство. Што се тиче текста – разни манири писања извршавају ове или оне задатке, који су пред аутором. Ја сам занатлија, поставим себи задатак и обављам га.

Никада не кажем да ми неко нешто „диктира одозго“ – сматрам да је огромна баналност говорити тако. Ја постављам себи циљ и покушавам да га достигнем. И то је све.

„Жалосиј није у томе што је човек ништаван него што је зао у својој ништавности. Што више увиђа да други виде његову ништавност, тим злобнији њега.“ Звучи као да је написао Достојевски, али није. Ове речи изјављена су старац у „Сањки“. Какав је ваш однос према Достојевском, нарочито према „Злим дусима“, најолијичнијем од његових романова?

Мој однос према Достојевском је компликован, поготову према „Злим дусима“. Делим непријатељство Достојевског према либерализму и светској малограђанштини... али свет Достојевског је за мене сувише болестан, сувише поцепан, сувише неуротичан. Он је безусловно гениј, али ја се осећам неугодно у свету Достојевског. Свет Лава Николајевича Толстоја или Алексеја Николајевича Толстоја ми је кудикамо јаснији. Тамо налазим много сродних и мени близских лица. Али у свету Достојевског – готово не, тамо је сувише много људи који су ми страни и који ме нервирају, тамо је сувише много испрекиданих говора, они ме замарају.

У „Сањки“, завереници од „плишаног“ тероризма прелазе на прави, да би завршили самоубилачким покушајем претварања, у који се упутишују са свешћу да немају никакве шансе на усјех. Да ли је тај пут приповедача неопходност или политичка неизбежност?

То је политичка неизбежност, која може и треба да се окрене у победу. Мада, рационално размишљајући, за то нема никаквих шанси. Ни у мојој књизи, ни у мом животу.

На ћасмех, гејрадирана моћ узвраћа брутално. Савезнике пребијају и убијају јошто Јана председнику на ћлаву сурчи кесу са ћардајз сосом, мајонезом, макаронама и још неким сасћојцима. Зашићо се сила ћолико боји ћасмеха?

Сувише се озбиљно односе према себи. Најискреније су убедили себе да су корисни и потребни Русији, и да их народ воли. Нека вест о томе да се неко друкчије односи према њима доводи их у ћорсокак, руши њихове представе о реалности, тера их да се понашају неадекватно.

Мислим да наши владари потајно слуте да су нелегитимни. Прекосутра се може десити мајушна политичка промена ситуације, и за један дан ће се одједном испоставити да су милиони људи у Русији mrзeli и презирали своје владаре, свој парламент и све парламентарне партије, своје судије и јавне тужиоце, своје губернаторе и градоначелнике.

Зато власт настоји да максимално оштро нивелише сваку могућност испољавања непоштовања према њима. То може дати рђав пример осталима!

У „Цијелама јуним војтке“, политичари се јомију као вамири. Да ли власији ћосвуда држе мршваца који се хране шућом крвљу и шућим животима?

Не знам како је другде. Мене брине Русија. Руски политичари остављају врло снажан утисак да су вамири и нељуди. То су створења друге физиологије. Понекад добијем жељу да их потаманим физички. Па ипак, то не треба радити. Само треба узети штап и истерати их преко плота.

„Сваки од телевизијских канала је ћогећао на изненадно јуцање ћолијанске кесе ћубрећа – цаљ, и ћраво на ћебе сручи се нешто обилно, шарено и бајаћо“, мисли Саша. Шта нам можеће рећи о медијима?

Медијска сфера има огроман, разоружавајући утицај на милионе људи. Ја бих оставио три телевизијска канала с минимумом програма. Људи немају кад да живе – све време зуре у екран. Чини ми се да је то једна огромна грешка цивилизације. Зар је изградња нових градова, прављење и гајење нове деце и летење у космос мање занимљиво него гледања Парис Хилтон?

Шта је за вас политичка? Нужност? Потреба да се дела? Обавеза према заједници? Књижевни ћогећак и књижевна тема?

Политика као време за разоноду ме уопште не интересује. Када осетим да руска власт неће да траћи буџет него да живи у име будућности државе – одмах ћу престати да бавим политиком. Али, за сада немам тај осећај. Руски политичари држе своје огромно богатство у западним банкама, њихова деца уче у немачким, енглеским и америчким школама и нимало се не стиде тога. То је елита не знам које државе – али та држава сигурно није Русија.

Какав је однос вашег приповедача и вашег новинарства. Како се слажу приповедач и колумниста (свој је свујде све чешћи).

Да, приповедач и колумнист живе у свету у мени. То је уобичајена позиција руског писца – не само да, молим вас, извините за патетику, размишља о вечном већ и да одмах реагује на оно што се дешава око њега.

Ако ме љуте мој губернатор, лоши путеви, глупа популарна музика или лажни судски систем – нећу

► о том писати роман. Много части губернатору или глупој певачици даје телевизија. Али, ето, колумну ћу написати са задовољством. Не могу да ускратим себи задовољство да тим људима кажем све што мислим о њима.

Да ли се свећи претвара у ојроман супермаркет, на чијим љилицама има свећа, осим живоћа. Где се гео онај прави, велики живоћи, којим је, рецимо, живела бака из Јриче „Бака, осе, лубеница“.

Тог живота готово да нема, истопио се, расуо... Са њим одлази нешто веома важно. На пример, језик. Градски језик је унификован, једнак, телевизијски, безличан. У доба моје младости у Москви и у Лењинграду су говорили различито. У рјазанском селу су говорили онако, а у липецком – мало друкчије. То нас је озбиљно обогаћивало.

Нација је, у првом реду – језик. Треба водити рачуна о томе.

Живимо у равном, немешафизичком свету. Да ли се то „Бој уморио од људи“, како каже старац из „Сањке“ или су се људи уморили од штражења Бога? Да ли смо одустали од смисла онако као што смо одустали од истинској живота?

Бог се још није сасвим уморио. Још имамо шансе да му докажемо своју неопходност на земљи.

Читање сме, наирађиван, превођен писац. Како видиште руско, како свећиско књижевно тржиште?

Руско тржиште се безусловно развија, мада озбиљна књижевност повремено тешко може да се избори за простор у масовној белетристици. Ипак, добра књижевност постоји, има је прилично много, она још има стотине хиљада, а можда и неколико милиона читалаца. Ипак, у размерама државе, дистрибуција књига је врло лоше уређена, држава се повукла из те сфере. Резултат је, на пример, да 99% мојих читалаца живи у великим градовима – књиге просто не стижу до периферије, а тамо људи ни немају новац за књиге.

Светско тржиште је врло различито. На пример, у Француској, Польској, Кини и Немачкој – интересовање за руску књижевност је прилично озбиљно. Али у САД и Енглеској – је веома мало, њима је сасвим довољна сопствена књижевност. Они претпостављају своју културну експанзију туђој.

Ви знате да се, рецимо, у Русији објављује до 50% преводне књижевности – а осталих 50% – домаће. У Француској 60% домаће и 40% преводне. А у САД – 1% преводне. Бројке све говоре, зар не? Можемо да не коментаришемо.

Читајте ли српске писце и које?

Ових дана са задовољством сам прочитао збирку прича Горана Петровића „Разлике“ – чак сам написао и рецензију на ту књигу за „Новији мир“, највећи руски часопис за књижевност. Наравно, читao сам Андрића и Павића, који је врло популаран и стално се објављују нова издања. Што се тиче поезије, вероватно ми се највише свиђају ваши песници Жарко Васиљевић и Раде Драинац.

Ове године ће ми изаћи збирка критике и есејистике о књижевности, „Књигопар“ – тамо ће бити и о српској књижевности.

Шта бисте нам поручили за читање?

Ако говоримо о руској књижевности, препоручио бих два савремена руска писца – Александра Терехова и Михаила Тарковског. И, узгред буди речено, култни руски писац Едуард Лимонов, својевремено активно превођен на српски, недавно је објавио одличну књигу прича о Србији, „Смрт“. Она још није објављена на српском – а требало би.

Шта бисте поручили српским читаоцима а да вас нисмо читали?

Нисте ме питали свиђа ли ми се Србија. Већ сам био код вас и ускоро ћу доћи, други пут. Осећам нежност према тој земљи – тамо је задивљујуће је лепо, прозрачно – тако слатко дишем у њој. И сви људи, са којима сам имао прилику да разговарам, били су изузетно гостољубиви и добри.

Разговорао Дејан Симоновић
С руској превела Радмила Мечанин

Марија Васић

ИСПОВЕСТ

мирише на кроњу

Нудим ти исповест

сатирим се ваздуху
као блату

старим тихо
да не реметим
модрине
под галебовима

општим са вазама
да ми нешто о керамици
не промакне

омаленим ноктима гребем стакло
оно гладује заточено у месо

у постави капута заришта миришу на сунце
оглушила се о располовућена тела

нудим ти исповест
негде на брду изнад кроње

моје тело
пусти да лије
нетакнуто по свили

ПОЉСКИ ПЕСНИЦИ РОЂЕНИ 70-ИХ ГОДИНА

Роман Хонет (1974)

Песник, уредник краковског часописа Студиум, спада у групу песника Нови егзистенцијалисти, предаје креативно писање, састављач антологије *Песници новој веци*. Збирке: *алиџа*, *Ошћићи ћеш сине у јакао, Срце, Моја, Забављај се.*

УСКОРО ЋЕ ГЕТА БИТИ У НАШИМ РУКАМА

Задњи излаз, од стране сиве поште унутра, са ограде на степеништу клизио је млауз фарбе. *Да ли анђеоски?* – нежна стигма жене иза шалтера, бакелитског: телеграф

телефон. Можда смо путовали по шумама све док су се оне лавине искри, слепи превоји и путеви, док се све то привиђало и сањало. Ускоро ће гета бити у нашим рукама,

поново. Запрепашћују оне жене окренуте у журби, запрепашћују Рим с главом хришћанства, запрепашћују се, и с правом, Отац и Син. Свака мрљица на лицу.

Амин

СТО ПЕДЕСЕТ ПРВО ЈЕВАНЂЕЉЕ

Чеславу Милошу

И Жакоб де Муле је освајао сивожуте тврђаве, натруле куле јесени, а старост га је грлила као мртва мајка. Борио се с паучинама, с оном границом на тамним полуострвима, која га је – налик на непознате сенке – просипала у сумрак; мрак је учествовао у томе као пропадалиште.

И касније, када се помрчина залупила над њим, додирујући жаоке огња мислио је,

да их вара. Јер није дужан да разговара са ђаволом, нити да се одриче Бога на овогодишњој заветини, због узалудног овогодишњег свежња сламе. Да,

пролазиле су године.

СЕЛИМ СЕ У УНУТРАШЊОСТ БОГА

Селим се у унутрашњост Бога. Живећу у Богу са сивим анђелима налик на алкохол, на небу надувеном попут касног аутобуса, испод ороза града. Приче ће бити дуге и замршене, с познатим сенкама на прозорима, влакнима мрака на осветљеним очним капцима – нпр. *Си. Ив или дојодовшићине француској заробљеника у Енглеској.*

Наслови недовршени, задивљени, бели попут платна. Универзитет смрзнутих птица, професори с трупинама налик на вреће са шећером – још једном питам – јесу ли то чуда? Јер настанивши се у бешици Бога, у части ваше љубави, волећу, наравно, смрт – њене неизбежне празнике.

Али не и њену запуштеност. Нити њену кривицу.

Филип Завада (1975)

Песник, сликар, фотограф, спада у групу ликовних уметника Франк Запа, перформер, рок музичар, композитор позоришне музике, филмски режисер и глумац. Збирке: *Јединични систем*, *Бој Алдехиг, Снајер*.

ВРЕМЕ ОЗНАЧЕНО ТЕКСТОМ (7)

Кафа

(температура се може израчунавати одузимањем Ц од 100 степени хладне површине шоље)

Хрткови књига поређани у правцу мора

Пут

Стран

Кестенови

Војтекове песме

Пупеће небо

Лед је за оне

који у себи немају топлину
Бог јавно силази на земљу

Бос

Сва писма крећу на једну страну

Шифрована.

ТАЧКА

Једино топло место на земљи

јесте оно поред недавно угашеног огњишта
Покрај њега можеш се усредсредити

(асоцијације)

Топли мејди поред фабрике стакла

Извучена линија топлоте

испод перјаног јоргана

Топлина Исусових леђа

која додирују крст

(усталом то је алуминијски симбол)

Топлота из компресора мерцедеса
која додирује кошчата Исусова леђа

(јануар месец)

Пољска.

ПЛАКАТ

Већ се смркавало када је на плакату
мирно залазио

процес флуоресценције

ДЕЧЈИ КАМПОВИ

учење немачког језика.

Марта Подгурњик (1979)

Песник, књижевни критичар, уредник, добитник бројних награда, превођена на бројне језике, истиче се смелим формалним експериментима. Збирке: *Покушаји ћете оварања*, *Парадисо*, *Дуји мај*, *Онијум и Ламенш*, *Два на један*, *Изабрана поезија*.

МЕСЕЧЕВА ГРАМАТИКА

Шта има заједничко Тријада с триодом? И Лелевел с Ловелом
Вукући младу Лорелај или неку другу Леду на пиво под сунцобран
Пер еселенце Контракафане Еден, да ли би
креденац контрапунктирао Крајинским хумором? Бесмисао. Бесадржајност.
Баден–Баден. Бе

ч, добар дан у Харкову. Кома. Где је крај?
У слободној функцији? Фонија
На јабукама, рекао би: крушке на видело.
Ћушке у виду
Цреда. Како учинити услугу пољском? Да ли учећи
пољски ј.?

Бунцам. Имам температуру: тридесет шест седам
речи годишње,
Не више. Добра пољска норма. Да ли су Госпође
разумеле ту
Поезију? Нису? Штета, јер све имате у књигама.

Без недоречености. Лепа књижевност је и лагана.
Узимајте је и путујте с њом кроз колоквијуме,
часове, пројекције
Поштених сазнања, међу друге верзије реченице: *Како
си драја у тој кошмарној йомчини?*

ХИЈЕНЕ

хијене су пукле, као што си претпостављао – све
одједном као водењак, у најнеочекиванијем
тренутку. разишли су се по храпавом тротоару,
увукле у капије, ушле у широко схватане

подруме. исплатило се чекати, кажеш, грејући
моју шаку унутар цепа, избегавајући лако
извлачене закључке. ја поједностављујем, плашљиво
нагињући главу иза ћошкова. већ су отишле, отишле –

смирујем се и не осврћући трчим према
боишту. остало је исти остаци којима ћемо се
као и обично, или добро, поново назубати као
онда, сећаш ли се? и тада су нам оставиле утробу.

ПОВРАЦИ

олизати рђу као кашичицу извучену из дубине
торте, као испуцале усне на станици.
излазим, зовем аутобус, ослушкујем одговор.
као и увек безуспешно. сада он мене зове.

убрзати као темпо у финалу, када само само
треба ухватити маглу. кућно звонце, претварање да
нас нема. злослутно шкљоцање браве, брзи повратак,
као повратак болести опет станица. после повратка

гристи постељину, као миш кабао, избацујући
прекомерну
пљувачку на угловима усана. за жеђ зарђала
чесма, с једном висећом капи сиве слузи. не—
ма избора. полизана влага разблажује укус у устима.

† Тадеуш Домбровски (1979)
Песник, уредник часописа *Toīos*, састављач антологије младе поезије *Изван речи*, сматра се једним од главних представника религиозне поезије. Збирке: *Црвени йечати на лицу*, e-mail, *Мазурка*, *Te Deum*.

ЕКСПЕДИЦИЈА ПО ПЕЛЕНЕ

најпре гледамо своја уста као глуво—
неми а потом природно постаемо
невидљиви. За остатак живота. Идем децембарском

улицом. Заобилазим светильке које би некад у то
време сипале снег. На тезгама
с јефтином књигом корице приручника за жене

и песничке збирке производили би
ветар. Само тешко у то верујем:
не чујем и не видим. Мама је грешила говорећи
што дубље залазиш у шуму све је више дрвећа.
Што дубље
залазиш у шуму све више је истог
дрвећа. Некад се све уобличавало

у праве путеве а сада расте како стигне.
Постоји ли неки начин за лутање? Да ли питати?
Или ићи истрајно напред док не понестане дах?

Јагодицама прстију тражим одговор
у храпавој кожи. Каткад наилазим на уста.

НОЋНА ПТИЦА

Сумрак сурфује по крововима, пси изводе
власнике на пиво и цигарету; хладноћа
скида с девојака које шетају у паровима
следеће слојеве одеће. Лако је изаћи на крај са

сумраком, а другачије с мраком који се све
дубље скрива у реч или (бацајући насумице
флаше, силом гурајући на мене жене) бежи
под заштитом ноћи, да би у освите (када се последњи
пијанци враћају кућама) бешумно
измилеле на светло.

ФРАГМЕНТИ ЉУБАВНОГ ДИСКУРСА

Покрио сам је док је прегледала порнографски
часопис. Показујући прстом слику
голог мушкица, упитао сам је: *Шта је то?*

Ceci n'est pas une pipe – одговорила је,
обујмљујући ме својим ногама. А данас
сам се вратио раније с посла и у ходнику
сам налетео на голог мушкица, те упитах:
Шта је ово? – показујући на њега, или пре на његову
мушкицу са свежим трагом шминке. *Ово је*
лула – чух одговор жене, са којом
непрекидно спавам, јер не успевам да докажем њену
издају.

Избор и превод с јољској Бисерка Рајчин

Душан Пајин

ПРУСТОВИ БЛАЖЕНИ ТРЕНУЦИ

Поводом 140 година од рођења Марсела Пруста (1871–1922)

У овом тексту осврнућемо се на једну од Прустових преокупација, које су биле од значаја и за његово дело и за њега као човека, а то су блажени тренуци (*moments bienheureux*), или привилеговани тренуци (*moments privilégiés*). Ти тренуци су били како оно што је он желео да у свом делу сачува и пренесе другима, тако и оно што је желео да артикулише и издвоји, као искуства која су за њега имала битну егзистенцијалну вредност, јер су давала смисао животу, упркос пролазности, смрти, бесмислу.

При томе, треба имати у виду да за Пруста блажени тренуци нису нужно повезани са уметничким делима (тј. доживљавањем уметности), већ за преклапање сећања и актуалних утисака. Од једанаест главних тренутака које наводи Шетак (Shattuck, 1964: 70–4), само један је повезан са доживљајем уметничког дела (Вентејевог септета). Та искуства се јављају у једном истанчаном естетичком опажању света живота и времена – естетичко овде није ограничено на уметничке доживљаје, него на сферу опажања у којој се комбинују различити аспекти, или својства. Пруст везује уз своје блажене тренутке: блаженство и чуђење, ненамерност и усаглашавање са екстатичком ванвременошћу.

ПРЕПОЗНАВАЊЕ ТОГ БИЋА (СЕТ ÈTRE)

За Пруста блажени тренуци настају у споју садашњег и прошлог.

Међутим, од тог правила постоји један изузетак – то је тренутак повезан са мартенвилским звоницама, који се не заснива на сећању. Тај одломак (У Свановом крају) почиње „зовом“ који писцу упућују различити утисци, позивајући га да одгонетне осећање среће повезано с њима. Док се возио ка Мартенвилу, писац је угледао на једној кривини два торња која су сијала на сунцу. Испуњен ненаданом радошћу, он осећа да тај сјај скрива неко значење и као да му говори: „Хајде, разазнај ме у магновењу и, ако имаш снаге, покушај да разрешиш енigmу среће коју ти пружам.“

1) Циљ је да се оствари усаглашавање са чистим временом (вечним сада, атемпоралношћу у којој нема пролазности) и да се препозна властито екстреморално сопствво. За Пруста, повезивање прошлог са садашњим искуством значило је заустављање времена и издвајање времена „у чистом стању“, препознавање тог бића (*set ètre*) које се храни „суштином ствари“. То се заснивало на ненамерном (невољном), спонтаном сећању,¹⁾ док је

вољно сећање обично вођено неком (практичном) сврхом.²⁾

У блаженим тренуцима долази до специфичне трансценденције, или екстазе, тј. надилажења времена и других ограничења (екстазе, у смислу да човек као да излази изван себе као ограниченог и условљеног бића).

„Престадох се осећати осредњим, безвредним, опипљивим, обликованим, смртним“, каже Пруст (У Свановом крају).

У последњем тому (*Нађено време*) Пруст вели да је схватио да су ти тренуци били блажени, јер је тада био ослобођен зебње и сумњи у вези са својом будућношћу (да ли је он писац, да ли „губи“ време?). Тада је распологао временом изван пролазности и сигурношћу која га је чинила равнодушним у односу на смрт.

Поред специфичне опчињености, или задивљености, препознавање екстреморалног сопства јесте други услов постизања ослобођења кроз естетичко, или екстремичко искуство блажених тренутака.

2) Један истраживач (Colpe, 1968: 84–5) повезивао је Прустове идеје ослобађања од времена са гностичким схватањем бесмртности, а разликовање обичног сопства и екстреморалног бића са истицањем разлике између *psyche* и *rneume* у гностицизму.

Међутим, оно по чему се разликују гностицизам и Пруст јесте то што за Пруста **зов** не долази од другог, него од овог света: од сјаја са звоника, од азурног неба изнад Венеције, или звука кашичице и укуса чаја и мадленице, од дрвећа које га упућује ка сазнању „тог бића“, или сопства.

Али, остаје питање како ћемо разумети, из једног поглавља *Нађено времена*, онај матине код Германтових који следи иза последњег блаженог тренутка? Наиме, после двадесетогодишње паузе, Марсел поново среће своје оistarеле пријатеље, које с муком успева да препозна, уочавајући разорну моћ времена. Бекет (Beckett, 1978: 57) и Шетак (Shattuck, 1964: 38) сматрају то доказом да су блажени тренуци заказали, да смрт баца неотклоњиву сенку (јер она поставља границу човековој способности да ствара), да време – дакле – није било пронађено или поново освојено, него само привремено потиснуто и да сада узвраћа ударац, товаром година и праком којим је посулјо косе и лица Марселових познаника.

3) Суочени са овим плесом смрти и пролазношћу, Бекет и Шетак су били спремни да закључе да ту престаје важност и значење блажених тренутака. Били

су спремни да предају забораву тешко освојено препознавање (*reconnaisance*) екстемпоралног бића. Они су закључили да пред лицем пролазности и смрти блажени тренуци и екстемпорално биће (препознато као субјект тих тренутака), морају да уступе, као што романтичне сање и заноси уступају пред грубом реалношћу живота. Њима се чинило да Прустова опција за стваралаштво, за уметност, на потоњим страницама *Нађено времена* говори у прилог таквог уступања – да рад, стварање, остаје као једина вредност. Они нису схватили да за Пруста уметност није била циљ, нити утеша за пале вредности естетичког пута блажених (привилегованих) тренутака и њима припадног бића, него средство да се уобличи и пренесе (другоме) то искуство, да се изрази субјект тих тренутака. Сматрамо да, без тога, за Пруста дванаест томова *Трајања* не би имали никаквог смисла, били би само једна излишна романеска описаност, или – врћење плоче једног већ одсвираног живота.

Постоји слагање између индијског естетичара и драмског писца Абхинавагупте (950–1020) и Пруста, у томе да је заборав делом урођен, а делом потиче од оне расутости коју стварају бриге и ужурбаност свакодневице, пориви и опскрбљивање тела. Али, док је по гностицима неопходно одвраћање погледа од света да би се отрело од овог заборава, за Абхинавагупту и Пруста у самом свету находе се знаци и зов који, уз помоћ сећања и препознавања, враћају човека суштинском сопствству. Сврха препознавања јесте да се уклони заборав који је прекрио *атмана*, каже Абхинавагупта.³⁾

Препознавање се заснива на сећању и опажању. То важи и за препознавање у обичној смислу речи – додајемо ми – а и за препознавање у трансперсоналном смислу, којим се баве Абхинавагупта и Пруст.

ОТКРИЋА НА ЕСТЕТИЧКОМ ПУТУ

Прустов подухват – односно писање романа – могли бисмо назвати естетичким путем, тј. подухватом да се артикулишу и издвоје блажени тренуци из свеколике струје живота, као и да се тим путем сачува и пренесе другима та драгоценост.

Следећи одломак из *Нађено времена* то објашњава и указује зашто је за Пруста било важно уметничко стварање: ...*Сејши сам се како сам још у Комбреу с ђажњом заустављао прег својим умом ђонеку слику која ме је присилила да је ђедам, ђонеки облак, какав ђројао, неки звоник, цвей, камичак, осећајући да ћод ћим знаменјем можда постоји нешто сасвим друго што ћреба да се поштудим да откријем, нека мисао коју ће ствари изражавају као хијероилфски знаци за које би човек ђомислио да представљају само материјалне предмете. То рашичитавање било је, додуше, шешко, али је само оно ђружало моћућност да се прочишћа нека истини. Јер оне истине које интелигенција нейосредно уочава проривујући у свећије дневне свећлости имају нешто мање дубоко, мање нужно, него оне које нам је и без наше воље живоћи саопштио у неком утијеску, материјалном пошто је у нас ушао ћутем цула, али чији дух можемо да излучимо. Све у свему, и у једноме и у другом случају, и у ђоледу ћутисака као што су били они што су ми их ђружили маршенвилски звоници, и у ђоледу присећања, као у случају неравнотоочника или укуса мадленице, ваљало је настојаћи да се*

осећају прошумаче као да су у ствари знаци неких закона и идеја, и покушаји да се мишљу проникне, то јест да се извуче из ђолумрака оно што сам осећио, да се то претвори у неки духовни еквивалент. А средство за то, које ми се чинило једино, што је оно друго до створити уметничко дело? (Нађено време, 1983: 210–1)

1) Открића на естетичком путу доживљавају се као драгоцености, као суштинске вредности које осветљавају и искупљују изгубљено, ишчезло време живота, а даљи живот постаје средство предаје, преношења – настојања да се овековечи и другима завешта највећа драгоценост властитог живота.

...Ишао сам ђођашен, као да носим нешто драгоцено, као да су ми дали неки задашак да извршим који је важнији од мене. Мојао сам ђосле умрећи. Боравећи изнад себе самоја – у једној ђођешкој истини која је настала сјојем једној садашњој ђренућка и једној ћројлој ђренућка и која је била у извесном смислу ван времена и ђођединца – оно што је мојло да ми се деси у времену није ми било важно. Једино важно било је да она ванвременска истина, чији сам носилац од малоје био, дође на сијурно место – на ћрајне странице.⁴⁾

2) На естетичком путу појављују се парадокси (поклапање супротности – *coincidentia oppositorum*) vezani за време, које срећемо и на другим путевима (филозофском, религијском, медитативном). Главни парадокси налазе се у суперпонирању тренутног и ванвременог, изненадног сагледавања и хотимичног дуготрајног трагања.

Код Пруста постоје повољни тренуци (зато су привилеговани) када сазнање (препознавање) виси у ваздуху и цео садржај живота/романа добија смисао на основу тих пресудних тренутака. Најпре, садржај се јавља као слутња, а кад се за њим сегне, он узмиче изван дохвата, остављајући осећање да је пропуштена прилика.

Видео сам дрвеће како се удаљава машући очајно рукама, као да ми ћовори: то што не сазнаш о нас данас, нећеш сазнати никад. Ако нас ћустиши да ћаднемо на дно овој ћутши са која смо ђокушали да се уздићнемо до ћебе, чијаш један гео ћебе који смо хићели да ћи донесемо ћашће заувек у бездан. (У сени девојака у цвећу)

Будизам и неке друге традиције говоре о припремном раду или трагању, као о сазревању плода, а затим наступа ситуација када у тренутку бива сагледано нешто ванвремено, као да се цео процес дозревања сажео у један пресудан тренутак, ненадан као распрскавање, или откидање сазрелог плода.

...Закуцали смо на сва вратија која нису водила никада, а једина на која можемо ући и која бисмо сјој година узлагуд ћутажили, на њих куцнемо случајно и она се отворе. (Нађено време)

Прустово трагање за тајном блажених тренутака протеже се у распону од око две деценије – од првог до последњег тома *Трајања*, да би на крају Марсел сагледао оно биће које повезује прошли и садашњи тренутак у искуству ванвременог.

3) Естетичка контемплација је могућа кад су практични, егоички аспекти потиснути у страну, при чему су идентификација, уосећавање и емпатија ојачани катексом преображеног ероса. Тада се естетичко искуство отвара за трансперсоналне хоризонте, који су из- ►

► гледали сувише далеки и непостојећи из егоичке, или персоналне перспективе.

Естетички пут могли бисмо схватити и као „средњи пут“ у односу на потпуну туђост спрам света (гностицизам) и у односу на вечну жеђ за животом егоичке равни. Без сумње, прелаз од егоичке до трансперсоналне равни није ствар једнократне контемплације, мада – под одређеним околностима – сећање и препознавање могу наједном изокренути перспективу (о томе сведоче и Прустови описи блажених тренутака). Али, то не мора бити релативно трајна промена перспективе. Отуда треба и правити разлику између естетичке контемплације (као једнократног искуства) и естетичког пута као дуготрајног процеса преображаја. У првом случају реч је о (претходном) кушању – рекло би се да мадленице код Пруста имају тај „укус трансперсоналног“.

О естетичком откровењу говори се најпре као о својству естетичке поруке (на пример, поетског исказа) која нешто открива за разлику од обичне поруке која нешто денотира. Естетичко откровење бива могуће кад се субјект ослободи менталне тупости свакодневице и оствари прелаз ка естетичкој контемплацији у оном дозревању и ширењу властитог бића које га оставља без речи и даха.

ПРИМЕДБЕ

¹ Shattuck (1963: 69–75), који је спровео пажљиву анализу блажених тренутака, занемарио је, или потценио, улогу невољног сећања у тим тренуцима. Он их описује на следећи начин. Прво, Марсел је увек у растресеном душевном стању. Друго, у питању је физичка сензација која наступа неочекивано. Треће, та сензација праћена је осећањем задовољства и среће која се уопште не могу објаснити самом сензацијом. Четврто, све то издига Марсела изван садашњости, при чему долази до сећања и препознавања прошлог догађаја, који се укључује у бинокуларно поље напоредо са садашњим догађајем. Пето, прве три набројане компоненте стварају везу не само са прошлим него и будућим догађајем. Он (Shattuck, 1964: 40) помиње разлику између нехотичног сећања и свесног препознавања у следећем смислу: нехотично сећање (блажених тренутака) наспрам Марселовог свесног препознавања вокације писца и властитог задатка писања.

² Поређења ради навешћемо овде својства технике слободних асоцијација у психоанализи. Слободно асоцирање у психоанализи користи се нехотичним сећањем у практичне сврхе. Пацијент треба да се сети неких прошлих искустава (емоционалних конфликтата) да би препознао њихову конверзију у садашње симптоме; то треба да га ослободи прошlostи (тј. конфликтата) и садашњости (тј. понављања симптома). Сличан склоп може се наћи у индијској медитативној традицији. Човек треба да се сети пређашњих живота да би препознао односе између неразрешених тенденција и свог садашњег живота. На тај начин ослобађа се карме и нужности (даљег) понављања инкарнација.

³ Душа је спутана јер је зaborавила свој истински идентитет (сопствство – атман) и може постићи ослобођење препознајући своју истинску природу (види – Dyszkowski, 1987: 17).

⁴ Овај цитат преузели смо из књиге Олге Хумо (1960: 138), која је писала о привилегованим тренуцима, пошто је проблем времена средишња тема њене студије. Цитат је она превела из Прустовог радног текста, објављеног у *Table Ronde* (Април 1945, Бр. 11).

БИБЛИОГРАФИЈА

- Colpe, C. ed. (1980): „The Challenge of Gnostic Thought for Philosophy, Alchemy and Literature“, u zborniku *The Rediscovery of Gnosticism*, Leiden.
- Dyszkowski, M. S. G. (1987): *The Doctrine of Vibration*, New York, SUNY.

- Хумо, Олга (1960): *Проблем времена код Стара и Пруста*, Београд, „Научна књига“.
- Пруст, М. (1983): *У трајању за ишчезлим временом* (1–7), Нови Сад: „Матица српска“, Београд: „Нолит“, „Народна књига“.
- У Свановом крају – Књ. 1, У трајању за ишчезлим временом.
- У сени девојака у цвету – Књ. 2, У трајању за ишчезлим временом.
- Надено време – Књ. 7, У трајању за ишчезлим временом.
- Shattuck, R. (1964): *Prust's Binoculars*, Лондон.

Роберт Валзер

БИОСКОП

Гроф и грофица седе за доручком. На врати- ма се појављује слуга и предаје милостивој госпођи, чини се важно писмо, које гроф отвара и чита.

Садржај писма: „Врло поштовани, или ако Вам се више допада, високо поштовани, пле- менитог рода, добри господине, чујте, припало Вам је наследство од око двестотине хиљада марака. Чудите се и будите срећни. Новац можете лично подићи, кад год пожелите.“ Гроф обавештава своју жену о срећи која му је изне- нада пала у наручеје, а грофица која помало личи на келнерицу, грли веома неубедљивог грофа. Обе особе излазе, али писмо остављају на столу. Улази слуга и чита га уз невероватне примасе. Зна шта му је чинити, зликовац.

„Пиво, виршле у лепињи, чоколада, слано пециво, поморанџе, изволте господо!“, сада у паузи виче келнер.

Гроф и слуга – неверно чудовиште, у које се све више и више претвара, кренули су на пут бродом и сада су у кабини. Слуга скида чизме свом господару, који одлази на спавање. Колико је то неопрезно, показаће се ускоро, јер сада се зликовац разоткрива, слуга-убица сипа свом газди омамљујућу течност у уста која му насиљно отвара. За тили час су грофу везане и руке и ноге а у следећем тренутку разбојник узима писмо, његов јадни газда је бачен у кофер и поклопац се затвара.

„Пиво, сокови, ораснице, чоколаде, сенд-вичи, изволте господо“, виче поново чудовиште од келнера. Неколицина господе бива послужено освежењем.

Сада се неверни слуга шири у оделима савладаног грофа који је упакован у амерички кофер. Невиђени нитков, демонског изгледа.

Следи низ слика. На крају се све добро завршава. Слугу савладају песнице детектива, а гроф се срећно враћа са својих двестотине хиљада марака, иако не баш уверљиво, својој кући.

Следи клавирска музика уз поновно: „Пиво, господо“.

С немачког превео Никола Б. Ћвейковић

Филиј Делерм

ИСТРЕСТИ ПЕШКИР НА ПЛАЖИ

Пола седам. Плажа почиње да се празни. Помало сити сунца и ветра, тело смиreno купањем, навукли смо мајицу. Устајемо. Без обавезног договора са остатком друштва, мирно започињемо ритуал одласка. Биће у томе узајамне, неме сагласности. То су празни дани, у доба године када се у градовима више ништа не догађа. Безумно смо се сунчали и то је врло добро, на дну торбе нам је књига–алиби из које смо прочитали три странице. У почетку, ишли смо на плажу чим би се сунце помолило, но сада, када се лепо време усталило, растежемо јутарње задатке. Треба ићи по хлеб и новине, ти ћеш купити ролну папирних салвета, имамо још воћа до сутра. Попићемо кафу на углу трга, недалеко од старе цркве која купалишту даје веродостојан сеоски изглед. Одмарамо почетком поподнега без гриже савести. Што се плаже тиче, на њој проводимо два сата, највише три, сунце јако пече, већ смо доста поцрнели, после би то било лажно надметање.

У том животу тако спором, тако дивотно празном, један поступак савршено је прикладан. Истreste пешкир за купање. Многи су већ отишли са плаже, нема више опасности да ћемо ослепети суседе. Сунђераста тканина готово је сува, само је мало тешка. Клепећемо њоме испред себе, више пута, са неким чудноватим уживањем које нема баш много везе са ефикасношћу кућних послова. У жељи да са пешкира уклонимо и најмање зрно песка има помало од оне безразложне упорности са којом понеки чисте језгро брескве врхом ножа. Али, то је више од тога. Мали церемонијал краја који изводимо без имало туге – сутра ћемо поново доћи, лето се усталило у тој непокретности која се понавља и која растапа напетости, очекивања. Нека врста поздрава застави, исто тако. Ишли смо ногу пред ногу. Дуго смо лежали на песку. Сада устајемо. Енергичним трзаем руку поздрављамо докону тромост која је, и ове године, умела да нас обузме својим ритуалима скромне вечности. Не истресамо своју лењост. Распростиремо је.

СУНЧАНА СТРАНА УЛИЦЕ

– Да пређемо?

– Зашто?

– Да идемо сунчаном страном улице.

Било је добро у сенци, није нам било до врућине. Право летње вече. Пролазници се распоређују по тротоару с дворедом, слободним ходом, без журбе. Пре вечере. Или после? У граду то никад не знамо. После свих стезања зиме, оклевања пролећа, једноставно прија протегнути тело у ходу, осетити почетак разгибавања бокова, не пробијати се право ка удаљеном циљу. Вечерас, то је овде, сада се то дешава.

Сунчана страна улице, претерано је рећи. Плава боја већ је завладала зградама наспрам нас. Остaju пролази, на излазу

малих попречних улица, тераса једног кафеа попрскана водом, и ова клупа, баш на ћошку. Сместићемо се ту, испружених ногу, руку скрштених на потиљку. Занимљиво, аутомобили су упалили светла, а црвено на семафору на крају авеније поприма боју малине. Насупрот јасним јутрима у којима се бука издваја, жамор је сада пригашен, мекана вата. Гледамо у лице сунцу, и затим, чим преливање дугиних боја почне да поиграва, затварамо капке. Вечност ће се умирити без мелодраме, заспрати, пре него нестати, у опипљивој постојаности блаженства. То је само осећај, ништа више од помисли. Сунчана страна улице.

СРЕБА ГОРКИХ ПИСАЦА

Велико је задовољство читати горке. Леотоа, Ренара, Сиорана, Песоу. Они су тако негативни, према себи самима и другима, као и према фарси што су још присутни. Пишу врло тачно, врло бритко, а њихова истанчана реченица намеће се попут очевидности: у праву су. Осећамо се, са њима, сигурно. Ништа не може да боли, пошто све боли. Они одасвуд истискују хипокризију, ништавост осећања. Но они, ипак, казују свет и то је лепо, лепа је та безнадна скица које се цртање не одриче. Они верују у књижевност, јер не верују ни у шта но, ипак, пишу. Радо вребамо у њима ту противуречност. Они не мисле да ће остати, али остају.

Данас посвуда, у метроу, у возу, виђамо читаоце *Хари Потера*, Стефани Мејер. То је управо то, истинска горчина. Измишљен свет толико је поједностављен и сви ти људи који напуштају свој живот да би утекли у много мање од свог живота. Читања као када бисмо имали десет година, када смелост упуштања долази по себи, превазилази закон стеротипних авантура. Када смо деца, читамо да бисмо се плашили, најрадије ушушканы у постељи. У пријатној смо лажи, тело нам је заштићено, глава у опасности и жмарци.

Оно што, у читању, увек остаје најснажније, то је парадокс. Покатkad, имамо среће да сусретнемо аутора који је написао: „Разбудила ме је жеља да заспим.“ Има нечег од тога у задовољству читања горких. Толико је умирујуће рећи себи да само са њима има смисла самоћа, меланхолија која свуда продире, а не дира у занос, мала пена дана. И као што смо, као деца, искушавали страх читајући у кревету, сада искушавамо несрћу у хотели са Сиораном или Леотоом. И то прија. Ничега се не одричемо читајући Ренара, Песоу. Чак ни наде. Штитимо се. Њихова негативност је готово дивна. Они су, наравно, у праву, али они ту не могу ништа. Имају свој стил. Више него други они, дакле, воле живот.

Превела с француској: Мира Пойовић

Соња Атанасијевић

СТАБЛА У ЛЕДУ

Жумрим окренута лицем ка сунцу. Бескрајна бакарноружичаста светлост притиска моје капке. Стојим на стази, на узвишењу поред реке. Чини ми се, ако се дуже задржим лицем у лице са зимским сунцем, спржиће ме, због дрскости. Претвориће ме у пламен који ће потом нестати у снегу. На том месту остаће рупа. Отисак мога бића. Око којег ће се скupити керови, њушећи облачак паре.

Ослушајујем снежну тишину, испрекидану гласовима који делују удаљено. Оштар крик галеба, негде у близини. Окрећем главу од сунца и отварам очи. Мноштво блештавобелих искри пршти са површине воде – речни ватромет, можда у част шетача. Стабла уз обалу заробљена су у леду. Река се излила и стега о мраз. Међутим, иста река, сада *поштуюјући* своје корито, светлуцава, скоро свечана, као да каже *ја с тим немам ништа*. Мирно *тешем*. Али, ми ипак видимо оно што се забило можда јуче, јутрос. Видимо непосредну прошлост. Два времена једно поред другог.

У близини једног стабла је усамљени Снешко Белић. Направили су га и отишли. Боље да су га срушили. Не бисмо смели да остављамо оно што створимо. Овако је сам, превише. Загледах се у лабрадора који трчи по снегу. Власница га посматра заљубљено. Како му добро пристаје снег! Мало даље, црни улични пас, остављен давно, или никада и није имао никога, задовољно протеже предње шапе. Тако ћу се и ја истезати кад завршим трчање. Затим седе и загледа се у даљину. Некако достојанствен. Проживеће свој живот без превише драме. Поново гледам у стабла која ћуте у леду. Наћа је казала *можеш ши шо. Можеш да победиш самоћу*. Изненада ме је стегла, баш попут мраза.

Рекла је *вежи пашике и иги на реку. Природа буди*. Везала сам патике и дошла, оптрчала један круг. Три километра и двеста метара. Сад одмарам кратко, посматрајући реку. Приметих неког мушкарца у црној јакни с капуљачом како стоји на тридесетак метара од мене, сунце му јасно исцртава фигуру, али је лице у сенци, окренуто ка мени. Ипак, осећам да ме посматра. Поново се заокренух ка сунцу, заборавивши на њега. Зажмурих и спојих палчеве с кажипрстима, што сам научила на јоги, медитирај, накратко, људи ме можда гледају чудно, али нема везе. Ипак, рећи ћу Наћи, остаје нешто од очаја. Не, разочараћу је, рећи ћу да сам се осећала одлично, учинила сам праву ствар – трчала, гледала у небо, дисала дубоко. Слушала тишину и галеба. Све је заиста у реду, у најбољем реду. (Осим ус-

амљеног Снешка Белића.) Тако треба да изгледа живот. Не можеш вазда имати некога поред себе.

Кад сам код куће, у својој агонији, гледам у једну тачку, што није страшно, јесте да тачка умртвује и своди читаво биће на организам који дише, само то – дише, али тачка и омамљује, попут средства за умирење. Међутим, морала сам да је нацртам графитном оловком на зиду, одмах изнад телевизора – никако нисам могла да пронађем одговарајућу. Сада имам своју сопствену, терапеутску тачку која ме потпуно испразни. Не знам да ли се то зове болест зависности. Зависност од тачке. Чула сам много пута да људи, када су очајни, седе, ништа не раде и гледају у једну тачку, не знам да ли зато што су очајни, или им она ипак на неки начин помаже. Мислим да мени помаже, добро је да сам је нацртала. Када је Наћа чула за терапеутску тачку, јако се изнервирала, рекла је да су то глупости, да оставим тачку и изађем из куће, то би саветовали и лекари, још је додала *кад је он моја да остави шебе, можеш ши ваљда тачку*, и онда смо се наслејале, и то што кажеш, рекох, ваљда вредим више од тачке. Макар то и не била обична тачка.

Постоји само једна незгодна ствар, али не смем да кажем Наћи. Природа буди и оно што не желиш да се пробуди, а што тачка омамљује. Бакарнорића светлост која ме сву прожела, лизнула је и нешто што није смела, што је сад мрднуло. Оно исто што тачка омамљује. Свепрежимајућа светлост је и то такла. Пред њом нема фолирања. И, ево, сада, док стојим и посматрам снег, и реку, осећам да ми он недостаје, више него када гледам у тачку, не да будем с њим – јасно је да је крај, и нама и нашим родитељима, и пријатељима, свима смо постали неподношљиви – већ да га *видим*. Нећу ово рећи Наћи, биће потпуно разочарана. Недостаје ми да *видим* један једини исечак из нашег света који смо створили, а онда оставили – као што је неко оставио Снешка Белића – али да то не буде сећање, већ живи призор из прошлости, као стабла у леду – он се брије, померајући усне час у једну, час у другу страну, чеше се по глави, јер је поново заборавио шта је желео да каже, прича пуних уста, једе с ногу, враћа се по заборављене кључеве од аута, псује возаче, док га ја лупкам шаком по бутини, да ћути, може неко да извади пиштол и упуца нас, кажем, он ме ждракне погледом и осмехне се. Било шта – да могу да *видим*, сад, овог часа! Да сам само могла да похраним неке тренутке, као компјутер, и једном мишљу их осветлим и оживим, па иза-

берем нежне речи и слушам – није сећање у питању – већ његова жива реч, изговорена тачно одређеном бојом гласа, мени на уво, шапат, најинтимнији, најбезобранији, вадим из фајла само по неколико речи на дан, распоредивши за читав живот – који ће можда бити дуг, празан и досадан. Ето, само да то могу са својом свешћу, да приуштим себи живу слику и реч, било биовољно, никада нисам била претерано захтевна према животу.

Поново отварам очи и гледам у девојчицу са љубичастим шалом, упорно скида капу, мајка јој поново навлачи, она се отима и трчкара по снегу. Могли смо имати такву девојчицу. Али, сматрали смо да нисмо зрели за децу, не још, да најпре морамо да утврдимо да ли смо у стању да бринемо о једном кокер шапанијелу. Тренутак када му требим псеће длаке са ревера, он ми зауставља руку и љуби је – ето, да ми је та сличица сада пред очима, овај дан био испуњен.

Изненада, нешто ме натера да се осврнем иза себе. Поново спазих мушкирца у црној јакни с капуљачом. Сада је стајао на супротној страни стазе и посматрао ме. Брзо скренух поглед, не загледајући му лице, и продужих стазом натраг, лагано трчећи. Не знам што хоће од мене, помислих. Ма, толико је људи овде! утеших се.

Застадох, изненада, из нејасних разлога, и окренух се тражећи погледом човека у црној јакни. Није га било. Продужих даље. Стигох до kraja стазе и онда пређох на травњак са дрвеним стубићима који ми служе за истезање. Подигох ногу, ослањајући се стопалом на стубић и удахнух дубоко, затим се извинух, прилепивши лице за потколеницу. Одједном постадох свесна сенке која ме је прекрила – неко ми је заклонио сунце. Кап зноја склизну ми низ кичму, хладног. Подигох поглед и угледах ситно, тамнопуто лице, крупних, разрогачених очију. Човек у црној јакни гледао је у мене са удаљености од једног метра и безумно се осмехивао, држећи у руци наранџасту, напола издувану гумену лопту и пружајући је ка мени. Бежи, бре, од мене! повиках, придигавши се. Он увуче главу у рамена и, повијајући леђа, сјури се ка реци. Срце ми је снажно тукло. Запазих да има различите ципеле, једну плитку, жућкасте боје, другу приметно дубљу, црну, без пертли. Осетих да ми га је жао, неизмерно жао. Због тих ципела, вальда, и на необјашњив начин осетих близост с тим човеком. Није ме узалуд пратио, помислих, неку енергију смо размењивали, то се код мене збивало несвесно, код њега је ограда између свесног и несвесног срушена, садржај слободно плива, размена је много раније произвела потребу да ми се приближи. Ја сам га отерала, отерао га је, наравно, мој страх. На тренутак ми блесну сличица како се бескућник и ја, на снегу, добацајемо издуваном лоптом. Поред нас је Снешко Белић. Више није сам. Људи пролазе и у чуду застају, посматрајући призор.

Осетих да сам живнула. Као да се будим из ружног сна. Кренух кући. Где ли је сада тај човек? Рекла бих му Срећан ћићи Божић и дала бих му мало новца. Он би се осмехнуо, махнула бих му и продужила својим путем, а онда бих се можда осврнула и казала хвали ћићи. Али, сада га нема. Није важно. Кад стигнем кући, обрисаћу тачку са зида, скуваћу кафу и називаћу Нађу – да јој се захвалим.

Роберт Валзер

ПИСМО

С писмом у цепу, које сам добио поштом и које се још нисам усудио да отворим, кренуо сам забринутим корацима уз брдо, у шуму. Дан је лично на углаженог принца одевеног у плаво. Свуда је цвркотало, зеленело се, цветало и мирисало. Свет као да ни за шта друго није био створен до за нежност, пријатност и љубав. Плаво небо је подсећало на доброћудно око, благи ветар, на миловање. Густа и тамна је била шума, да би потом опет постала светла, а зеленоило је било тако младо, тако слатко. Заставо сам на сред жућкасте, чисте стазе, извадио писмо, отворио га и прочитао следеће:

„Она, која се осећа присиљеном да Вам саопшти како је Ваше писмо више ужаснуло него обрадовало, не жели да јој више икада пишете; она се чуди, да сте уопште имали храбrosti да јој се на овакав начин приближите, и нада се да је са оваквом врстом дрскости, одважности и непромишљености једном за свагда завршено. Да ли Вам је икада дала било какав знак који би могао да буде протумачен како јој је стало да сазна шта Ви осећате према њој? Тајне Вашег срца су јој незанимљиве и потпуно је остављају хладном; за изливе љубави, који је остављају равнодушном, нема ни најмање разумевања, те Вас стога моли, да се призовете памети, без обзира на Ваше разлоге и моли Вас да се у будуће држите даље од ње. Односи, који би требало да се заснивају само на пуком поштовању, морају да буду лишени било какве топлине, што ћете свакако разумети.“

Склопио сам полако писмо, чији садржај је био тако тужан и поражавајући, и док сам то радио, узвикнуо сам: „Како си само добра, пријатна и слатка, природо! Како су само лепе твоје ливаде и шуме! О Боже, како су само твоја деца груба.“

Био сам потресен и никада ми шума није била тако лепа као тада.

С немачкој превео Никола Б. Цвейковић

Јелена Ленолд

ТУ НА ПАРКИНГУ КРАЈ КОНТЕЈНЕРА

Она је само старица
брожљиво обучена у леп крznени капут
са штапом у једној руци
и кесом пуном ћубрета у другој,
старица која пажљиво хода преко залеђеног плочника
до тог контејнера, где баџа ћубре,
а онда се окреће, враћа се назад
гледајући забринуто у лед под ногама,
док крај ње пролази младић, или тек дечак
раскопчане јакне, са смешком неке успомене на лицу,
она га не види, нити он види њу
и вероватно би могли, као у СФ филму,
да прођу једно кроз друго, неозлеђени.

Ја седим у колима, ту на паркингу, крај контејнера,
и знам, тачно знам мајку му
у ком од та два правца идем.

О, ДА

Заспрати са укусом сперме и цигарета у устима
заборавити на постељину
заспрати на грубом ћебету и на сомотском јастучићу
пробудити се и видети
да је мајица доле на поду, испод мачке
и да синоћ нико није укључио бојлер
погледати се у огледало и видети
љубичасто срце нацртано на рамену
и штрафту од кауча урезану у лице.

О, да!
Брак је понекад право мало чудо.

СЕНКЕ И САНКЕ

Ускоро више неће постојати нико
ко ме је познавао кад сам била дете
и то ће бити крај мог детињства
биће као да никад није ни постојало
за све људе на свету
бићу ова непозната особа из огледала

која ме уплашено дочека сваког јутра
остаће само неколико фотографија
црно–белих, малих, лошег квалитета,
плаже на којима нас више неће бити
прозори са којих нећемо махати
кровови који више не постоје
беле терасе на којима су одрасли плесали
а ја се њихала у ритму
на неколико књига мој потпис дечјим рукописом
и један пресовани цвет који се већ распада у прах
разгледнице које добијају на значају са сваком

годином

датуми смрти који су заменили рођендане
ускоро, кад више не буде постојао нико
ко ме је познавао кад сам била дете
пустићу све то да оде као поподневни сан
и сешћу да гледам лишће како се ваља преко улице
јер опет је јесен, по ко зна који пут,
и кажу да ће ноћас пасти снег
а на свету ускоро неће постојати нико
ко ће се сећати
мојих малих зелених санки
што су остале у подруму.

ОНАЈ ДРУГИ

„Једном је велика љубав пресекла мој живот на ћола.
Први део наставља да се увија
на неком другом месту, као змија пресечена на двоје“
Jexuga Amixaj

Али увек се питам
шта је било са оним другим делом
да ли је наставио да живи правећи се да је цео
можда је увидео лепоту живљења са пола себе
можда иде по свету обмањујући људе,
причајући колико је био леп док је био цео,
можда предлаже да се и сви други преполове
и сведу на његову меру
можда ноћу у мрачним улицама
врши мале слатке обдукције на пролазницима.

И увек некако мислим
да је тај други део остао гадан, поган и зао
јер кад је тада, давно,
велика љубав пресекла његов живот на пола
све што је могло да ваља
остало је да се увија непрестано
ту, пред мојим вратима.

БИЛО БИ ТО ПРАВО ОЛАКШАЊЕ

Ноћу, у хотелима, никад не могу да спавам.
Уместо гога углавном збрајам своје страхове,
ишчекујући да се нека рука промоли испод кревета
и зграби ме за стопало.
Било би, заправо, право олакшање
да се то једном напокон деси.
Тај телефонски позив
тај чворић под прстима
та крв на марамици
то писмо које открива све
та коначна немоћ пред светом и пред огледалом
и пред непостојећим богом
који ће се онда изненада појавити
и помиловати ме благо, како то увек чини
на растанку.

У ПРАДАВНА ВРЕМЕНА

Било је то у прадавна времена
пре мобилних телефона
када су договори морали бити прецизни
а стрпљење бескрајно.
Један човек, који ме никад није стварно волео,
али је волео идеју о љубави,
тај човек и ја имали смо се наћи
у непознатом граду на мору.
Рекао је, чекам те у 11 код поште.
Ако не дођеш, чекам те у подне на главном тргу.
Ако не дођеш, тачно у 1 ћу бити на кули, испод сата.
Ако не дођеш ни ту, више те нећу чекати,
бацићу се са куле у море
вриштећи твоје име у ветар.

Ја сам, наравно, дошла већ у 11 код поште
и после смо тај човек и ја шетали непознатим
градом, дуго,
све док нисмо огладнели и купили кифле
и мортаделу.

Гледајући га данас, у цемперу на копчање,
протегавши руку
питам се понекад
да ипак нисам дошла ни испод сата у 1,
како би објаснио зашто није скочио у море?

СТАРИЦЕ

Нама, старицама, јутро долази као најдражи
љубавник
онај од кога све престаје да боли, изненада,
и због кога умивамо своја спарушена лица
постајући лепе и свеже, на кратко,
до прве поподневне главобоље
до првог пробадања у куковима.

Али јутро о томе не зна ништа
нити бисмо му признале
колико посвећеног трљања сапуном се дешава
пре но што му на кратко замиришемо
сакривајући ипак своје обешене груди
док излазимо из каде плашљиво
знајући да нас он, јутро, чека
распомамљен у кревету
спуштајући прво руку на наша чела
проглашавајући крај ноћним страховима
а онда нам дуне преко лица и затегне кожу
извуче ексере из наших колена
и позове нас на плес.

Касније, пред подне, срећемо их на пијаци, друге
сличне старице,
правимо се да се не познајемо
и када нико не гледа у нас
размењујемо завереничке погледе.

На вест о додели Нобелове награде - Београд, 26. октобар 1961.

Љиљана Ђурђић

СРЕЛА САМ И СРЕЋНОГ ПЕСНИКА

Поводом књиге изабраних песама Чарлса Симића *Ишчекујући пресуду*

Песника Чарлса Симића упознала сам – једном – у Америци. Сусрет се збио крајем осамдесетих година. Чарли – а тако га сви знанци зову – живео је и сад живи у Страфорду, Њу Хемпшир, надомак Бостона, надомак Харварда, надомак Атлантика у кући из нова окруженој питомом шумом са свих страна, у најлепшем и најкултивисанијем делу Америке. Сећам се да му је сусед био Селинцер. Чинило се да кућа има стаклене зидове (барем је ја сад тако видим) јер шума је била увек ту за столом, око кревета, свуда где су се – с времена на време – кретали његови гости. Чарли је тада био уживалац Мекартурове фондације од које се богољубски могло живети. Обожавао је цез, саксофон, Чарлија Паркера званог Бирд, Фетса Волера и слично. Био је леп, наслеђани мушкарац окружен породицом који је волео да кува, једе и дуго у ноћ, у разговорима са пријатељима, пије црно вино, једном речју човек који је „извукao цокера из шпила“. Данас чујем да и даље живи у истој кући и да је, по сопственим речима, срећан човек. Американац, несумњиво Американац и пре свега Американац. Свако претерано својатање од српске културне јавности глатко одбија говорећи да су сви Американци пореклом однекуд и да то и није баш претерано важно. Истини за вољу ни Срби га тих осамдесетих и почетком деведесетих година нису баш прихватали. Имао је веза са Попом коме се неизмерно дивио и са Иваном Лалићем, остали песници који су тада владали књижевном сценом нису у њему видели великог песника. Но, Чарли је био вредан (можда због несанице од које је патио и његов омиљени писац Сиоран?) и написао је, кажу, неких шездесетак књига – што ми изгледа невероватно али и могуће у условима у којима он живи преко тридесет година, и дошао је тренутак да буде прихваћен и слављен и у својој некадашњој домовини.

У књизи његових изабраних песама на српском језику *Ишчекујући пресуду* („Архипелаг“, Београд, 2010.) чији је избор сам направио, нашле су се песме из седамнаест његових збирки. Сасвим довољно да се сагледа поетски опус овог у Америци, а сад и код нас, прихваћеног и награђиваног песника.

Хумор у поезији (уосталом као и у његовом стварном животу) једна је од основних позиција са којих Чарли посматра свет. Велики заљубљеник у француске надреалисте, он је од њих преузео хуморни однос према свему постојећем који се често базира на вицу или гегу који су сами себи сврха: „Коњ се служи репом

да придржи гаће“; „Кад сам ја био млад момци су палили пред же у мраку.“; „У једној ноћи пуног месеца/ Сусрела је лава који је појео Лава Толстоја.“ Ови језички каламбури – понекад и банални – представљају за Симића најбољи начин да се цео свет са свим својим садржајима изокрене наопачке и тако посматра. Тада свака ствар или сваки створ постају смешни с обзиром да су избачени из улоге коју играју у животу. Трагично осећање живота и пословична узвишеност поезије постају неважни, затурени, заборављени јер све на свету је смешно или се може учинити смешним.

Симић је, пре свега, урбани песник. Град је за њега лавиринт по којем се крећу живи и они давно умрли – мали и велики људи. Његови главни јунаци су бескућници који се појављују понекад у улогама митских јунака попут Патрокла, Ахила, Харона, а понекад у улогама Блеза Паскала, Ничеа, Томе Аквинског, Дирера и – има се утисак – аутора свих књига које је песник икад прочитао или свих сликарa чија је платна видео. Тако његови одабрани глумци, некад славне личности, миле улицама Њујорка као духови гурајући испред себе своја бескућничка колица препуна старежи која су њихов једини дом. Никад не можете знати да ли ће иза једних оваквих колица појавити глава Мадоне са, додуше, прљавим ноктима и рашичупаном косом али жива ту пред вама, треба само бити пажљив посматрач и по могућству носити са собом дурбин с којим ћете свет гледати с обрнуте стране. Фокусирање на град – у овом случају то је свакако град над градовима, Њујорк – на овај начин доноси низ песничких слика које својим изненадним обртима претварају људску драму у неку врсту водвиља, не дозвољавајући читаоцу да због патетике (евентуалног мучног осећања да је Америка данас класно друштво у којем нижа класа живи у полуљудским условима заробљена између брзе хране и контејнер приколица) – заборави радости живота.

Тематски гледано једна од Чарлијевих опсесија је историја сама коју он увек сагледава из подругљивог ракурса одузимајући јој право да буде учитељица живота; у његовој интерпретацији она је досадна понављачица коју треба извргнути руглу јер је човечанство преуморно од њених хирова. Показујући дуг нос историји, али – не могу да одолим да не кажем – са безбедне удаљености, Симић се служи слободним стихом лако се крећући кроз лавиринте енглеског језика, предочавајући колико су његова идиоматска својства злата вредна у писању поезије. Управо зато готово

никад сам не преводи своју поезију на српски осећајући да је, како је сам једном изјавио, нешто веома важно везано за материјни језик заувек изгубио.

У песми „Нож“ (једна од најчешће употребљаваних речи) експлицитно каже: „Ако ти је до песме узми нож“. Тако, фигуративно уз помоћ ножа/језика предмети оживљавају – ципеле, камен, виљушка, патрљак оловке – ствари поседују дух као у неком модерном антимизму и постaju равноправни суиграчи у људском свету. О његовој поезији се може говорити и као о некој врсти неонадреализма. За Чарлија је све што постоји око њега повод за песму. Оне су такође и одбрана приватности од најезде спољних утицаја који су често агресивни као, на пример, рат у некој земљи миљама далекој од Америке или тек тесне ципеле које он ставља на исту разину по важности. Ухваћени мрежом језика ови агресори се претварају у безопасне појаве и ствари које тако губе своју величину и значај – рат је исто тако непријатан колико и тесне ципеле – гротескно сплашињавајући до непрепознатљивости.

Ако постоји нешто што се тешко може пронаћи код других песника то су свакако Чарлијеве кулинарске метафоре: „О, Историјо окрутна и мистична / поједеш Русију као да је / Лонац белог пасуља скуваног / С кобасицама, димљеним ребарцима и буткама.“ Он се не либи да и самог свешињег упита: „Оче свемира, које ти вино цугаш?“ нити да светом тајном прогласи – тигањ. Чин једења је за њега свети чин, а његова потреба да од кухињских радњи и рецепата начини неонадрелистичке песме сасвим је у духу његовог хуморног онеобичавања света. Истовремено, кухињске метафоре обзнањују свет свакодневице од које је сачињена сама срж живота. Све остало је метафизика: „Сва накинђурена лажним накитом.“

Као песник Симић се није претерано развијао. Теме, хумор, „тврди“ поетски став и одсуство лирског израза готово да обележавају све његове књиге. Изузетак је, можда, књига „Свет се не завршава“ за коју је добио Пулицерову награду. О утицају великих америчких песника попут Теодора Реткеа, Вилијемса Карлоса Вилијемса, Воласа Стивенса и других тешко да се може говорити. У том смислу, помало парадоксално, Чарлс Симић је више европски него амерички песник.

Сви који су упознали Чарлија памте његов обезоружавајући осмех и осећање које преноси на друге да је живот леп у свој својој запетљаности само му треба прићи с праве стране и, ја бих додала, имати благослов богова за сва чињења на земљи. Чарли је тај изабраник, Америка је за њега остварени сан – он је срећни песник, онај који побија сва предубеђења о вековној уклетости песника, спајајући трагедију и комедију, слажући обlutke речи као дете на обали, никад знајући тачно шта ће на крају испasti. Понекад испадне нешто, понекад ништа. Песник остаје: „Пас који хоће да напише песму о томе зашто лаје/То сам ја драги читаоци!“

П.С. Приликом последње посете Београду није ме препознао. Ја њега јесам. Био је и даље срећни песник.

Дарко Даничић

ГРАДОВИ

Градови су хидроцентрале
са великим уставама за даљину.
Они је ограничавају, окрећу је
несварене у дубину, у мульевита сновићења
којим наливају тамна предграђа.

Градови су системи сочива
који даљину претварају у старост
испуцалих зидова, крту белину облака у
прозорима:
заустављен поглед у трену детињства
не порасте више никад.

Градови су вечно тумарање
између мојих даљина и твоје
жеље да останеш.

ТЕМА

Како време пролази нижу се чињенице,
високе као стакласти дрворед
што нам необазрива јутра заклања.
Интерпретација тих сувих дана
kad фабричка крца разједа плаво
плућно крило, таложећи чемер
и снове - одозго надоле, садржи прашњави
мирис
зденуте траве, босиљка и мајчине душице.
Олујни видик дотакнеш ћутљивим прстима
а он се гротескно расpline.

Све је то у нашој глави,
каже ми пријатељ,
чак и ако се убодеш и крв накапа,
потребна је релевантна тема
за песму.

ЈЕСЕН

Небо - витражни прозор
иза кога слабовидо сунце
ишчекује птице
Капљица у одласку.

Слободан Шнајдер

ГОВНО

Мој отац и Јованов отац никада се нису свађали. Никада се код нас за столом није лоше говорило о сусједима. Штовише, они су често сједили с нама: имендани, славе, како је што долазило. Славили смо два Божића, два Ускрса и једну Нову годину. Кад си мали, то је добро. Мој је отац гледао да на Бадњак, како смо га ми бројали, стави нешто под бор и за дјецу из другог дворишта. И ми смо код њих добијали бонбоне и наранче, напримjer кад је Јованов отац у двориште доносио горуће дрво: јер они су баш то дрво звали бадњак. Нама су онда долазила Три краља, али сви смо знали да су то наши смијешно преобучени ујаци. Њихова је црква била мало даље, око сат клипсања. Кад вријеме није било лијепо, они би долазили у нашу цркву. Кад је умрла Јованова бака, спустили су је у земљу на нашем гробљу. То је била највећа бака у селу, тешко би је носили преко брда.

Јован је био (и остао!!!) мој најбољи пријатељ. Заједно смо кренули у школу, то је било лани; сједили смо скupa у клупи, задњој у средњем реду. Он је био мало спорији из рачуна. Али је љепше цртао. Сједимо заједно, јер то су измолили наши родитељи. Тако смо обојица избегли сједити с цурицама.

Немам ја ништа против цурица. Напримјер, његова сестра Милица, годину дана старија од нас: ја сам се у њу заљубио. Јован покушао је нешто за мене учинити код сестре, али она нас је обојицу исмијавала. Данас мислим да се можда радило о разлици у годинама. Колико год да се човјек мучи, зноји, пропиње, мјери висину (очеве рецке на зиду!), та се разлика не да поништити. Маштао сам о томе како Милицу спашавам од разних опасности, а највише од типа из петог разреда с којим је ходала. Но он је био за главу виши од мене. И ту би разлику било тешко поништити. Само Јован и ја скupa могли смо ту нешто учинити, и то једино да га ухватимо насамо. Он је, напримјер, могао рећи да му не да своју сестру из овог или оног разлога; напримјер, јер је кани дати мени. Није то учинио. Све до оне свађе кад је све почело, то је једина мрља на нашем пријатељству. Но у питању Милице, одлучио сам чекати да се и Јован сам заљуби, па да види како је то кад љубав није узвраћена. Али нисам дочекао. Не зато што се Јован не би заљубио, већ зато што ја не знам где је он данас. Ако се зацопао, нека му је са срећом.

Ето, ја не знам гдје су наши сусједи данас, нити знам с ким хода Милица. Јер оно с типом из петог није ми изгледало озбиљно и ја сам се надао да ће с временом

и она сама то схватити. Женске су неки пута споромислеће.

Наши сусједи отишли су а да се с нама нису опростили. Додуше, вечер прије они су код нас сједили за столом, Јованов је отац палио цигарету на цигарету, мјоја је мајка кухала бескрајне каве. Ту је пало мало ријечи и ја сам осјетио да нешто не ваља: Тишину за столом могао си ножем сјећи као мармеладу. Никоме није било до шала и пошалица.

Друго јутро пробудило ме мукање њихове краве. Кравујако боли кад је се не помузе.

Мој је отац отишао код њих помусти краву. У њиховој кући није било никога. Сви су отишли раном зором на свом трактору. Мом оцу оставили су кључеве, краву, пса и перад. Јован ми је јучер показао јаја у гнијезду голубице (имао је прекрасне голубове) али ништа ми није говорио о одласку. Наравно, голубови су пали на мене.

И пас.

Пса сам волио. У ствари, он је чувао и наше двориште откако су нашу кују устријелили ловци. Била је мјешанац, какви већ јесу наши пси, али нитко не би могао рећи које су све сорте у њој биле помијешане. Све што је од ње потекло било је шарено. Била је она куја паметница.

Пси сањају, као што знају они који држе псе: Грабе предњим ногама као да трче у велиkim скоковима. Пси који трче су сретни, па из тога закључујем да су псећи снови сретни. Знају и залајати, нисам их чуо режати у сну.

Но сваки пас на свијету, чак и мјешанац од којега се не могу очекивати манире, затрпат ће стражњим ногама своје говно. Чак и најмањи пас затрпат ће и најмање говно. Пси су напросто пристојни.

Пси су пристојни од људи.

Доказ? Ја!

Јован и његови покупили су се у недјељу ујутро. У сриједу након те недјеље чули смо одједном страшну буку. Ја сам мислио: Тенкови!, јер сам их видио на ТВ синоћ. Али то су били наши рођаци који су дошли на свом трактору. То је онај трактор на којем се увијек вила засјава кад се славило, женило, и томе слично. Они су становали преко брда. Били су нам рођаци по мајци. Њихова дјеца били су моји братићи и сестричне.

Долазили су и раније, на свадбе или погребе: овиси тко се у чију кућу оженио, из које је куће отишао.

Нисам те своје рођаке ни издалека онако добро познавао као Јована и Милицу. Ипак, било је весело, као што је увијек весело кад нас се више дјеце нађе на окупу.

Ова посјета, међутим, није била баш весела. Донијели су постельину, одјећу, хладњак и штедњак. Очito су канили код нас остати дуље вријеме. Мени је то било јако чудно јер њихово је имање било двапут веће од нашега, и кућа је њихова била нова. За разлику од наше, била је ожбукана. Больје се гријала, па дјеца у тој кући нису морала зимске вечери проводити у креветима, под перином.

Одрасли сједили су око стола. Као да није било воље за разговор. Моја је мајка кухала бескрајне каве. А и оно мало ријечи пресахло је кад је почeo Дневник. Отац нас је хтио потјерати из куће да би одрасли у миру могли гледати Дневник. Мајка је рекла да је вани већ мрак и да је боље да останемо у кући.

Спикер говорио је узбуђено што ми је била новост. И говорио је брзо, онако као што се изговара упута – „...за попратне учинке питајте лијечника или љекарника..“ – као рафал у ратном филму.

Али то није био филм.

На екрану горјеле су куће, неожбукане и ожбукане. Чула се њиска коња, благо јурило је ливадама. Дим.

Одрасли су шутјели. Нас дјецу тјерали су на спавање. Како нам се није ишло у кревет, нас су дјецу, мене, братиће и сестричне, закључали у собу за гости. Како смо сада имали госте, у тој су соби били распремљени кревети.

Кроз врата сви ми, дјеца, могли смо чути:

– У њих је ушао ђаво!

Тако дакле. То је барем неко објашњење. У оне који су отишли, у наше сусједе, у Јована и Милицу, ушао је ђаво. Ђаво је онај с розима, Крампус који око Светога Николе, јако удара на врата и пријети шибама. То је дјечји ђаво, јер долази дјеци. Има и велики ђаво, Антикрист који чучи на дну Пакла, где су запослени мањи врагови, они раде са смолом. Ето, такве бајке причају дјеци.

Али ово је изгледало озбиљно. Куће су горјеле, наши сусједи су нестали на својем трактору. Наши су рођаци доперјали к нама на својем трактору.

Љепше ми је било играти се с Јованом и Милицом, мојом никад непрежаљеном љубави.

Нетко је за све ово крив. Тко?

Нисам могао заспати. Ништа ми нису помогле овце, бијеле, црне... Бројао сам их увијек изнова, узалуд. Мама је мислила да имам грозницу и ево је, улази, носи карамел-милијеко. Она нема појма.

Мој је отац имао кључеве од сусједове куће, али посве сам сигуран да он не би никада запалио њихову кућу. Он није такав човјек. Ја за својега оца јамчим.

Сусједова кућа свеједно је планула. Не да је планула, она се изнутра распала.

– Баџа!, рекао је отац. Али није рекао тко је унио боцу плина, ону наранчасту, у кућу. Коначно, свака се врата могу развалити.

Цијело је село гасило сусједову кућу. Постојала је опасност да ватра прескочи с крова на кров. Сложио се

ланац, вједра су ишла из руке у руку, сви смо помагали, дјеца, братићи, сестричне... и сва друга дјеца из села, ако још нису отишли.

То с боцама десило се још неким кућама. Јако сам се забринуо. Ја сам на бензинској станици видио најмање педесет тих наранчастих боца.

Навечер сам гледао Дневник. Нитко нас више није тјерао, одрасли су били тако изнурени да су напросто сједили на столцима као вреће. Нека тупост ушла је код нас у кућу, све се мање говорило, све се више гледало. Жене су уздисале, мушки су мрачно гледали пред себе.

Додуше, послови који се на имању морају обавити обављани су, хранили смо благо и перад; Јованови голуби су или изгорјели или су, што се надам барем за најљепше, отпрунули у шуму. Дневник сад је доиста изгледао као ратни филм. Само, није то био филм. Све је то било ту, иза брда. Више нисмо знали је ли вечерње руменило од залазећег сунца или то кровови горе: све нови и нови. Пуно је тих боца. Цијела земља, чинило се, изгорјет ће. Згариште сусједове куће још се пушило и велика је јара из њега избијала. У селу је своје боце већ добило пет или шест кућа, поврх Јованове. Не знам точно рећи, јер мислим да је једна погођена гранатом. Откуда је гађана, не знам рећи. Ми никакве војнике нисмо видјели, а без рата нема војника. Или има?

Свакако, хоризонт био је све руменији. У зраку сваки се дан осјећао мирис паљевине.

Мој је отац рекао: – Они су сасвим побјеснили!

Мислио сам, то је у њима побјеснио ђаво који је у њих, како су нам рекли, ушао.

Како је ушао? Док су спавали отворених уста, или на ухо, као ухолажа? Ђаво, иако је смијешно у њу вјеровати, може све. У све се може претворити, из свега искочити и представити се: – Ја сам ђаво! Отварај уста!

– Тко је за све то крив? Коме то користи? Тко је све ово почeo? – три је питања одједном, у рафалу, испалио мој отац, баш као да каже:

„...питајте лијечника или љекарника...“ Рођаци су шутјели, палило се цигарету дрогорјелом цигаретом, мама је кухала стоту црну каву.

Отишао сам у кревет с тим питањем.

Тко је крив?

Дакле, по свemu судећи, букнуо је рат. Страшан рат. Бијес на све стране. Сви су или бијесни или очајни, или, што је најчешће, обоје.

Не могу заспати, вртим се у кревету као зврк. Тко вјерује у ђавола, нека само вјерује ако му је тако лакше. Мени није.

Ја знам тко је крив. Ја.

Три мјесеца прије ових страшних догађаја Јован и ја страшно смо се посвађали. Први и задњи пут, јер дотад смо живјели у слози. Али почело је, као што све такве парбе почињу, и међу нама дјецом и међу одраслима, безазлено: Варао је на пикулама. Хтио ме је оробити за прекрасну стакленку. Она је у себи имала ситне пахуљице счијега, савршенство од стакленке. Борили смо се глиненкама и куглажерима, а ја сам своју стакленку ставио у залог.

Он ме је хтио преварити јер се по сваку цијену хтио домоћи те стакленке коју ми је поклонио мој стриц. ►

Имао сам је тек два дана.

Да ми је пустио још пет–шест дана, ја бих му је дао.

Пале су између нас тешке ријечи. Почупали смо се, поваљали ливадом. Разбио ми је нос. Потекла ми је крв. Помислио сам, сад ћу имати боксачки нос. Да несрћа буде већа, све је то видјела Милица која се управо вратила из школе.

И онда ми је Јован рекао: – Ти си обично говно!

То ми није смио рећи. Не пред њом.

Отишао сам у своје двориште. Смишљао сам освету. Одлучио сам почекати дан–два да ми сине права идеја. Он је свакако први почео. Али данас мислим да та проклете пикула није била вриједна толике омразе. Но лако је бити, како стриц каже, генерал послије битке.

Чим сам смишљао начин да изравнам овај рачун, стао сам вребати прилику да учиним наумљено. Свакако је било важно да моје Милице, љубави моје несуђене, никад непрежаљене, не буде у близини. Ја бих, наиме, намјесту умро од срама да ме она види у тој мјој акцији.

Напокон у сумрак све се посложило. Милица је некамо отишла, Јован је сједио са својима и вечераш, пса су пустили с ланца и он више није био у дворишту. А и да је био, ја сам с тим псом био на „ти“.

Ушао сам у њихово двориште, свукао хлаче и гаће, чучнуо и посрао се. Такорећи, у једном потезу!

Нитко није видио. Или сам се ја барем тако надао.

Преврћем се на кревету. Сигурно вас занима што је послије било. Послије није било ништа. Јован се или градио да ништа није примијетио, или стварно није. Те је ноћи наиме пала грдна кишурina. Чули сте ваљда за израз: „Говно на киши“.

Али ја, НАКОН СВЕГА, мислим да је он видио, и да

је од тренутка кад је видио ту страшну увреду својега дворишта, својега дома, свега својега, само мислио како ће се осветити. Јер мој ми је отац рекао да су сви они јако подмукли и лукави. Тако је и он неко вријеме смишљао начин да изравна рачун и онда је све почело.

Преврћем се на кревету и не знам колико ће све то још трајати.

А да сам барем, као што то чини баш сваки пас, затрпао то проклето говно травом, шљунком, земљом, било чиме, гребући својим задњим ногама.

Овако морам живјети с тим. Мени је једином јасно питање кривње.

А то, вјерујте, није лако поднијети. Не би то лако поднио ни одрастао човјек.

„Грађу“ за ову причицу намро ми је мој пријатељ, пјесник турскога језика, рођен на Ципру, као ципарски Турчин, који се зове Gürgenz Korkmazel (1969). Испричао је властити доживљај из дјетињства на Ципру, отоку божице љубави, а тешко погођеном мржњом двају „етнитета“, и то се десило на јавном наступу у Diyarbakır, почетком маја 2011. Једна група писаца, с наших страна са мном је био сарајевски пјесник Миле Стојић, путовала је тједан дана Анатолијом и читала из својих радова у организацији Goethe-Instituta, Истанбул, а у оквиру програма „Одважност сјећања“. Текстови из којих се читало објављени су у њемачком часопису *Die Horen* (NO 239), који је давно утемељио Friedrich Schiller. Diyarbakır је град с већинским курдским становништвом, други по величини у Турској. И Турке и Курде, барем оне који мисле, јако занима, „питање кривње“ за мрачне стране турске повијести, као што је масакр над Арменцима, и десетљећима дуга репресија против Курда.

Када је Gürgenz Korkmazel испричао свој доживљај из дјетињства на Ципру, о себи као о устрашеном дјечаку који мисли да је кривац за рат Турака и Грка, ја сам предложио да се даљња читања обуставе, јер сам мислио да је искључено да би се у наставку приредби догодило нешто тако духовито. Мислио сам, тиме је досегнут врхунац тих наших читања. Истовремено, одлучио сам да напрсто морам написати нашу реплику истога.

Кад бисмо се само могли смијати себи самима, то је увијек неки пут у оздрављење, у праву узбиљеност. C.Ш.

Милан
Јакшић

Марија Шимоковић

**ОЉА ИВАЊИЦКИ СА ПРОЗОРА АТЕЉЕА КОСАНЧИЋЕВ ВЕНАЦ ОСАМНАЕСТ
ГЛЕДА УЛАЗАК САВЕ У ДУНАВ И КАО ДА СЛУТИ ОДГОВОРЕ НА ПИТАЊА
КОЈА ЊЕНЕ СЛИКЕ КРОЗ ПРОСТОР И ВРЕМЕ СТАЛНО ПОСТАВЉАЈУ**

треба замислiti призор:
оља ивањицки гледа како дунав силазећи
из правца шварцвалд–беч–будимпешта ускаче у
саву
на најјавнији могући начин а да притом изазива
само дивљење
и уздахе оних који слушају овуда пролазе
потом улази у суштину веласкезових менина
бирајући
време и место у којем би тог тренутка
волела да се нађе
слутећи да је од памтивека била у овој кући
из које се најбоље гледа мост преко река
и враголаста алхемија вода и риба што су прошле
све границе – ohne zoll
оља ивањицки би можда могла да наслuti уместо
кише како дњепар волга и све њене велике
пустахијске
реке ускачу у прозор огледала
мешајући се онако како се
она умешала у садашњост посусталог века
стајући на жуљ ренесанси испрсивши се пред мона
лизом
постајући све сличнија онима које слика
опточена златом хуманизма и р.
у скафандру главачке скоче у огледало нашавши
напокон своју реку
и не окрећући се свраћа на себе позорност
свих оних које је иза стакла пронашла
причај нам шта се догађа тамо моле је они који не
виде
ону сјајнију страну одавно више
а она се смести тајанствено
проносећи собом тај израз којим је лувр заувек
обележен
и ћути јер још неће да им каже
реченицу из које се излеже 21. век лако и безболно
спушта се у себе с моста
и закључује како је кућа у којој је одувек

живела на косанчићевом венцу препуна оних
призора
кроз које пролазе векови и аде хује петровогради
и њујорк београдска спадала и јесени двадесетог века
отвара шаку у коју су смештени сићушни
златни дечаци што уместо ње сликају када је
јако уморна и захвата њоме воду у којој су
сви животи и времена на линији
шварцвалд–беч–будимпешта–београд
и док је пресипа у саву сама постаје уток и уточиште
оља затим гласно пева стару руску песму
којом ју је мајка у колевци њихала
и слуша како јој се над главом склапају
данас и сутра док јуче тражи пупчану врпцу времена
у којој су чежње свих оних што су икада њену
топлину осетили
она се мазно свија попут мачке и прескаче
степенике
векова баца велику школјку
у обезнађено данас
да би се поништио хуј времена и зачела песма
вечног мора
које из неба вади своје плаветнило
оља затим шуми кроз биље кроз шаш и храстовину
кроз руске брезе и стпее безочне што јој
сном пролазе
испија своју чашу златног праха и постаје
скулптура меркура у излогу галерије прогрес
улица кнез михајлова београд југославија
измештена у облак
копира путању звезда
и шаље нам сликајући
пака рабана борхеса ајнштајна и себе на слици
ЦЦ век који већ минува крај нас
крв на асфалту прекрива златним љуспама
просјаке времена са седам велова
чињеницу обезглављености преклапањем разних
векова једно
преко другог па се тако не види
да из слике када је дотакнеш капљу
сузе садашњице и да је њена бол толико
стварна колико уливање саве у дунав
испред прозора њеног атељеа на

косанчићевом венцу
та бол је парче прве боли с почетка времена
где је човек у алтамири својим уздасима насликао
у лук извијеног бизона црвеним каменом по зиду
пећине
чиме је наместио замку животињи и себи у истом
трену
тако је почела историја уметности не слутећи свој
почетак
том је замком у заметку времена
ухваћено и ово наше време са описаном сценом
моста преко ушћа

из погледа оље ивањицки
са свим оним дубоким пукотинама које су у
међувремену изоставиле да гонетају разлоге
и напуниле се блатом
али
оља наставља да носи сјај сложених времена
не би ли магија њеног потеза четком
одагнала змајеве и теретњаке
шкорпионе и псе луталице убоге погледе
оних који немају коме да кажу своју реченицу
она је попут линије дунава која тече упорно до
шварцвалда
линије слике од алтамире повучене из ноздрва оног
бизона
који је остао загледан у вечност
а да ми никад нисмо сазнали да ли га је ловац који
га је
насликао икада ухитио и тако удовољио потреби за
храном
или само нашој за почетком историје уметности
оља следи ту црту ту пупчану врпцу времена излази
на мост
који свакодневно гледа босонога
и почиње да шара нешто пастелним бојама
дужином и ширином целог моста
мислила сам наставља игру са две реке
не
каже ми
како не видиш
ова слика је замка за сузе птица и додаје
јер сузе птица су чудотворна водица из бајки
и влат траве што нам је скоро донела бесмртност
видим је још како у заносу свог уверења
прескаче препреке мимоилази аутомобиле не
примећује
чуђење пешака јер ради своју нову слику по мосту
изнад дунава и саве нову слику замки за
птичије сузе
коју небу испоручује и од њега се
повратној магији нада
трчим да с ољиног прозора све боље погледам
kad имам шта да видим
два ловца раме уз раме постављају замке за бол и
време

онај из алтамире шпанија и оља ивањицки
седе над водом ушћа он на почетку она на крају
моста
и упорно гледају кроз време
седе тако над водом чекајући да се у замку слике
сузе птица ухвате
док осећају све снажније док дело расте
да чуда постоје
и те како постоје
само у њих треба веровати

Додела Нобелове награде – Стокхолм, 10. децембра 1961. године

Пећар Пијановић

ПОЕТИЧКИ ПОГЛЕДИ МАТИЈЕ БЕЋКОВИЋА

Погледи једног писца на књижевност, а посебно на сопствено дело, увек су од нарочитог значаја како за разумевање природе књижевног стваралаштва тако и његове поетике. Отуда је поетичка мисао битна у покушају да се књижевно дело види и објасни са гледишта самог писца. Видови поетичке рефлексије могу да буду различити; зато се и говори о експлицитној, имплицитној и иманентној поетици.

Експлицитна поетика у књижевности може имати бар два значења. Може на општијем плану да представи и осветли пишчево виђење уметности речи, као што може да изрази и његове погледе на оно *шта* и *како* лично ради у језичкој градњи слике света. Та два плана није лако одвојити нити има нарочите потребе да се то чини. Општија гледања некад су само саставни део пишчевог става који он претвара у начела сопственог стваралачког искуства.

То би се могло рећи и за песничко и поетичко искуство Матије Бећковића. Експлицитна поетика овог песника исказује његове погледе на књижевност који су садржани у бројним текстовима овог песника. Већ је примећено да Бећковић „није склон дискурзивном мишљењу о поезији“ (Ј. Делић, у: *Песничке вершике Љубомира Симовића*, 2011, 61). Ако тако и јесте, у дискурзивним његовим текстовима посвећеним другим темама, неретко заискри и мисао која на сликовит, једноставан и упечатљив начин осветли и разрешава сложена поетичка питања.

Текстови у којима је и поезија тема чине две Бећковићеве књиге. Обе су занимљиве по томе што, како рекосмо, садре и његове поетичке погледе. Прво је објављена књига с насловом *Мој прештосављени је Геше* (Београд, Књижарница Обрадовић, 1991). Деценију и по касније штампане су и *Беседе* Матије Бећковића (Београд, Завод за уџбенике и наставна средства, 2006).

У овим двема књигама приметно је да аутор више размишља о томе шта би књижевност *sui generis* требало да буде, а најмање расправља о томе шта је *differenția specifica* његовог творачког чина. Ово значи да Бећковић у тумачењу сопствене поетике није био нарочито штедар као неки његови књижевни исписници. О њему би се могло рећи оно што Исидора у Бећковићевом наводу каже о Дучићу. А каже да је кнез међу песницима „ћутао као заливен о раду и радионици својој“ (2006: 125). Бећковић наставља казујући да иза Дучића „није остало верзија ни факсимиле, оне које је оставио пре су намењене витринама него онима

који би одгонетали загонетку и улазили у траг његовим тајнама“ (2006: 125).

Све ово значи да Бећковић углавном нема текстове који би по својој природи и улози били изразити примери његове експлицитне поетике. Но, на искрају тих текстова могу се наћи и ставови наглашене поетичке снаге. Још тачније: Бећковић је ипак дао битне чиниоце који омогућују да се састави његов поетички мозаик. А он се саставља од пабирaka скупљених на широком пољу његове књижевне и естетичке мисли.

Тај мозаик много више је прилог једној општој поетици, а мање омогућава да се открију тајне пишчеве радионице; најмање пружају могућност да се у пишчевој ауторефлексији тумаче његови конкретни текстови и начела којима се служио као песник. Но, бројни Бећковићеви огледи и беседе, интервјуи и коментари у својој целини дају прилику да се саберу суштински елементи експлицитне поетике. У шири оквир те поетике могу се укључити национална култура, српски језик и поезија. А у њеном средишту, у њеном језгрлу су питања тематике и значења, поступка и форме, традиције и модерности.

Средство поезије јесте језик, а језик песничку реч повезује са културом. У својим поетичким разматрањима, која су садржана у *Беседама*, Матија Бећковић посвећује језику дужну и велику пажњу. Чини то стога што је сам песник, како га он разуме, „орган језика. А то значи да се језик служи песником, а не песник језиком, да су закони језика јачи од сила живота“ (2006: 118). Зато и подсећа како је Вук Каракић језиком „доказивао истоветност бића свога народа, без обзира где живи и како живи, а где год је живео оставио је печат свога живљења, своје историје и културе“ (1991: 13). Тако култура као чин стварања и сваковрсно, па и морално уљућење човека које се остварује и језиком, није само естетички него и етички чин.

И култура и језик јесу нужан, али не и довољан услов за поезију. Оно без чега поезија не може то је дар песника и његово умеће певања. Слично историји, улога је поезије да памти, да буде памћење које је претворено у речи. Но, разлика између историје и поезије такође је битна. Зато Бећковић приговара: „Где се историја завршила поезија се ужижila. Где је престало историјско сећање, ту је заватило поетско снатрење“ (2006: 41). Историја је, пре свега, документ, док је поезија виша, тј. уметничка претворба тог документа. ►

► Зато Бећковић у *Беседама* и каже да су се на Косову, односно у косовској епизи „историја и поезији раздвоиле. Поезија је постала надисторија, уметност вера“ (2006: 43). Отуда, још једном се враћајући Љубиши, песник и тумач његовог дела подсећа: „Језик је постао део крвотока Људи, свака реч заузела своје место, дише се по вишој унутрашњој синтакси“ (2006: 121). Таква синтакса памти свог творца, час у којем настаје песма и дарује велике духовне дарове.

Поезија је на још један начин памћење, и то памћење које постаје традиција једне књижевности. Без свести о традицији тешко настаје ишта ново, а без новог не бива ни велике поезије. Све ове поетичке напомене јасан су знак да је српска поезија живи ток који тече од средњег века до данас. Отуда и певати није могуће ако се не уђе у стару песничку матицу.

Занимљиво је да Бећковић појам поезије разуме у његовом ширем, рекло би се и извornом значењу. У античко доба поезија је означавала твораштво или стваралачко умеће. На трагу таквог значења овога појма је и Матија Бећковић. Отуд је за њега поезија свеколика књижевност, па и проза. Са таквим искуством песник и казује: „Проза иде за поезијом и проширује тај пут, чини га очигледнијим. Само упућени знају да је ту већ била поезија“ (1991: 117). Зато Бећковић, наводећи један фрагмент из *Дервиша и смрти*, каже да је „родно место поезије Меше Селимовића“ (2006: 215). Да то ни-

је никакав превид потврђују још бар два примера. У првом – циклусна проза *Вук и звон* Миодрага Булатовића за Бећковића је „песничко ремек–дело“ (2006: 221), док је у другом примеру Данило Киш „неумрли песник“ (2006: 219).

Тако говори и пише Матија Бећковић, навек се растајући од својих пријатеља – великих прозних писаца српског језика. А кад им приписује или заветно дарује епитете *песник* и *песнички*, он заправо истиче високу меру њиховог стваралаштва у подручју уметности речи. То велико царство творачког ума и духа за Бећковића је поезија као мера свих мера у књижевности.

Шта би, на крају, у поетичкој мисли Матије Бећковића, то јест у његовој експлицитној поетици могла да буде поезија? У одговору на то питање треба се подсетити да он каже како је песник орган језика који има свој морал и унутарњу синтаксу те да отелотова-рава вишу уметничку истину. На једном месту у својој књизи *Мој претпостављени је Гете* Бећковић наводи мисао великог немачког песника за којег је човек „ono што памти“ (1991: 90). То значи да је човек–читалац средство памћења. Наслањајући тај став на већ поменуте Бећковићеве идеје о култури и језику, могло би се рећи да је поезија за њега виша језичка и уметничка правда којој тек читалац као памтивек омогућава да живи у људској свести и вечно траје. Таква замисао је темељ поетичких погледа или основа експлицитне поетике Матије Бећковића. ▲

Добитника Нобелове награде за књижевност поздрављају шведски суверен и краљевска породица

Давид Албахари

МИРИС ДРУГЕ СТРАНЕ

Иако је послушао тај унутрашњи глас и дошао у Београд, Хинко није још успео да утврди шта ту доиста тражи. Издржао је скоро педесет година без доласка у земљу својих родитеља, а с обзиром на то колико му се Београд није допадао, сада му је било жао што је изневерио свој завет. А завет је донео још оног дана када је први пут чуо причу о очевом страдању у југословенским затворима и логорима после Другог светског рата, после чега је био приморан да се одрекне целе своје имовине и оде у Израел. Тамо је упознао Дину Волф, пореклом из једне угледне загребачке јеврејске породице; венчали су се и крајем 1961. године, после много покушаја, добили сина, Хинка. Десетак година касније Хинко је остао сам. Отац је умро први, мучен болжкама које је навукао на себе само због тога, веровао је Хинко, што је био на Голом отоку, а мајка је преминула два месеца касније, измучена тугом због прераног одласка Хинковог оца, Шмуела..

Хинко није могао претерано да жали. Смрт једног родитеља је најчешће страшна ствар за свакога, али ако оду брзо једно за другим, поновљена смрт није више тако страшна. А ни сузне жлезде нису више у стању да благовремено донесу олакшање великим броју ожалошћених, те све делује као припрема за фарсу. Стога се смрт другог родитеље брже и лакше остави за собом, док нас она прва смрт непрекидно прати, чак и онда када помислимо да смо је заборавили.

Било како било, након њихове смрти, Хинко је одједном осетио да је слободан. Нису га његови родитељи у било чему спутавали, напротив, они су га стално подстицали на разне активности, и управо је ту Хинко осетио талас слободе, јер је сада могао несметано да се препусти свом најдражем стању – да, једноставно говорећи, понекад ништа не ради. Док су му родитељи били живи, Хинко није смео да застане. Чим би га видели да седи у неком кафићу или да ужива у слушању музике (искључиво класичне!), смишлили би му неку обавезу: часове било ког језика (до сада је похађао течајеве шпанског, руског, француског и есперанта) или неке од курсева борилачких вештина и ѡоге (до сада је завршио разне курсеве тај ђија, аикида, медитације и циу–цице). У Израелу, где је идеологија напорног рада, једна окрутна бесмислица заостала од времена јеврејских ционистичких пионира, представљала ударну идеологију, на разноразне лезилебовиће и џабалебароше гледало се са крајњом гадљивошћу, што је значило да Хинко није баш могао да се нада некомугледу у

друштву. Тако се, заправо, сада се сетио, и заинтересовао за Београд. Помислио је, наиме, да ако израелско друштво неће њега, онда ни он неће њих. Отићи ће негде другде, чврсто је решио. Али где? Замислио се и тада му је на памет пао Београд.

Без обзира на то шта им све десило у Југославији, Хинкови родитељи нису престајали да причају приче о мистичној лепоти Београда, о сјајним кафанама, узбудљивој музici, тајанственом Калемегдану, и сасвим је природно што је Хинко помислио да је најзад куцну час да се упозна са својом прошлошћу. А и да сртне неколико преосталх чланова породице који су живели у Београду и Суботици. Мајчини рођаци су били у Загребу, али то је сада била друга држава, Хрватска, у коју Хинко још није био спреман да иде, иако је обожавао море а многи израелски познаници испричали су му праве бајке о лепотама хрватских острова.

Сада је помишљао да је ипак требало да оде у Хрватску и пронађе оазу мира на неком од малих отока. Од Београда није било вајде, то је схватио убрзо по доласку. Сместио се у хотел „Москва“ у срцу града, уверен да је то најбоље место да се утврди стварни ритам града. Ритам је, брзо је то утврдио, био фасцинантан и помало га је подсетио на звучни метеж у околини главне аутобуске станице у Тел Авиву, што је био минус за Београд. Хинко, наиме, није волео буку а то је био природан избор за некога ко је највише уживао у томе да не ради ништа. Кафане га нису привлачиле, а посебно су му биле непривлачне оне у којима су наступале разне певачке звезде које су певале песме са истим запевањима и урлицима као у онима у Израелу. С друге стране, Калемегдан јесте био тајанствен, али од њега га је одбијао велики зоолошки врт. Хинко је, наиме, припадао једној до оних организација које су се бориле за очување природе и за њих су зоолошки вртови представљали врхунац људског лицемерја. Да је имао бар још две–три особе уз себе, Хинко би одмах почeo да маршира испред улаза у зоолошки врт. На свом музиковом српском језику чак је саставио и паролу „Боље у смрт него у врт!“

Није имао замерке једино на храну. Јела су га подсећала на јела која је јео у њиховој кући у Израелу, али била су много укуснија. Хинко је претпоставио да је његова мајка заборавила рецепт из родног краја, а онда је решио да не мисли више на то и посветио се музакама, пребранцу, пршути и сиру, говеђој чор-

▶ би, вешалицама и ћевапчићима. Није био побожан и није морао да мисли на кошер исхрану, премда би сваки пут када би загризао парче сланине осетио мали убод савести. Можда је то допринело да се, као нека негативна противтежа, у њему накупи толико одбојних осећања према Београду. Све му је сметало, мали просјаци који су улазили у кафане и досађивали гостима, несносна гужва у подземном пролазу на Зеленом Венцу која је немилосрдно кварила утисак о лепој пијаци, ратнички покличи из уста младића и дечака који су ишли у групама, као некакве банде делинквента; препуни, смрљиви контејнери са ћубретом, полиначи улица који су се ноћу драли као у по бела дана, отпаци на тротоарима, намрштени људи и нерасположене жене који су се враћали са посла и очигледно мрзели све око себе.

Упркос томе, Хинко никако није могао да се одлучи за повратак у Израел. Један од разлога за такву неодлучност указао се после одласка на јеврејско гробље у Београду. Хинко је знао да је очева породица била бројна пре Другог светског рата, али није ни помишљао да це видети толико надгробних споменика својих рођака. Ни на једном споменику, међутим, није видео име Хинко. Да, стварно, зашто то име? Отац му је једном приликом рекао да је дечакова мајка инсистирала на имену Хинко, а када јој се Хинко директно обратио тим питањем, она је застала, одмерила га тужним погледом и онда одмахнула руком. „Нисам хтела нешто да заборавим“, а када је Хинко питао шта није хтела да заборави, она је само спустила кажипрост на усне, окренула се и отишла.

Хинко није волео тајне, иако та прича о његовом имену није звучала као нека велика тајна. Ако његова мајка није хтела да изгуби или заборави то име, то је могло да значи само једну ствар: да је некада у њеном животу постојао неко ко се звао Хинко, те да је он, добивши то име, постао симбол неке судбине коју уопште није знао. Сматрао је да је то било окрутно према његовом оцу, који је сасвим сигурно био упућен у то. Свакипут када би отац чуо то име, помишљао је Хинко, осетио би бол у срцу, грудима, било где. Није могао да разуме какву игру су његови родитељи играли, поготово што је све потврђивало да се они налазе у хармоничном односу. Стога је, сматрао је, најважније било да прво дозна ко је уопште био онај први Хинко, пра–Хинко, да тако каже. Чије је то уопште име, упитао се, јеврејско сигурно није, без обзира на то што су га пре рата носила многа јеврејска деца, поготово у Славонији и Војводини, како је утврдио читајући неке книги о историји јеврејских заједница у Средњој Европи.

То га није нимало утешило. Можда би његов отпор према Београду био мањи да се та прича о имену Хинко није толико трпала у све и доприносила да Хинко непрекидно осећа горак укус у устима. Вођен тим горким укусом, Хинко је стално налазио нове мане у гужвама у аутобусима градског саобраћаја, препуним ресторанима и кафићима, скупим продавницама, немилосрдним возачима и још немилосрднијим саобраћајним полицајцима. Могао је о томе да меле сатима, са узбуђењем и виком својственим Израелцима, све док га неко, мање или више нељубазним гласом,

не би упозорио да већ једном заћути.

„Шта је то са вама, Израелцима“, опрезно га је упитала једна девојка у синагоги, „понашате се као да вам је свако крив, а онда, када вас нападају и критикују, ви се одмах хватате ционаизма и почињете да просипате опужбе за сваку изречену реч?“

„Стварно?“ изненадио се Хинко, иако је одавно слутио да је то тачно.

Девојка је наставила: „Тамо, у Израелу, изгубиши на неки начин способност да водиш прави дијалог“, рекла је, „јер сви се одмах деру и не дају саговорнику да дође до речи.“

„Можда је управо то прави дијалог, можда су вика и галама прави облици разговора?“ упитао је Хинко у покушају да јој понуди гранчицу мира.

Међутим, девојка га је неко време само посматрала, затим је промрмљала нешто што је, изречено на њеном крутом енглеском језику, Хинку зазвучало као „Сви сте ви Израелци исти“, насмешила му се и отишла.

Касније, када се вратио у хотел, сетио се још нечега и телефонирао је девојци. „Хало“, рекао јој је када се јавила, „размислио сам о ономе о чему смо разговарали и увидео сам да си у праву. Наиме, тачно је да смо ми у Израелу скоро изгубили вештину правог разговора, праве дискусије, али много страшније од вике и буке јесте то што многи сматрају да је и монолог нека врста разговора.“ Заћутао је и чекао, задихан, да чује шта ће девојка из синагоге рећи на то, а она се тада накашља и упита: „Ко ти је дао број мог телефона?“

„Добио сам га у синагоги“, рече Хинко, „одмах по завршетку службе.“

„Рабин ти је дао мој телефон?“ упита девојка гласом пуним неверице.

„Рабинова жена“, рече Хинко. Она је била из Израела и, као да је једва дочекала прилику да с неким разговара на хебрејском језику, није престајала да говори. Причали су о разним стварима, а током једне мале паузе Хинко јој је поставио неколико питања о девојци из синагоге. Испоставило се да је рабинова жена добро познаје, односно, како је рекла, да се сви чланови једне тако мале заједнице познају. Она је предложила Хинку да јој се јави и чак му донела њен број телефона написан на празној кутији од цигарета.

„Рабинова жена ти је дала мој број телефона?“ понови девојка уз исту меру неверице.

Хинко је био збуњен. Толико се чудити што је неко некоме дао нечији број телефона, то је доиста било смешно; могао је да добије тај број и на разне друге начине, преко поште, на пример, или у канцеларији јеврејске општине. Није разумео девојчину реакцију, али је био сигуран да нешто није у реду. „Ако не желиш да разговарамо“, рекао је на крају, „нема проблема. Ево одмах ћу да спустим слушалицу“, што је и учинио не чекајући њен одговор. А када је неколико тренутака касније зазвонио телефон у његовој хотелској соби, није се јавио

Следећег дана сачекала га је девојчина порука на портирници. „Јави ми се“, гласила је порука. То је писало изнад њеног имена – Естера – док је испод њега, као да се тога накнадно сетила, писало „Хвала“. Хинко јој је одмах телефонирао и, пре него што је она успела да би-

ло шта каже, извинио се за свој непромишљени поступак. Естера је рекла да би ипак она морала да се извии, што је Хинко одмах побио, и тако су се неко време непотребно препирали, све док Естера није рекла да јој је доста млаћења празне сламе.

„То је говорила и моја мајка“, рекао је Хинко, „после сваког преноса седнице израелског парламента, она би рекла храпавим гласом: ...Те будале само млате празну сламу...“

Естера је рекла да би радо наставила са њим да прича о празној слами, или о било чему другом, уколико је Хинко расположен да се виде касније поподне или увече. Она, рекла му је, не станује одвише далеко од хотела у којем се он налази. И најбоље би било да он сврати код ње, па ће се онда договорити шта даље да раде.

Хинко је погледао на сат. Имао је још сасвим довољно времена да оде до пијаце и проба сир код веселих сељанки, да затим попије кафу у неком од ресторана у пешачкој зони и да се онда спреми за посету Естери. На пијаци, окружен мирисима разних производа, дуго се колебао око одлуке да купи неко цвеће за Естеру, да би на крају, као и много пута до тада, одлучио да га не купи. Он једноставно није био човек који носи цвеће. То је рекао и Естери када је отворила врата свог малог стана у улици Страхињића Бана. „У реду је“, тешила га је Естера, „у стану ионако имам превише цвећа. Него, реци ми шта још ниси?“ Хинко је погледа са неразумевањем и рече да не зна о чему говори.

„Па, рекао си малопре да ниси човек за доношење цвећа“, одговори Естера. „Занима ме, међутим, шта све још ниси јер ако то сазнам сада, биће ми лакше у неком будућем тренутку. Реци ми, на пример, да ли плешеш?“

Не, Хинко није био човек који плеше, као што није био човек који се туче а ни човек који гласно исказује своја осећања. „Ја сам једноставан човек“, бранио се, али је слутио да то више не пије воду. У ствари, слутио је да је већ толико дуго у Београду да је почeo да се мења. У неком граду може се остати исти само један одређени период, после тога одбрамбени механизми личности се губе и нова ситуација почиње да врши свој утицај. Човек се мења и постаје, ако не неко други, онда нова варијанта свог старог бића, која може да се разликује од претходне као небо од земље. Међутим, откако је упознао Естеру, нешто се у њему променило и као да је постао равнодушан, или равнодушнији, према стварима које су му раније сметале. Чак је престао да се буни када би му у кафани донели нерасхлађено пиво, што је раније будило у њему немилосрдан бес. Овог пута то се десило у башти кафића недалеко од куће у којој је Естера становала. Она је наручила лимунаду а Хинко тамно пиво и Естера је приметила гадљив израз на његовом лицу када је отпио први гутљај. Питала га је шта је било, он је у први мах избегавао да одговори, али је на крају рекао шта му смета.

„Зашто га онда пијеш?“ сикнула је на њега. „Зашто ниси тражио да ти донесу друго?“

И да је хтео да одговори, Хинко не би умео да нађе право објашњење. Наиме, ухватио је себе како мисли да је потпуно беззначајно ако негде поливачи улица наквасе некоме ципеле, панталоне или патице, као што је схватио да ћубре свуда исто смрди и да је немогуће

да се сви контејнери за ћубре испразне у истом тренутку. Све је то, схватио је, само делић живота, делић који има своју улогу у целини, али никако се не труди да преузме цео живот у своје руке.

„Зашто ћутиш?“ љутито је шаптуала Естера. „Кажи нешто!“

„Шта да кажем“, шапнуо је Хинко, надајући се да не привлаче превише пажње у кафићу.

„Било шта“, подстицала га је Естера, „не бој се!“

„Зашто бих се бојао?“ одговори Хинко и, вальда да би потврдио те речи, нагло се усправио и испрсио. Самоуверност, помислио је, то је оно што ми је потребно.

Самоувереност, помислила је Естера, то је оно што ми је потребно

И тако су, и не знајући то, ходали једно поред другог мислећи на исту реч. Онда је Хинко помислио да би сигурно био самоуверенији само када би променио име – у Арон, на пример, или у Моша. Све само не Хинко. Ко је уопште тај Хинко, љутито се обратио себи, којег је његова мајка толико желела да упамти да је свог сина назвала по њему? Крајичком ока погледао је Естеру која је врховима ноктију лупкала по површини стола. Судећи по брзини ритма с којим је ударала, била је и даље љута, али ипак се осмелио да је пита да ли је пре њега познавала некога ко се звао Хинко.

„Никада“, одговорила је Естера, погледала га и рекла: „Ти си мој први Хинко!“, што јој се, по свему судећи, допало, јер је наставила да понавља: „Мој први Хинко, мој први Хинко...“ Чак је и келнерици, док је наручивала, рекла: ...За мене још једна лимунада, и још једно црно пиво, али хладно, за њега... Показала је на Хинка као да седи у суседном ресторану а не за истим столом. „То је мој Хинко“, рече Естера и намигну келнерици.

Келнерица слеже раменима и одговори: „Никад чула.“

„Кажем ти“, рекла је Естера Хинку док се келерица удаљавала, „нико никада није чуо за –“ Изненада је ућутала и лупила се дланом по челу. „Причам којешта, па име оца моје најбоље другарице је Хинко! Како сам то могла да заборавим!“

„Он је Јеврејин?“ обазриво упита Хинко.

„Наравно. Звао се Хинко Клајн, доктор Хинко Клајн.“

„Звао се“, понови Хинко, „да ли то значи да је умро?“

„Не“, одмахну Естера главом, „али морао је, сироти човек, да мења име. Сад се зове Ариел. Ариел Катан“

„Зашто?“

Естера уздахну. „Дуга је то прича“, рече на крају. „Мрзи ме да је причам.“

„Не мораш целу да је испричаш“, саветовао ју је Хинко, „ионако је у свакој причи најважнији крај.“

Келнерица се поново зауставила поред њиховог стола, спустила пиво и лимунаду и сачекала да јој Хинко да новац. „Уживајте“, рекла је и несталла.

„Дакле?“ упита Хинко Естери

„Не знам да ли ћу умети добро да је сажмем, али изгледа да је отац моје најбоље другарице, пре него што је упознао њену будућу мајку, имао страсну везу са неком Јеврејком из Загреба коју је упознао на радиој акцији или на брању кукуруза. По правилу, страсне везе обично кратко трају, али ова се претворила у ноћну

► мору, бар када је реч о оцу моје најбоље дру-
гарице. Наиме, његова страст је брзо прошла, као
и код већине других мушкараца, али та жена једнос-
тавно није хтела или могла то да прихвати. Писала му
је писма, слала разне поруке, фотографисала их,
долазила ненајављена усред ноћи и лупала му на вра-
та, будећи цео комшилук.“

„И онда се она иселила у Израел?“ прекину је
Хинко.

Естера га изненађено погледа и упита: „Откуд ти то
знаш?“

„То је дуга прича“, рече Хинко. „Можда ћу ти је
једног дана испричати. А шта се десило са родитељима
твоје другарице?“

„Једног дана та жена је саопштила њеном будућем
оцу да је остала у другом стању и да је он, као отац де-
тета, дужан да брине о њему. Хинко Клајн, који је управ-
но тада завршио студије медицине, није губио време на
даље препирке, већ се спаковао и, преко Италије и
Француске, отишао у Америку, где је, у жељи да
обележи нови почетак у свом животу, променио име у
Ариел Катан... Много година касније моја најбоља дру-
гарица је сасвим случајно, претурајући по ладицама
очевог старог писаћег стола, пронашла нек старе доку-
менте из којих је сазнала да се иза имена Ариел Катан
крије Хинко Клајн.“

„И он је и даље у Америци?“

„Не“, рекла је Естера. „После смрти његове жене,
почео је полако да тоне у празнину Алцхајмерове
болести и моја другарица је одлучила да га доведе у
Београд. Вратила се у Београд десетак година раније и
није више могла да издржи те досадне авионске летове
преко Атлантика. Било је једноставније да оца доведе
овамо и смести га у један од нових, приватних домова
за старе и немоћне особе.“

„И где је он сада?“ упита Хинко.

„У старачком дому на Вождовцу. Могу да ти дам
адресу уколико те занима, мада не разумем зашто си се
толико узбудио око целе те приче?“ Естера га је посмат-
трала замишљеним погледом, као прави ловац на тајне,
и смирила се тек када јој обећао да ће јој све испричати
када се поново сретну.

Наредног преподнева, негде око десет сати, Хинко се
нашао пред улазом у дом. Када је рекао кога тражи, дре-
војка на портирници га упита да ли зна у каквом стању
се налази господин Катан. Хинко је рекао да зна и она
му тихим гласом рече број собе као да му саопштава
тајни број за отварање сефа са драгоценостима. У соби је,
међутим, затекао чистачицу која га је упутила у
стражње двориште. „Док је време још лепо“, објаснила
му је она, „најбоље му је да седи у башти, у хладовини и
уз цвркту птица.“ Показала је Хинку ходник који је во-
дио до дворишта и упитала га: „Јеси ли му ти неки
рођак?“ Хинко јој само одмахну руком и крену низ ход-
ник. Стигао је до стаклених врата и кроз њих видео
пространо двориште у којем се налазило неколико
старијих особа. Само једна од њих је седела у хладови-
ни, на инвалидској столици, и он закључи да је то
господин Катан. Отворио је врата, ступио у двориште и
одлучним корацима се упутио према њему. Господин
Катан је дремао и Хинко је, када се зауставио пред

њим, лепо могао да види како му из уста, са самог угла,
цири танка нит пљувачке. Извукао је папирну мара-
мицу из цепа, сагнуо се и обрисао му браду. Док је то
радио, господин Катан отвори очи и чврсто га ухвати за
руку. Поглед му је био пун страха, али онда, полако,
сасвим полако поче у њима да се појављује нешто дру-
го, нешто што је Хинку личило на препознавање, пого-
тово када се старац наслешио и привукао га ближе се-
би, тако да је Хинко морао да клекне и наслони главу
на његове груди. Није знао шта је господин Катан мора-
о да препозна на његовом лицу, можда обрисе црта
лица његове мајке, али шта год да је било, старац га ни-
је пуштао. Грлио га је и миловао по глави, и Хинко није
покушавао да се томе одупре. Лица загњуреног у
старчеву одећу, дубоко је удисао онај препознатљив
мирис старијих људи који никаде другде није могао да се
осети, јер је допирао са друге стране, где је све,
ипак, друкчије.

Роберт Валзер

БЕСМРТНОСТ

Био једном један веома обдарени песник, који
је писао најнежније стихове, а то је чинио
усред бучног живота престонице, док се у провин-
цији вероватно углавном читају романи. Тамо у
сјају метрополе, можда је сматрао да се између
осталог, ах, зашто јасно не рећи да се опијао, а ос-
им тога, радио је све што му се ћефне. У пијанству,
које под тим условима, скоро да можемо прогла-
сити светим, успевали су му најлепши песнички
производи. Наравно да га нећу именовати, поми-
њање имена би било сличило скривављењу. С
пороцима би, по мом мишљењу, требало бити
опрезан. Сvakако да терет порока не само да може
да буде дирљив, већ чак и узвишен. Осим тога, ја
тренутно поседујем довољно друштвеног шлифа,
ово посебно кажем због оних који то не могу ни да
замисле. Какву предивну, пролећно-цветну борбу
бијем! Али, изненада је поменути значајни песник
дошао на смешно-занимљиву идеју, да постане
фин, симпатичан, учтив, драг, добар и невин као
новорођенче. Тако нешто никоме није пало на
памет од како је света и века. „Не преостаје ми
ништа друго до да одем к онима који моје песме
држе на својим уредним столовима“, сматрао је да
треба да примети, иако је по спољашности ишао
стопама нагло пропалог, мада се о ходању и сл.
код њега тешко могло говорити. Онда се срео са
необично високом, за нормалне смртнике потпуно
невидљивом фигуrom, која му се обратила: „Не
буди смешан. Зар си заборавио да је величина по-
мало дрска, а да фини све што се не сматра фин-
им, сматрају немогућим? Ти си мој!“ Она која је
то рекла, звала се бесмртност.

С немачког превео Никола Б. Ћвейковић

*Енес Халиловић****CONSTANTA, MARE NEGRA***

Нас тридесетак песника из белог света
доведоше на обалу Црног мора
да видимо споменик Овидију.

Наши домаћини кажу
прогнан је овде тачно пре две хиљаде година.

Велики песник! Велики споменик.
Још већу сенку баца.

Овде је патио, без Рима, без струје, без интернета,
као што Рим данас пати за песником.

Да би видели споменик Овидију
многи туристи долазе. То свакако подиже
профит овог града.

Нас тридесетак песника из белог света
усвојисмо препоруку
да богати градови прогнају песнике
да би дуго потом жалили за њима.

И упутисмо апел сиромашним градовима
да приме песнике прогнане,
јер воћке пресађене брзо увену,
а дуго потом плодове дају.

15. јун 2009.

ЛУКСОР

И данас, пред камерама целог света,
позирају ова древна врата
украшена титулама.

Врата беху део гробнице неког Усера
који је био градоначелник.

По веровању древних Египћана ова врата
беху улаз у други свет.

И у мом граду, данас,

градоначелник има слична врата,
украшена титулама.

Али то је улаз у подземље.

30. марта 2010.

ПУЖ У ВРЕМЕ СУШЕ

Кад гледам пужеве мислим на песнике.

Не зато што их је лако згазити,
не зато што носе оклоп.

Кише доносе пужеве
као што ратови наносе песнике.

Зато, кад дође суша
шетам пољима и сатима тражим пужа.

Кад га угледам, мислим на оне ретке примерке,
на Елиота,
на Бодлера.

Колико воде од киша нестане.
Колико мало остаје од стихова.

Па опет, дрзак,
желим да певам.

E.X.

Замишљам слепог човека
како додирује моје стихове
преточене у Брајеву азбуку,

замишљам,
искусним прстима прелази преко
сваке неравнине,

застаје,

па опет пев мој опипава
као пулс.

Тада он,
који никада није видео било чије лице
или руке,

тада заиста види мене

који сам заточеник тела
и огледала.

ЗАГОНЕТКА

Девет сателита окреће се око те планете
данима, годинама, милионима година.

Осам сателита у једном смеру,
девети супротно од ових осам.

Данима, годинама, милионима година
осам овако, један онако.

Један се увек нађе.

КОМПОЗИЦИЈА

Једном се песнику
читалац жали
да танку му је пронашао песму.

Овај га хитно
у Алтамиру води

и бизоне показује му –

једни трче, други спавају
а истом крду припадају.

У КЊИГАМА

Каже Херодот
да је видео мраве веће од лисица.

Каже Антоније Диоген
да је пловећи ка Арктику
стигао надомак Месеца.

Каже Марко Поло да је био у Кини.
И није видео Кинески зид.

ВЕСТ

Након три године жуте жудње
млад писац
љубио жену чувеног сликара

да би овај могао мирно да заспи,

да би онај могао мирно да слика
коње митске, нимфе емпириске.

МЕСИНСКИ МОРЕУЗ: СЦИЛА И ХАРИБДА

Ви причате о јунаку који је пловио
између чекића и наковња,
који је кроз овај мореуз морао да бира:

проћи крај циновске лигње која једе бродаре
или крај вртлога који гута бродове.

Ви причате о јунаку који преживе пустоловине и
битке,
а то беше само отац жељан повратка кући.

9. април 2008.

Срђан Булат

*Слободан Тишића***ФАРМА***„Да ли живојиње верују у Бога?“*

Био је почетак фебруара, тог мачјег месеца када време има обичај да изненада отопли најављујући скоро пролеће, иако је то варка. Пролеће је још далеко. Када смо стигли у Ниш, била је већ ноћ, сутон у граду. Дувао је топли ветар који је пустим улицама котрљао свашта: новине, лопте од траве и грања, неки сломљен кишобран. У даљини, на тамном вечерњем небу, уздизала се изnad града гола планина, личила је на кратер угашеног вулкана. Све је то стварало помало чудан егзотичан, да не кажем, надреалан угођај. Морам да призnam да сам био изненађен крајоликом, нисам то очекивао. Када смо изашли из аутобуса, мама је узела такси. Морали смо да се одвеземо из града још којих двадесетак километара у правцу југа. Била је ноћ без месеца. Нисам уопште знао где сам. Имао сам стално осећај да сам „негде доле“, као да смо се спустили на географској карти. Таксиста је очигледно познавао маму, пошто је ословио по имену, у сваком случају, није је први пут возио. Била је то редовна процедура маминог повратка на фарму: аутобус, па такси и онда још и пешице. Да, чекало нас је још и пешачење и то кроз шуму, неких километар и по. После двадесетак минута такси се зауставио у некој клисури. И са једне и друге стране пута се уздизала храстова шума. Таксиста се зауставио баш наспрам једне беле шљунковите стазице, која је водила налево. Заправо, у мраку сам само још то могао да видим. Био сам мало преплашен, али имао сам поверења у маму. Рекла ми је: Повремено ћемо ићи кроз тоталан мрак, али ништа не брини, само се држи за мене, ја ћу те водити. И тако смо ушли у шуму. Напредовали смо веома споро, ногу пред ногу, плесали смо лагано се заносећи у трочетвртинском такту валцера. На тренутке ми се пак чинило као да ме мама поучава неком мени сасвим непознатом плесу. Заправо, водио нас је поточић чијом смо се обалом кретали, то је био наш једини оријентир. Само смо га чули, његово жуборење, али нисмо видели ништа, пошто није било никаквог извора светlostи. Било ми је чудно да мама нема некакву батеријску лампу код себе или бар упљаљач с обзиром да је сигурно знала да ћемо ићи кроз шуму. Но, можда је она видела и у мраку, не знам. Сетио сам се да су њене очи имале чудну способност да мењају боју. Некад су биле плаве, некад зелене, некад сиве или љубичасте и то једно око, овакво, друго, онакво. Ја сам пак био плавоок, воденасто плавоок. Са

таквим очима нисам видео скоро ништа осим Океана, или тек понешто. У сваком случају, не много тога. Помислио сам колико је далеко Океан који је заправо сама светlost. Шума је за мене била мрак и ослушкивање. Као шишишиш у мајчиној торби, заправо, тек сам учио како се креће у мраку. И док смо тако напредовали кроз помрчину, стално сам имао осећај присуства још некога, неке треће особе, која је ишла час испред нас, час иза нас. Било ми је то чудно али деловало је умирујуће, нисмо били сами, постојао је још неко ко се бринуо о нама. (Ето, колико сам имао поверења у маму.) Претпостављао сам да је у питању била добра намера. Да ли је то био људски створ или нека животиња, о томе тог тренутка нисам размишљао. Ипак, само сам хрлио напред, у нади да ће се најзад указати нека светlost, неки видљив простор, настањен предметима и живим бићима. Стрпљење ме је напуштало. Почеко сам све више да стежем мамину руку. Она је то осетила, па ми је рекла да се опустим, да нема разлога да будем напет. Њена рука ми је деловала некако кошчато и суво, чинило ми се да ће ми сваког тренутка исклизнути. То је и био разлог зашто сам је тако грозничаво стезао. У тренутку ми се чак чинило да мама стеже моју руку. Заправо, био сам на ивици панике. Кроз мрак су повремено пролетале некакве птичурине, хукћући и лепетајући крилима, што ме је још више плашило. Једна ме је чак окрзнула по лицу, тако да сам се сав стресао. Иначе сам се о Србији наслушао свега и свачега, у оним ноћним дискусијама у стану, на пример, о влашкој магији, и можда сам овог пута био у прилици да то и конкретно искусим. А онда ми је мама шапнула: Сада ћемо морати да прегазимо поточић, није ништа страшно, на овом месту је сасвим плитак, вода нам неће доћи ни до чланака, надам се да су ти ципеле у добром стању. Али моје ципеле нису биле у добром стању, ђонови су били пробушени. Чим смо загазили, осетио сам хладну воду. Брзо смо прешли на другу страну, међутим, ноге су ми биле мокре. Нисам се добро осећао, уопште нисам уживао у овој ситуацији, ја који сам увек покушавао да сваки тренутак преокренем у задовољство, изгледа да сам сада био немоћан. Било је питање колико ћу још издржати. Помислио сам: Сва прећашња задовољства су буђкуриш ако не могу од ове ситуације да учиним нешто, да је прихватим и претворим у у-живљање. У својој охолости сматрао сам себе мајстором у-живљања. Хајде, мајстер, покажи **►** се сада! Сетио сам се притвора, како сам успео да

▶ ту ситуацију преокренем у своју корист. Али сада сам морао бити миран, није долазило у обзир да врштим, маму би то препало, могла би и она да се успаничи а онда би настao хаос. Врискa ноћу у шуми! Обливао ме је ледени зној. Кроз главу су ми пролетали разни тренуци из мог јадног живота. Рекао сам себи: Диши дубоко, то ћe ти помоћи, задржи дах. Али било је то лако рећи. Осетио сам као да ћu повратити нешто посебно, али није ми било јасно шта. Тад специјални садржај сада је претио из најдубље нутрине. *Niјега*, заправо, сам фекални муль пењао се према мојим устима. Да ли је то била сва она црна чоколада коју сам пројађао током живота? Стao сам. И мама је стала. Нагнуо сам се у мраку, као да сам се промолио кроз некакав прозор или некакав рам. Мамина хладна кошчата рука беше на мом челу. Почеко сам да повраћам, празнио сам се, бесконачно сам се празнио. Повратио сам саму утробу, преврнуо сам се на наличје као рукавица, црева су ми висила споља. Смеће ме је напуштало и то дефинитивно. Али такође сам се празнио и надоле, мислим, какао сам и пишикио сам. Ужасно је смрдело. Мама ми је рекла да се морам скинути и заиста ми је изула ципеле, свукла панталоне и гаће, а затим и јакну и кошуљу. Био сам потпуно го. Гурнула ме је у поток, у ледену воду. Ужас ме је преплавио: ледени мокри мрак. Ипак, помислио сам: Шта је поток спрам леденог Океана? Ништа! Нисам увиђао никакву разлику. Међутим, вода је одмах почела да се млачи и ускоро је била угодно топла. Мучнице је нестало, тако да сам скоро пожелео да купање потраје. Штока се спирала са мене. Када сам се најзад дигао из воде, био сам као нов, друго биће. Осећао сам само страховиту жеђ, али нисам био жедан воде, био сам жедан *нечеia*, али нисам знао шта је то. А онда ме је преплавила радост, неописива радост. Мама је рекла: Сада могу да те уведем у кућу. Тако голог ме је вукла кроз мрак и ускоро смо изашли из честара на неки пропланак, када се указала контура куће у чијим прозорима је тињала златнозеленкаста светлост. Видео сам испред нас неку животињицу. Беше то мало црно прасе, које је подизало њушкицу према мами, притом вртећи задовољно репићем. Невероватно! Оно нас је, изгледа, пратило све време док смо бауљали кроз шуму. Или нас је можда водило?! У магновењу сетио сам се једне ноћне дискусије у стану, о томе како је свиња најинтелигентнија животиња, али на један сасвим посебан, тешко објашњив начин, иако је то очигледно. Када смо се приближили кући, на вратима се појавила нека стара жена. Чим нас је угледала, ушла је у кућу а затим се вратила носећи белу плахту са којом су ме заогрули и увели у дугачку просторију у којој није било никаквог намештаја, само?!?! велики крст који је био водоравно положен на основу коју је чинила петокрака—звезда. Полако се окрећући, испуњавао је скоро читаву просторију. Не знам зашто, али прва асоцијација када сам угледао тај велики дрвени крст била је Бернардијева соба, намештај који је створио Бернардо Бернарди. Изгледа да је крст био у основи сваког комада тог намештаја. Његов чувени столац је био заиста и неудобан као крст, као *ујражњено месићо*, али седећи на њему човек је осећао радост... Схватио сам да ћu бити

разапет. Ипак, нисам се уплашио, био сам савршено сабран и миран. Да ли? Мама је била ту, али као да то више није била *она*, иако је личила, само је личила на себе. Помислио сам да је апсурдано да будем разапет с обзиром да сам неверник, нисам веровао у Бога, бар не у Исуса Христа. Рекао сам то мами, она је само ћутала. Стара жена која ме је заогрунула плахтом чула је моје питање и нашла је за сходно да ми нешто објасни. Рекла ми је да то што сам неверник није уопште важно и да веровање није ствар личне одлуке, то је нешто изнад појединца. Шта је људско мишљење? Чак ни идеје нису важне, идеја може бити било шта ако је употребљива. Дакле, битна је само акција, покрет који ћe већ довести до нечега. Неко жели твоју жртву или не жели. Али како ви то знаете, завапио сам. Ми сигурно *зnamo више ог ћебе*, гласио је њен одговор, иако, то није био зна шта с обзиром да ти не знаш ништа. Али у томе је и твоја предност: ти си невин. Погледао сам унезверено маму, али она је немо зурила кроз мене. Стара жена је додала: Не треба да се плашиш, ми смо уметнице, нећe бити крви, само симулација разапињања. Бићеш положен на крст и то је све, после си слободан. Све ово нема никакве везе ни са хришћанством, нити са било каквом религијом. Крст је само *на јравом месићу*, он обележава *јраво месићо*. Сваки људски створ неизмерно чезне за *јравим месићом* где ћe да се скраси. (Сетио сам *моје олујине*.) Ако не желиш, нико те нећe приморавати, али пристани, нећe се кајати, можда ћeш чак пожелети да што дуже останеш на крсту. Ипак, када је крст у питању, последње што се може појмити је да он представља разапетост просторно–временским бескрајем, самом вечношћу, и да је он место преокретања страве у чисту радост. Наравно, то није све, али оно преко тога није за људску употребу. Доживећеш најзад врхунско задовољство: *Злато Времена*, саму *Радосћ Веиности*. Ми се, иначе, овде бавимо само детаљима, без икаквих задњих намера, без икакве симболике. Тешко ми је било да поверијем у тако нешто. Која глупост! Врхунско задовољство на крсту, на месту највеће патње?! Да ли је то могуће? Помислио сам са олакшањем да то у крајњој линији и нема никакве везе са мном. Важно је да ме нећe ништа болети, ако им је веровати, моје тело нећe патити, напротив, осећају се најзад дивно у *сојистивом шелу*. Према томе, баш ме је брига, могу да ради шта хоћe. Надао сам се да то нећe потрајати, јер и радости и задовољства може некад бити преко главе. Најзад сам рекао: Да, пристајем! Появиле су се веома згодне девојке, *ћри ћраџије*: црнка, плавуша и црвенокоса: *Љујкосић, Дражесносић, Елениција*. Као да су ме подсећале на неке реалне особе из мог пређашњег живота. То су ваљда биле те згодне маце, које је мама спомињала. Од њих је према мени струјала пријатна енергија, некакво брујање. Покушао сам да им се обратим, али су ми уз тајанствен осмех, само дошапнуле: Псцст! Схватио сам да су оне егзекутори, да ћe ме оне разапети, тј. положити на крст. Бићу го и све ћe се видети, мој полни минимализам, тј. бесполност. Дивно! О томе шта сам доживео на крсту, ни речи. Иако ме ништа није болело, ипак као да сам осетио чавле, као да ми је био забијен клин, само један... у груди, у само срце, а затим извађен. Био сам

пробушен. Она стварчица, не знам како већ да је назовем, покренула се међу мојим ногама. Узбуђење је расло, а затим сам клонуо. Нешто је капљало доле на крст. Сузе?!

Дан је профан, обичан је. По дану све изгледа другачије, половином, бајато, што је прилично разочаравајуће. Касно сам се пробудио. Пошто се моја одећа још није осушила, добио сам неку прилично искрзану одећу, али чисту: панталоне, кошуљу, цемпер, јакну. Све се закопчавало, тј. преклапало здесна налево, наопачке, у питању су очигледно биле женске прље. Када сам се обукао и изашао на двориште, видео сам да изнад надстрешнице стоји неонска реклами, још увек је светлела иако се већ одавно разданило. Црвеним, плавим и зеленим словима писало је: ЕСТЕТИКА. Било ми је чудно да то ноћас нисам приметио. Али брзо сам схватио да смо згради ноћас пришли са друге стране, одакле се реклами није могла видети. Иначе, зграда је личила на неку напуштену школу или царинарницу. После сам питао маму, шта ово треба да значи. Она ми је објаснила да се комуна бави и *ујос-тишельсивом*, као неком врстом домаће радиности, то је био једини начин да опстану. Сада је морт-сезона, али лети врви од гостију. Дакле, опет гости, они су неизбежни, кућа не може никуд да побегне, а људи воле да гостују. Између осталог, главна туристичка атракција је разапињање на крсту, које сам ноћас и сам искусио. Видео сам ценовник поред улаза: једно разапињање, коштало је сто марака. Помислио сам: Скупозадовољство, јевтина патња!

Иза зграде су била још два пратећа објекта. Моју пажњу је посебно привукао онај који је био сасвим уз шуму. Беше то непровидном плавом пластиком покривена метална конструкција. Заправо, пажњу ми је привлачио звук који је долазио оданде. Чуло сестално: так, так, пауза, па опет, так. Када сам завирио тамо, имао сам шта да видим, била је то шицара, стрељана, нешто што ни у сну нисам могао очекивати. Оне *тириације* су се вежбала у гађању ваздушним пиштољем, из стојећег става. Стрељана је била савршено опремљена, са метама и стрељачким mestима, до којих је жицом био допреман резултат. Девојке су на главама имале ремење које им је окружлом плочицом покривало једно око. Она црвенокоса је овај повез имала преко левог ока, што је значило да је левакиња, да пуца левом руком. Црни повез преко црвених косе се јако истицао, лепо је изгледало. Ипак, није ми се све то свидело. Помислио сам: Шта ће им стрељана? Када сам то после рекао мами, она ми је одговорила да је гађање из ваздушног пиштоља јако добро за концентрацију и да би било добро да се придружим девојкама. Послушао сам је, добио сам од девојака инструкције и веома ми се свидело. Одмах сам знао да ћу време углавном проводити у гађању из ваздушног пиштоља. Ипак, без тачности, без прецизности, нема ничега! Погађати у центар, то! Оно што ми је одувек недостајало.

(Поглавље из романа *Бернардијева соба*)

Милица Јефимијевић Лилић

УРОЊЕН У ТРАЈАЊЕ

за Петру Крдуја

Ништа на том упокојеном телу
није било мртво:
немирна коса
(као и у Матошевој песми
о мртвој драгој)
замишљено уснуло лице.

Пркосно ћутећи
као да наставља
далековиду мисао,
речи које су се
најзад оваплотиле,
добиле његово име
и више нису метафоре и синоними
ваћ само суштаство.

Песник је побуњени део
универзума,
живи неспокој материје
шкољка меланхолије.

Преображен
у чисту спиритуалност
надраста бол оних
што га оплакују
показујући надмоћ духа.
Тако оприсутњеног
положише га упакованог
у трајање.

У земљу
као Мојсија у корабљу
да опет изрони
да га сачува
од Демијурга
за уцељење
зрна и плода.

Василије Милновић

РАСТРГНУТА СВЕСТ РАСТКОВОГ ОТКРОВЕЊА, ИЛИ: СТВАРАЊЕ НЕГАЦИЈОМ

Xегел у својој *Феноменолођији духа*¹ наводи дијалог Денија Дидроа Рамоов синовац² као дело од изузетног значаја, својеврсну парадигму модерне културне и духовне ситуације. Лик Рамоовог синовца послужиће Хегелу као прототип онога што је у *Феноменолођији духа* назвао – *растирнућа свести*, наспрот лику самог Дидроа, који у овом знаменитом дијалогу, према Хегелу, спада у ред тзв. *простих душа* или *простие свести*.

Када је Фројд читao овај дијалог, са највећом удивљеношћу (попут некоћ Шилера, који је илегално прокријумчарено дело из Русије – пошто је Катарина Велика откупила рукописе свога штићеника Дидроа – препоручио Гетеу, кога је текст погодио, како је сам рекао, као ђуле и чији је превод и дошао до Хегела³), пронашао је у њему, и чак у три наврата цитирао, једну бестидну потврду и чак формулатију његове едипалне теорије: „Кад би мали дивљак /то ће рећи, ма који мали дечак/ био препуштен сам себи... са оно мало памети детета у колевци /временом/ спојио силину страсти човека од тридесет година/ он би заврнуо шију свом оцу и обљубио своју мајку.“⁴

Уколико бисмо морали укратко да дефинишемо овај дијалог, онда бисмо могли рећи да он, пре свега, изражава једно универзално осећање људске противречности и сагледава човека као властиту супротност. Учесници у овом парадоксалном дијалогу су Рамоов синовац (који симптоматично нема ни своје име) и сам Дидро, а место дешавања – *Cafe de la Regence*. Рамо млађи је онај који крши све табуе пристојне уздржливости, па смо, уколико кроз једну фројдовску призму гледамо на овај текст, склони да, заједно са харвардским професором Лајонелом Трилингом у његовој магистралној студији *Искреносиј и аушентичноси*, помислимо да овај лик може представљати фројдовско „Оно“, „неумољиво начело задовољства“, будући да је створ порива, похлепан и похотљив и да му је у тексту намерно супротстављен Дидро, чији је лик из дијалога отворени бранилац традиционалног морала. Но, како даље професор Трилинг закључује, Рамоово понашање у ствари не усмерава „Оно“, него „Ја“. Његова прва брига је, наиме, самоодржање, што је, по Фројду, главни задатак „Ја“. Баш због те бриге, он је опседнут уметничким успехом, али упркос нipoшто незанемарљивим талентима које поседује и суровој самодисциплини коју је сам себи наметнуо, „мора да трпи ону осебуну горчину модерног човека, сазнање да није гени-

је“.⁵ Ово потпуно разара његову личност и дроби његову свест.

Феномен хегелијанске *растирнуће свести* готово је сасвим комплементаран са суштином поетске грађевине једног српског авангарданог песника, у којој лирски субјект трага за својеврсним језиком *чисте нејосредности*, који би био облик *чисте подсвести*.

* * *

Збирка песама *Откровење* (1922) Раствка Петровића представља жижну тачку српске авангарде, пре свега у њеној жељи да изједначи сам живот и уметност. То је један авангардни дух „новога завета“. У *Откровењу* се, поред наслова, самим изгледом збирке имплицира *Нови Завет*. Наиме, има 12 песама, што је савршен број од старине, али и број Христових апостола, док се прозни поговор, који представља, модерним лексикографским речником речено, разјасничко проширење семантike текста и у том смислу је необично битан, зове „Пробуђена свест – Јуда“. Раствко Петровић у складу са захтевима авангардне естетике, користи неколике митске и, посебно, библијске конотације, да би спровео чин авангардне метафоризације. И више од тога – он на овој митској метафоризацији и заснива своје схватање света.

У сваком вредном авангардном поетском тексту, наслов има пресудно значење, како оно буквално, тако, можда и скривено. Дакле, *Откровење* (*Apokalipsis*) – откриће, раскривање, подизање вела са ствари: најпре, ако се може рећи, са полног органа човека или жене, али исто тако са очију или ушију. „Откривамо нечије уво подижући косу или вео који га прекрива да бисмо пришапнули неку тајну, неку реч скривену исто као и полни орган неке особе. [...] Нигде реч *apokalipsis* нема, дакле, значење које је добила у европским језицима: страшна катастрофа. Тако је ‘откровење’ у суштини контемплација и надахнуће, егзалтираност при погледу, при откривању.“⁶

Први пут у нашој поезији, песма телу даје толико слободе. То је, пре свега, откровење радости и ужаса над тамним огњем људског тела, једна егзалтација билошког и телесног, оголјавање човека до тела, крви, чак плазме и оног животињског у човеку. На све стране експлозије живота, пантеистичка чулност, елементаран нагон путу, тела и крви:

Проћи ће кроз живоћи мисао
Залојај пресни меса кроз шело
Човека који је шолико што и дисао
Док свариши је није усиео:
И то дивно преображавање хране,
И шај заносни шрбух што је машина;
Дочекаће у дрхашању Ошкровења дане,
Када ће му сваки уз зазвучати као виолина
А он сами биши јочешак свих музика.

(Уводни стихови за текст „Пробуђена свест – Јуда“)⁷

На први поглед, Растко кроз авангардну поетику *Ошкровења* уводи у српску књижевност једну праву филозофију деконструкције и преврата, у складу са четвороструком тежњом авангардне поезије: синтаксичка расејаност – типографска расејаност – тренутност повезана са извесном брзином схватања и читања – деконструкција прозодијске грађевине.⁸ Он је тај преврат заснивао – како је записао у врло битном тексту „Младићство народног генија“⁹, који се данас може тумачити и као суштински ауто-поетски Растворов текст и као својеврсни (у целокупној српској књижевности) нedorажени зачетак авангардне теоријске школе – на тражењу језика чисте нейосредности који је један од могућих облика чисте йогдесвешти. То је оно упоредно постојање видљивог и невидљивог, чулног и апстрактног, земаљског и космичког, стварност привида и првивид стварности, тј. како сам Раствор вели у чланку о Шумановићу¹⁰: „сувише стварну стварност“ – књижевни метод који ће надаље бивати усавршаван, на пример, од стране француских надреалиста, затим, касније, хиспаноамеричке или савремене оријенталне школе „магијског реализма“, све до модерне фантастичке или СФ књижевности.

Оно што је Раствора привлачило егзотичним уметностима које је изучавао по париским библиотекама, оно сједињавање човека са природом, остварује се у песми *Ошкровења*. Он је желео да му песма потекне спонтано, са првих извора емоција као једна стихијна ерупција и да јој ништа на путу не смета. Желео је да ствара као егзотични уметници, у сировој, необрађеној и нетакнутој природи и да остане веран њеном првобитном стању, да је не бруси неким артистичким длетом. То је Растворова оригиналност у корпузу српске књижевности, али и актуелност у корпузу европских културних дешавања – рушење свих традиционалних конвенција и табуа, без рационалних ограничења, еруптивно, дивљачки. Отуда и специфична версификација његове поезије, јер он дозвољава да му се емоција, потекла из подсвети, потпуно слободно разлива у слободном стиху, али при том користи и традиционалне стихове и ритмове, када му је то потребно, са невиђеном лакоћом.

Па ипак, ако је деконструкција извршена у језику, није ли самим тим, кроз ову рапсодију телесности, за-право извршена и дезинтеграција и разарање човека–јединке, као таквог, на један књижевно–уметнички начин, симултано управо са оним браздама које је начинила на широком пољу тадашњег друштва – психоанализа? Да ли су наизглед тријумфални акценти те тзв. „ослобођене свести“ у ствари разбијање и расложавање индивидуалне свести, деструкција и дисеми-

нација субјекта? Није ли Јуда ипак издајник? Јер шта ако је иза свих Растворових мотива и свег тог колоплета тела и крви, заправо – смрт?

Доминантно човеково осећање је страх, а најјачи у регистру страхова – страх од смрти. Кроз Растворове стихове, типично авангардистички, константно трепери, пре свега, велико разочарање наше културе у културу саму, једно горко непријатељство са цивилизацијом пролази кроз њих. Критика савремене цивилизације Жан-Жака Руссоа и откриће првобитног, „неисквареног“ човековог бића у природи, као и модернистичка реинтерпретација ове критике код Леви-Строса, са визијама примитивног менталитета као апсолутне конкретности, свакако су еквивалентни са овом поетиком.

У тој огромној животној радости коју Растворов песнички субјект сабом обележава и исијава, ипак је највећа она што је измешана са жудњом за смрћу. То је и најдубљи понор у „еротику смрти“ у српској књижевности. И то не само у поезији *Ошкровења* или *Бурлесци Господина Перуна Боја Грома*, као раним делимима, него у доброј мери и у каснијим остварењима: путописима и романима. „И у тајни рођења и у часу смрти и у зверству тела и у леденој пустоши Албаније и у врелим саванама Африке – свугде чежња за смрћу.“¹¹ То је почетак трагедије човекове, који ће проћи кроз буре спољне и унутрашње, да се на крају скрха у ништавило.

Делом је то и онај раздражени бол века, они андрићевски „немири од вијека“. Јер стварност после Великог рата била је управо таква – расточена у парчиће, који заборавише идеју целине, а субјект у њој испражњен и деконструисан. И отуда фрагмент. Отуда рудиментарност Растворовог поетског говора. Раствор муца намерно и оправдано, јер се тако једино може говорити у тако разграђеној стварности. Раствор Петровић, означен као чинилац великог поремећаја система мишљења,¹² што није само проузроковано ратом, ипак му је био специфични пратилац и за исход свог деловања имао је опсежно довођење у питање темељних датости људског духа.

Но, ипак се путовање песничког субјекта до на само дно подсвети, да се вратимо самој збирци, не завршава чежњом за смрћу. Потребан је још један, последњи захват, да би се круг затворио, јер има нешто и пре овог осећања смрти, нешто што би било право извориште свеколиког Растворовог стварања, напосле оног из кога израстају песме *Ошкровења*: у језгру те, ипак духовне кризе, у ствари је једини сан, „мрачна жудња за домом ђе се не враћа“, како он пева у једној песми *Ошкровења*, тј. метафизичка носталгија за неповратно изгубљеним спокојством изгубљене отаџбине, изгубљеног раја, чак интраутеринског живота, за повратком у топлу мајчину утробу, једна метафизичка Одисеја и носталгија за пре-рођајним животом! И својеврсна зебња од рођења – он-ај егзистенцијални, кјеркегоровски страх (*die Sorge*). То је, заправо, само језиро йогдесвешти и право откровење из којег нам песник и пева. Та траума рођења – крајњи извор несвесног:

Па ниједан живоћа сан
Није шако чист

► И од свећа чедан, као да је у штробуху неке мајере;
Проходим кроз онај штури простиор где сваки

лисӣ,
У сањању, йориче да има један свећ
Који је ван овој: слободан, и без мере; –
И ојећ кроз исте сале сна
Закуцам престрављен на мишићна вратна овој
живота:
Ах, један, гва! ах, један, гва
(„Једини сан“, прва песма *Ошкровења*)

Фројд са својим тумачењем интраутеринског комплекса, али и комплекса оца и уопште фројдизам у визији културе као потискивања првобитно—нагонског, несумњиво је утицао на мисао Раствка Петровића; али, њега овде прихвата велико осећање усамљености и ускраћености, једна глад за апсолутним животом, глад која дозива „јенија младој животињству“ у ужасавању од оне „плазме досаже“ коју је Раствко Петровић, у песми „Сви су чанци празни“, поистовећивао са празнином свог чанка или „штањирној круга“, из кога је у детињству „дошацало бојаћишво из машере“, кајући се што никада није докусао то „бојаћишво из машере“, као супу свог детињства:

Но засија баш као засијруји
Великом свемоћу укуса,
Пићем: уштойише се вољно у њу славуји.

Да је једна кай бар сује осијала
Кроз љубеду се ову смејину да љуцикраде.

У овој ноћи сви су чанкови јразни
никакво љубкрейљење!
Старесох са себе чедносћ,
Старесох са себе љошћење;
Ни једне фикс идеје.

У овој ноћи: радије заблуду;
Но какво сласење!

То је противречје између празнине, као једине стварности и идеала апсолутне пуноће, у апсолутном јединству, исто као у „Тајни рођења“:

А колико сујом љојих заносних својих снови,
Колико врућих небеса кусах ћо из штањира...

Ово се може проширити на читав опус Раствка Петровића. Атмосфера Раствковог *Ошкровења* је тамна, мрачна, а доминантна боја – црна. Ова збирка представља највећи песников изазов постојању. У неком светлосном смислу, ова поетска збирка кореспондира са поемом *Час обнове*, са две последње главе *Бурлеске...*, одређеним пасажима, нарочито завршним, прозе *Људи љоворе* и посебно, првим делом романа *Дан шести*, где имамо и развијену идеју лунарног мита. Исто тако се успоставља својеврсни контрапункт, у контексту Раствковог укупног дела, у односу на недовршену поему *Вук*, прва два поглавља *Бурлеске...*, пасаже из *Африке* и пре свега светлоносност другог дела *Дана шестој*.

¹Хегел, *Феноменологија духа*, „Београдски издавачко-графички завод“, Београд, 1986.

²Дени Дидро, *Рамоов синови*, „Наклада Љевак“, Загреб, 2002.

³Наведено према књизи Л. Трилинга, *Искреност и аутентичност*, „Нолит“, Београд, 1990, стр. 47.

⁴Види: *Увод у психоанализу*, Одабрана дела Сигмунда Фројда, II, „Матица српска“, Нови Сад, 1969.

⁵Л. Трилинг, Исто, стр. 48–49.

⁶Жак Дерида, *О айокалитичном јану усвојеном недавно у филозофији*, „Октохи“, Подгорица, 1995, стр. 9–10.

⁷Сви цитати из збирке *Ошкровење* преузети су из издања: Раствко Петровић, *Ошкровење*, „С. Б. Цвијановић“, Београд, 1922, примерак 121.

⁸Видети: Фернан Верезан, Адријан Марино, Жилбер Дебише, Жак де Декер, Алјан ван Крутхен, Мишел Дипуис, *Књижевни жанрови и технике авангарде*, „Народна књига/Алфа“, Београд, 2001, стр. 26.

⁹Раствко Петровић, „Младићство народнога генија“, у: *Есеји и иланци*, Дела Раствка Петровића, књ. VI, „Нолит“, Београд, 1974.

¹⁰Раствко Петровић, „Сава Шумановић и естетика сувише стварног у новој уметности“, Исто, стр. 20–25.

¹¹Марко Ристић, *Присуства*, „Нолит“, Београд, 1966, стр. 186.

¹²Отпори овој збирци били су радикални и дуготрајни. О рецепцијској драми *Ошкровења* видети: Гојко Тешић, *Српска књижевна авангарда (1902–1934): Књижевноисторијски концепсији*, „Институт за књижевност и уметност“, „Службени гласник“, 2009, стр. 249–280.

Емил Кадирић

Дејан Илић

ОКО НОВЕ ГОДИНЕ

ДРВЕНИ ОТАЦ

Могао је бити песник, иако је био
мој отац, дрвени предмети које је оштром
ножевима обликовао до савршенства,
складни и тачни као сонети, као укрштене
риме, храста и алата, руку и одмерених
покрета. Јасна замисао, прорачун, сврха
и стална мерења, повремене пробе,
али, пре свега, поштовање грађе, култ
материје пре но што јој се дух
коначно удахне. Као код његовог
весла од јасена, које виси на зиду
каменог подрума (тек сада то видим,
наше куће на селу), и претвара у сплав
ово имење, мој живот, усмерава
оно што је од њега остало, ка горизонту
где се чак и дуга прелама као очеви
годови овековечени формом.

У ДЕЦЕМБРУ

Добро је да си ту, и да причамо,
што је овај ружичњак неко окопао,
добро је што је трава покошена,
лишће скупљено. Јер долази зима
и све послове треба завршити
на време, повући се у кућу пре мраза,
унутра, крај ватре, грејати се,
као да су нам руке већ прозебле.
Добро је што све изгледа као што треба
да изгледа, и ништа нас, у ствари,
не мучи. Мачка дрема крај шпорета,
веверице скакућу у крову, у кухињи,
миришу кестен и цер. Овде смо
као у колевци, сада. Хладан ветар,
кад дуне, не повија голе гране,
не ломи, не ковитла
оно што је прошло, љуља нас,
све до првог снега,
зимског сна.

ОКО НОВЕ ГОДИНЕ

Кад отворимо капију, струњача
снега прекрива двориште. Утолина.
Само трагови мачака и веверица.
Од последњег пута, цело годишње
добра пало на земљу.

Сада би требало,
све украсити погледима.

*

Низ пут, шипражје и вране, бела светлост
кроз сиво небо.

Корачамо по снегу, којим су пре нас прошли
овце. Некада давно овим је путем пролазио воз.

Промрзлим рукама палимо цигарете на свежем
ваздуху. Димимо као локомотиве, пиштимо.

Ако пожуримо, могли бисмо стићи овце.

*

Малопре ноћ и мраз, сада ово јутро
на јастуцима магле. И све изгледа
као да је одувек тако било, преорана
земља, отопљени снег по њивама. Блато.
Пре дана, сиромаштво које плени.

(Торањ најављује град, ми бојимо руksаке,
да нико не види шта преносимо
преко границе.)

Миленко Пајић

СВАКОДНЕВНИ ПУТОПИС

A/R (Alle/Retour –ТАМО И НАТРАГ; Један путник на линији 4833 Пожега–Чачак)

8:25 Полазак. Спреман сам за свакодневно путовање. Излазим из стана. Закључавам врата. Силазим са четвртог спрата; четири пута по осамнаест степеника, свега 72. Пут до железничке станице делим на три интервала. Први је долазак до кружног трга у центру града – банке на ћошку, кафића City pub и зграде Општине. Други део – до дома здравља: поред библиотеке, пекаре, киоска за новине. Трећи део – преко старог, гвозденог моста – питам се: „Колико ћу још пута проћи овуда и прећи преко моста?! У чему је смисао овог јутра, овог дана?“ Настављам бедемом до железничке станице. Прија ми јутарња шетња, иако је обавезна и монотона. Корачам бодро, чило; покрет ме увек опушта и радује. Идем брзо; не журим, једноставно – то је мој уобичајени ритам. Уз то могу да размишљам о небројеним стварима; мисли ме носе далеко одавде, иако се крећем познатим улицама... Овај град је ујутру обично потонуо у маглу. Ово место је бела тачка – а то је климатска ознака за маглу, на географским картама. Много је магловитих јутара и дана у пожешкој свакодневици. Зими она спушта температуру за неколико степени. Тако је град познат као најхладнији и најмагловитији у земљи; медији то упорно понављају и шире како би попунили своје оскудне, штуре програме. Лети је Пожешко поље, пресечено трима рекама (Моравица, Ђетиња и Скрапеж), врело, притиснуто жегом. Отуда вальда и име – По-Жега, Пожега; после жеге, у оморини, у сијести. И зими, у доба хладноће и мраза, у граду је слична атмосфера досаде и апатије. Овде, дубоко у српској провинцији, човек се осећа изолован, усамљен, као у неком чистилишту... Пролазим поред Музеја железнице – одељење узаних пруга. Место је скрајнуто, зарасло у зеленило; ко не зна да је ту тешко би га запазио, открио. Састављено је од реконструисаног станичног простора и комплекса узаних пруга са почетка 20. века. Музејски плац попуњен је објектима: типска станица, магацин, вага, окретница, четири колосека, десет локомотива и осамнаест вагона. Значајни експонати су локомотиве „Рама“ (1873), „Милан“ (1882) и „Костолац“ (1916); затим салон–вагон (1897) Франца Јозефа I, путнички вагон IV разреда (1885), дресина на ручни погон и друге необичне ствари заборављене намене... Моја шетња траје 15 највише 20 минута. Кораком човека који жури на воз прешао сам приближно 2km. Никада нисам успео да преbroјим своје кораке, али ценим да их до станице начиним једно 4000, омањих, жустрих...

8:45 На перону. Погледом тражим путнички воз број 4833 на линији Пожега–Краљево. Узимам карту до Чачка. Скромна „композиција“ коју сачињава само један или на-

јвише два вагона, већ је постављена на првом или на другом колосеку. Улазим у вагон. Бирај место у празном купеу. Смештам се. Из ташне вадим данашње новине, часопис или књигу. Пре но што се прихватим читања и удобим у какво штиво, гледам кроз прозор. Разгледам добро познату околину, колосеке, теретне вагоне, сат чија се велика казаљка примиче бројки девет; позната лица железничара, пре-гледача кола, чувара пруге, кондуктера, сталних путника... Минут–два пре поласка стиже и отправник возова, са црвеном капом на глави. У старом и строгом систему железнице правила су строга, а поступци утврђени, не-променљиви у дугом низу година и деценија. Нико други осим отправника не сме да да знак за полазак воза. Он (или она, свеједно, жене су све чешће на том месту) је искусан, смирен; тачно зна шта ради и колико је важан. Опуштено разговара са машиновођом који му потписује папире и чека тачно време за полазак. Када казаљке на свим станичним сатовима заузму прав угао, он рутинирано, али одлучно, дуне у пиштаљку и дигне своју таблицу; на тај знак – воз лагано полази с места, у почетку сасвим полако, опрезно, а онда све брже и брже; тешка композиција убрзава, хвата замах и излази из станице...

9:00 Пожега. Прелазак преко скретница појачава клопарање. На тријанглу скрећемо лево, усмеравамо се ка западу; напуштамо пругу која из Београда иде за Бар и држи се правца север – југ. Убрзо затим, воз успорава и лагано прелази преко моста на реци Скрапеж. (Каква ружна реч, какво непријатно име за једну обичну, малу реку?! Чиме ли је заслужила да је помињемо и памтимо тако рогобатним склопом самогласника?) Пруга даље прати обилазницу око Пожеге. Возила на асфлатној магистрали утркују се са нашим возом који, на овом правцу, развија брзину од око 80 или чак 90 km/час. Кондуктери почињу са прегледом возних карата. Путници тихо ћаскају или зуре кроз прозор... Ја обично читам нешто, јер ми је крајолик превише познат, досадан; напољу нема ничег новог што би ми можда привукло и задржало пажњу. Машим се најзад књиге коју сам синоћ одвојио да ми се нађе данас на путу. Невероватно је колико квалитетног текста пажљиви читалац може апсорбовати, савладати по километру пређеног пута?! Услови путовања и нису Бог зна какви, али то не утиче на концентрацију, на понирање у непознато мишљење, у нове светове! Знајући да оно неће превише дуго трајати, а у жељи да га ипак искористим на најбољи могући начин, врло брзо и лако усредсредим се на изабрани текст, било да се ради о песми, причи или огледу. Велико искуство путника на кратко релацији дозвољава ми да тек

једним кратким погледом кроз прозор утврдим докле смо стигли и колико ми, отприлике, још времена остаје за читање. Ситуација често налаже да понуђени текст подвргнем „дијагоналном“ илити „убрзаном“ читању. Временом сам усавршио процес брзог и безболног преласка са „површног“ ишчитавања (текста који желим да перципирајам само као информацију) на терен „дубинског“ улажења у текст, који ме је нечим нагло привукао, па не желим да га само тек тако провучем, пропустим кроз меморију, него се трудим да, колико је год могуће, уживам у њему и да извучем из њега најбитније садржаје и најслађе састојке, сокове. Удубљен у биће записа, искључен сам из стварности и, на кратко, губим осећај за време. Ова игра пута и читања већ је проверена и уходана, гипка и податна, тако да њену реверзибилност вешто, спретно користим у оба праваца... Воз први пут стаје на „отвореној прузи“...

9:07 Борачко. Нико не излази – па тек смо пошли; нико не улази. Ово „стаялиште“ уцртано је, очито, на ову трасу, без правог разлога. Додуше, понекад га користи Ђани, градско спадало и оријинал, из само њему знаних побуда. Или су се разлози временом сасвим изгубили. Нико не зна на које и на какве се „борце“ односи његово име? Али, како је железница компликован, често спор и гломазан систем, то се код ње једном постављене и утврђене ствари врло ретко и споро мењају. Правила прописана и усвојена пре више десетина година важе и данас. Чувари пруге обилазе пешке своје деонице сваког дана. У својим торбама носе једну црвену заставицу омотану око кратке дршке и тешку алатку – кључ за притеzaње завртања који везују шине за прагове. Исто је и са прегледачима кола који куцкају по точковима и осовинама својим чекићима са дршкама дугим мало мање од једног метра. Исто је и са многим другим активностима. Одавно се са парних локомотива прешло на дизелке, са дизелки на електричну вучу, али колосек је остао какав је био, а то диктира све остало... Пролазимо кроз село Гугаљ које има малу станицу, међутим воз ту никада не стаје. У доба уског колосека, на овој деоници постојале су још две локалне станице: Јеминска Стена и Кратовска Стена. „Ђира“ је пратио форму терена, кривудао, обилазио све што се обићи могло и тек када се заиста морало улазио у тунеле. Одмах иза тунела који је пробио ту тзв. Кратовску стену долази станица...

9:11 Драгачево. На овом месту пруга је пресекла ток Западне Мораве. Тако је настао рукавац сада познат као Марића бара. На насутом терену изграђена је железничка станица која обезбеђује везу са Хемијском индустријом „Милан Благојевић“ у Лучанима, три километра одатле. У оближњем засеоку Марићи живи неколико породица истог презимена. Све што се види у околини – куће, воћњаци, њиве, шуме – све је у њиховом власништву. Иако не нарочито велика, Марића бара је згодно место за љубитеље риболова на мирним водама. Стрпљиви риболовци лако долазе до лепих примерака штуке, мрене, деверике и повруше... Одмах са станице Драгачево пруга улази у неочекивано дугачак тунел иза кога избијамо на станицу...

9:14 Јелен До. Некада лепо, мало село, лепог имена, познато по племенитој дивљачи, сада је цело постало каменолом. Одвајкада се на овом месту ломио кречњак и гасио креч. Али, тек је ново доба долину јелена немилосрдно претворило у фабрику грађевинског материјала. Налазиште кречњака и производња креча, од чега је живело

цело село, касније и шира околина, на крају је унаказило предео новоотвореним ревирима и коповима који се степенасто пружају и шире узбрдо и стижу чак до планинског села Папратишта. Прекривено белом каменом прашином село је изгубило древну форму и цело постало чудно, фантастично биће, попут оне митске змије која прождире сопствени реп. И ноћу и дању у Јелен Долу тутње машине, пурњају ужарене пећи, одлазе претоварене композиције. И све то у страховитом напору да се потроше, да се поткопају темељи ретких преосталих кућа, да се растресу већ напукли зидови школе и цркве... Лирски песник рођен овде, поред врела чисте, хладне воде, одавно је напустио свој завичај, али ма где лутао он никада није успео да нађе неки други Јелен До, нови, лепши и прозрачнији од оног кога се сећа из свог детињства. Нису се одржале ни кафане познате по укусној храни и ноћним забавама. Како сада ствари стоје, ускоро ће и невелико сеоско гробље морати да се премешта и сели заједно са потомцима који су нерадо већ напустили свој завичај.

9:19 Овчар Бања. Кроз дуги тунел који се провлачи испод планине Каблар изненада се стиже у Овчарско–кабларску клисуру која је, у ствари, права мала српска света гора (најзначајнија и најпознатија одмах после Хиландара и Фрушке Горе) са десет својих живих манастира и два света места. Да би стигао у станицу Овчар Бања воз је практично прошао испод темеља манастира Благовештење. Именујући манастире у овом богатом парку природе, српски језик је показао сву своју нежност, мекоћу и мелодијозност. Радом језика манастир Благе Вести постао је – Благовештење! Како дивно, како савршено звучи та реч, то име! Право језичко чудо! Благовештење је тријумф српског језика. И потврда народне вере и побожности. Народ без вере не би могао овако суптилно да именује своју светињу. У Благовештењу боравио је као искушеник будући српски патријарх Павле, а касније, када је постао патријарх, долазио је често овамо, у доба летњих ферија. Када би га срела негде на путу, деца би клицала: „Будимо људи! Будимо људи!“ Сви су волели да виде и да чују беседе српског патријарха, Господина Павла, будућег свеца... И не само овај, и други манастири под заштитом Овчара и Каблара, дивна су и чудесна места. И њихова имена такође су лепа и звучна, а језик их, спонтано, велича и слави... На лево обали реке Мораве налазе се још и следећи манастири: Никоље, Јовање и Ваведење. С друге стране, на десној обали су: Преображење, Света Тројица, Сретење и... Градитељи пруге уског колосека захтевали су да се манастир Преображење уклони са свог првобитног места. Иако невољно, то је и учињено – светиња је жртвована напретку. Манастир је срушен и, по упутствима владике Николаја, премештен неколико стотина метара даље, на пропланак на другој обали реке. Легенда каже да је свако ко је учествовао у овом недостојном делу, на челу са пројектантом пруге, па све до последњег радника–рушитеља, доживео лошу судбину. А место где је првобитно било Преображење постало је уклето; око њега мотају се и дан–данас круже страшне приче и дешавају се чудне, необјашњиве појаве... Недалеко одатле, у ресторану Планинског дома (потом на бензиској пумпи или у својој викендацији), често је боравио песник Бранко В. Радичевић. Увек је при себи имао какво блокче и оловчицу да забележи неку древну српску реч или народну мудрост. Засевши са друштвом под тремом ресторана ►

► „Дом“, у свом духовитом и луцидном стилу пркоментарисао је пролазак воза: „Само је питање наше упорности и издржљивости да дочекамо када ће воз проћи кроз ову кафану. Али то ће се, у бесконачности, сигурно десити!“ Тако је у Овчар Бањи, највећим делом, настајало његово вишетомно књижевно дело „Сујеверице“... Овчарско-кабларска клисура са својим манастирима и светим местима (извор Светог Саве, пећина Кађеница) честа је мета ходочасника, планинара, фотографа и љубитеља природе. Морава меандрира и додаје завршни акценат склада природе и човека, Творца и његовог чеда... Видљиви су трагови технолошког напретка (пруга, пут, мостови, тунели, хидроцентrale), али природа је ипак остала доминантна и речита; она јасно поручује човеку да што пре мора потражити и пронаћи своју праву меру...

9:26 Пријевор. Низом тунела испод Каблара и Овчара, као неком врстом метроа, затворени у металну капсулу, у кабину лифта која јури ка средишту Земље, пројурили смо, у возу, подземним светом. Метални точкови воза, ударцима о саставке шина, појачано су одјекивали. Уплашеном срцу тесно је у дубини земље. Овчар и Каблар, и зиља, али и симболички, могу се посматрати као пар Стубова који држе Свет. Или, као Капија кроз коју се пролази из Овог у Онај Свет. То су Врата између доњег и горњег Света, између смисла и бесмисла, тренутка и вечности. Престрављен и освештан, путник избија из тунела пробијеног кроз Овчар и, преко моста паралелног са браном хидроцентрале Муђувршје, улеће у море светла! Из tame подземља у блажено светло дана! Замишљена или стварна Капија и те две планине које је чине, деле и климу. Из магле и језе Пожешког поља, стиже се у светлом и златом обасјану, богату и питому Чачанску долину. Пресекавши реку Каменицу воз осваја слободни простор, плавичаст од озона. Опет се може удахнути пуним плућима. Од потпуно затвореног у клисури, видик се овде спушта ниско, доле, као у каквој великој низији – отворен, без икаквих граница, недохватан...

9:30 Трбушани. Последња станица пре доласка у Чачак... Локомотива клизи шинама готово без икаквог отпора. Благи замах као да јој даје крила. Пруга савија удесно, сече предграђе Љубић (уска пруга ту је некад давно имала станицу), још једном прелази Мораву и осваја последњу деоницу пута. Путници прикупљају делове свог пртљага и спремају се за излазак из воза. На карти пише да је растојање између Пожеге и Чачка 44km. Толико ујутру, у једном правцу, тамо. Поподне следи повратак, још 44km, назад. Тамо и назад, дакле, 88km. И тако пет пута у недељи, то је: 440km. Ако је у години 220 радних дана, то је: 19.360km. Чему ова рачуница? Лепо растојање, далеки пут. Нека се зна. Могу извести још неке рачуне, на пример: колико сам времена провео у возу, колико у чекању на воз који касни, колико... Нека се и то зна, нека се зна...

9:34 Чачак. Јутарња етапа путовања завршава се на новој, недавно обновљеној железничкој станици. Преподневни део пута завршен је. Испред палате железничке станице налази се једна добро очувана парна локомотива, која је сада музејски експонат. Пролазим кроз лепо уређен парк и упућујем се ка центру града. Преслишавам се које су ми данашње радне обавезе, који сусрети, који догађаји. Присећам се шта је на реду и шта ме чека тог дана. Свакодневни йутарњис има садржај и има смисао. Превалени пут

увек је исти, али време је различито, ново; непоновљиво је светло, нови су људи и њихови погледи. Кроз прозирну коррену времену гледам како се ствари мењају, како су обичне и познате, али и промењене, другачије. Многе ствари могу предвидети, али нешто ће се десити мимо плана, без припреме и најаве, изненада. Многе ствари знам превише добро и то ме нервира. Савладао сам вештину слутње, постао уметник у чекању. Зато нерадо пропуштам дане путовања како не бих пропустио оно што тако упорно ишчекујем. Све ће бити добро. Имао сам ту срећу да правилно и успешно отворим, отпочнем још један свој дан. Биће добро, јако добро. Осим тога, прошао сам по ко зна који пут кроз Капију светих планина. Сваког јутра тај пролазак окрепи моју душу. Свеж, умивен, окупане душе долазим у овај град, међу људе. Имам још много тога да им кажем. Понешто од тога веома је важно. Морам да забележим још неколико речи, да склопим од њих низове, реченице, онако како само ја знам и које тако много личе на мене. Жао ми је да те лепе, нежне мисли нестану, да их заборавим. Када их забележим, онда могу да их одложим, да их оставим за касније; да уживам у њима и да то уживање поделим са другима. Много послова ме чека. Имам много започетих радова. У слушалици телефона, у звучнику радија, у мермерним холовима, чекају ме гласови. Много гласова. Стиже и пошта, стара добра пошта. Древна, али поуздана, као и железница. У висинама трепере поруке претворене у сигнале високе фреквенције. То је нова, електронска пошта, пренатрпана чудним, кратким, ломљивим писмима. На столу стоје књиге које сам изабрао за данашњу лектиру; верне су, стрпљиве, мирно чекају да их раскрилим, да их растумачим још једном, поново као први пут. Данас ћу имати толико много лепог посла. А тек долазак пријатеља! Многи од њих желе да ме обрадују, да ме пријатно изненаде; њихов долазак се не може предвидети, тек тако испланирати као многе друге ствари... Затим, бројни дневни ритуали – кафа, музика, сендвич са туњевином, чаша пива... Поштено говорећи, био бих сасвим задовољан да завршим и само један једини, мали посао; али тако да то не буде тек тако – одрађено, отаљано, завршено, него и – савршено; да будем потпuno задовољан и испуњен. То би ме умирило. Уколико данас, можда, буде више од тога, бићу веома задовољан. Једно дело дневно, једна простопоширена реченица, то је сасвимово. Тај ритам треба задржати. Бити упоран, постојан, смирен... Без претеривања, молим! Ни један дан без покрета, без пута, страхи узалуд?! Не, господо, то нећу дозволити. „На пут, па мисли!“ – како је говорио мој отац. Покрени се, почни с послом; успут, решићеш проблеме, тешкоће; и ветар с отвореног прозора освежиће ти мисли, расхладити чело. Хајдемо, сви на пут, пријатељи моји!

(Запис за 14. фебруар 2011. год. Свакодневни йутарњис се наставља. Ово је био само један од многих одлазака. Тамо или Alle, званичним језиком железнице. Следи: *Nazag* или *Retour*, тј. A/R, као што пише на свакој повратној карти путничког воза, који, узгред, има само II разред... И тако, у круг, већ више од десет година. Колико ће трајати ово кружно кретање? Један путник, једнога дана превалиће последње километре свог путовања. Живот је путовање по једноја зашиљеној кружници, по обиму циркуске арене или шареног рингишпила. Живот је путовање ка циљу који се непрестано удаљава и, најзад, губи негде у бескрају...) ▲

Ненад Даковић

ICH HABE EIN PROBLEM (ЈА ИМАМ ЈЕДАН ПРОБЛЕМ)

Да не заборавим. Пут у постфилозофију није широк али је видљив. Важан је почетак а он се налази код Канта, у његовој подели света на свет ноумена, свет ствари по себи, као што је, на пример, време и свет феномена, или појава као што је то човек, или људи. То значи да је оснивач феноменологије Кант. Код Хусерла њен пут се завршава у илузiji о феноменологији као „строгој науци“. Извор ове идеалистичке меланхолије је у логици и њеној недовољности. Постфилозофија је зато постфеноменологија. Само је потребно истражити ову аналогију, пре свега, у погледу судбине саме филозофије. Али, и то је стаза у постфилозофију. До прелома је дошло већ у немачком идеализму. У том погледу, постфилозофија је и једна од верзија, или потенција овог идеализма и његовог развоја. Отуда је овде реч о „идеалном елементу“.

Зар је потребно подсетити да је некада постојала катедра за тзв. чисту филозофију. Данас је то могуће само замислити. Да ли се слична недоумица, слична сумња, може проширити и на саму филозофију, на саму могућност филозофије? То је, уосталом, главни проблем филозофије и за Канта. Ако је то могуће онда је епилог ове аналогије у поменутим питањима: стварност саме постфилозофије. Односно, преобрађај постфилозофије у постфилозофију књижевности која је „идеални елеменат“ и књижевности и филозофије о коме ћу вечерас говорити. О „постфилозофији књижевности“ која још не постоји као филозофска дисциплина иако свакако јесте. Пошто не постоји све што јесте или је било, или ће бити. Да то објасним.

Свет је оно што се мења и то све екстремније и брже. Како филозоф објашњава ову промену која доводи у питање саму могућност филозофије? Како то да филозофија више није могућа као кретање „субјекта“ који треба да постане супстанција, идеална супстанција, јер је идеалан и сам „субјект“ који се креће према идеалном?

Постоје бар две могућности. Најпре, могућност да трансценденција постоји већ у самој иманенцији као идеални елеменат, јер је и сама иманенција идеална. Како бих рекао, човек је идеална животиња а идеално је њен животни елеменат.

Затим је, после заокрета према језику, језик а не свест откривен као ново искуство и темељ човека. Као нова „основа“ човека. Ипак, језик није идеалан елеменат: нема позитивних одређења у језику: у њему постоје само разлике: игра материјалних означитеља (контингенција) која не долази из неке унутрашњости. Или несвесног. Заборавља се да су означитељи управо ове случајности које се не могу унапред укалкулисати у неки смисао и које су том паралогичком смислу „идеално - материјалне“. Означитељ

је: траг светла, пут листа који пада, звук који иза себе остављају усамљени кораци. Чак је и несвесно структуисано као језик, али то није „Ес“ које треба да постане „Ја“, како је мислио Фројд у старој традицији идеалистичке филозофије. То је „Ес“ које није „Ја“ него контингенција и разлика ових спољашњих означитеља који се никада не могу затворити у неки „идеални елеменат“ или унутрашњост, пошто је ово искуство, ако је то још искуство, растварање искуства и идеалитет иманенције која се не затвара у трансценденцију, него је отклања као илузију да би „Ес“ или „Ја“ остали нешто различито и отворено. Идеално? Или материјално? Једна опозиција или опозиције које су још увек недовољне да га опишу и установе као наше искуство без субјекта. Нови „идеални елеменат“. Да ли је ова отвореност тај „идеални елеменат“? Како то?

У књизи о Канту, Ерик Вајл који мисли да је Кант успео да савлада понор између чињенице и смисла ипак пише: „Зар ти резултати, заправо, не казују да оно што је суштинско јесте случајно када је реч о смисленим чињеницама, просто као да када је у питању основа мисли и бића, и да оно што није суштинско и што нема смисла може једино бити предмет извесне науке? Зар, под тим условима, није очигледно да принципи морају бити лажни?“

Зар под тим условима „идеални елеменат“ од Платона до данас - није лажни елеменат? Зар савремени заокрет према постструктурализму не сведочи о томе?

Уз мало напора упоредите овај навод из Вајла са овим местом из књиге Бертранда Расела „Анализа материје“:

„Видели смо“, пише Расел, „да у филозофији не постоји разлог да се физички свет сматра веома различитим од онога што физика о њему каже. Али смо нашли да је нужно истаћи крање апстрактни карактер физичког сазнања, као и чињеницу да физика оставља отвореним све врсте могућности у погледу интристичног карактера света на којег се њене једначине примењују. Не постоји ништа у физици што доказује да је физички свет, по свом карактеру, радикално различит од менталног света.“

Да ли су ови ставови различити као што изгледају на први поглед?

Како то?

Најзад, зар се „идеални елеменат“ не скрива иза човекове коначности. Зар је симболичка размена са смрћу могућа једино у поезији, што је познато Бодријарово мишљење које можда показује да је постфилозофија књижевности још увек могућа. Зар се „идеални елеменат“ може из ње уклонити?

Ich habe ein problem.

Маја Херман-Секулић

ЛИТЕРАТУРА КАО ПАНХАРМОНИКОН¹

Емерсон је 1830. године покушао да створи „нову литературу“.

Исте године, у Америку стиже немачки изумитељ, Јохан Непомук Мелцел, са својим „панхармониконом“, оркестрионом без дирки, новим инструментом који би, када би се три пута навио, почeo да производи читав оркестар звукова. Ту су се чуле трубе, бубњеви, цимбала, тромбони, кларинети, виолине, али и црквена звона и прапорци коња.

Када је Емерсон видео Мелцелов инструмент он је ту нову књижевност, о којој је маштао, назвао - „панхармоникон“.

Панхармоникон све укључује - философију, етику, узвишено знање, критику, поезију, хумор, забаву, мимикрију, анегдоту, шале, вентрилоквизам - сву ширину и разноврсност слободног разговора, најувишије и најниже личне теме - све је дозвољено и све у тој новој књижевности може да се комбинује у један говор.

Но-лит? Новговор? Претеча сајбертекста?

ПАНХАРМОНИКОН

Дуга танка жица, као перце, превучена преко длана, као гудало, у потпуном мраку. Није је посекла, у сну јој је свирала небеску хармонију, док су свици, у летњој ноћи, осветљавали пећину. Музика је пронирала кроз површину провидног длана младости, када јој нису биле потребнени уши, ни очи. Све је чула -

Прстима, трбухом, дланом. Због тога је баш њу Мелцел изабрао (опет се то десило у сну) дошапнуо јој где да нађе то чудо технике – тај оркестрион, о коме је само слушала, то чудо свезувковно, механичко, музичко што се свим чулима, утробом, зеницом, кожом – прима. ПАН-ХАР-МО-НИ-КОН, Изговарао је слог по слог, као да хоће да је хипнотише, осетиће вибрације, поскочиће, од хармоније звуканајежиће се!

Али, музика је таква јогуница, Таква узбуркана вода, неизмерна пучина, Неухватљива јава/страва, Како ова машина може да је подражава? Пита дрско Непомука, строгог господина, који јој истим тоном одговара – ако је била добра за Бетовена, како не би била за тебе – сада? Уосталом, оцениће сама, да ли је у питању – шарлатанска, или генијална справа? Нашла се одједном у музеју! Није он, Панхармоникон, последњи сведок времена механичких чуда, рече јој Мелцел, нестао

на путу за Хавану, нити труне у океану! Не, остао је још један у Штутгарту. Али, фотографија, коју њен са-путник држи – вара. Она је стара. Чудесна справа је страдала – жртва рата. Била је налик на младост Када је свет озвучен У трави, у капи, Кроз сва чула. На месту хармоникона – Прашина, уместо музикесамо се тишина – рве с временом.

ФРАГМЕНТИ, ФРАГМЕНТИ, ИЛИ КАМЕРОГРАФИЈА II²

Зрница

Да ли су фрагменти кључ за разумевање целине? Све нам ближе и присније постају „слике које немају никаквог ослонца, ни основа, које су највећа сирочад света, које су само фрагменти, фрагменти“, да наведемо одломак из 2666, мега романа Роберта Болања, који је споменик сазидан из танко повезаних новела, које су изграђене на фрагментима микроприча и евокативних зрнаца сећања. Болањов смисао за приповедање израстао је органски, као и мој, из година писања поезије, те се краткоћом јединица текста у оквиру епског формата лепо уклапа у наше нове обичаје инкременталног читања, читања на парчиће, инфицирано вебом.

Да ли су фрагменти из пишчевог пера вредни пажње? Погледајте слику „Писац као скулптура“ Ђанкарла Нерија на којој се на циновском писаћем столу и великој празној столици, који надвисују људе и пејзаж у коме су смештени, насликане зрнца из његовог пера, док је сам писац одсутан.

ФРАГМЕНТ 1

Beoīrag - Њујорк

Рано јутро. Кошава је унела два пожутела листа која су долетела с дрвета испод мог стана у улици Мајке Јевросиме (једној од ретких београдских улица којој, с променама режима, нису мењали име), или можда чак с Ташмајдана (ни њему нису променили име), на моју терасу, где их је завртела и спустила нежно на сјајни стари паркет у дневној соби да ме увери да је дубока јесен, мада је већ данима топло као да је лето. Да ли је хтела да ме достојно испрати на пут? Да ме подсети на нешто?

Рано поподне. Стигла сам у Њујорк са два жута листа у цепу и другим временом у телу. Добила сам шест сати живота у лету преко Атлантика. Изгубићу их

када се вратим поново у Београд.

По уласку у Менхетн, изронивши из тунела испод реке Хадсон у 14x и 30 минута, прва сцена коју сам видела била је одраз. Одраз малих гимнастичарки које су ходале по високој греди, озбиљне, усредсређене само на своје покрете, у стаклима, у излогу над којим је писало крупним словима „Елитни град“ – Elite City.

ФРАГМЕНТ 2

Следећег дана заволела сам једно штене чији је власник млади наркоман који проси испред драгстора на јужној страни 14. улице. Сви наркомани у Њујорку имају по једно куче. Њихови пси обично леже поред њих на улици, на плочнику, уморни, поспани, необично мирни, као да су и сами дрогирани, или помирени са горком судбином.

Ово штене је личило на малу, чупаву, сивкасту играчку-мече. Као и свако штене весело је поцуцавијало, играло се прљавом крпом као да је то најлепша играчка, и мада је увек било покривено прашином као пудером по мат крзну коме се није могла одредити тачна боја, гледало је на свет ведро, с једним здравим оком и једним затвореним, надувеним, црвеним од инфекције.

Замолила сам младића да га бар опере. Обећао ми је. Рекла да ћу да понесем штенца кући да га окупам ако он нема где. Питала га зашто је штенету око тако затворено, тако црвено. Рекао ми је да је упитању само чмичак, да је он имао исти такав кад је био мали, као да то има везе, или помаже. Питала сам га како се штене зове. Рекао је: Тракси. Нашао је на зелезничкој прузи, *tracks*. Отуд име. Спасао сам јој живот, каже, необјашњавајући даље.

Када сам га сутрадан затекла на истом месту, на плочнику испред драгстора, чупава Тракси била је окупана и на сунцу се пресијавало њено меко смеђе крзно. Око јој је и даље било надуто.

Од тада их више никада нисам видела.

ФРАГМЕНТ 3

Има још једно куче - велико, боксер, исто женско, једанаест година старо, сазнала сам јер сам питала зашто је увек тако непомично и апатично. Није то апатичност од старости. Увек има набубреле дојке, јер је вероватно стално скотна да би рађала нову штенад коју продају за паре за другог. Увек је с младим паром наркомана испружена на прљавом плочнику, помирена са судбином. Увек мирна, не реагује ни на друге псе. Не реагује ни на шта. Да ли се Тракси спасла сличне судбине?

ФРАГМЕНТ 4

Једном сам питала једну старицу која је кашљала на клупи поред мене у парку да ли може да ми да неки савет. Она се заценила, да ли од кашља, или од смеха? Када је дошла до даха рекла је: „Нађи сама одговор на оно што те тишти!“

ФРАГМЕНТ 5

Сцена на линији Ф њујоршког метроа: бескућник у

поцепаној одећи. Бело лице му је посивело од прљавштине, од осушеног блата. Изгледа као да је стигао из неког рудника.

Телесни смрад је толико јак да ако неко слушају седне на столицу поред њега одмах побегне. Све стопице око њега су празне, чак и у препуном возу.

Бескућник, као да не примећује пометњу око себе, гласно рецитује стихове из Библије.

На следећој станици, једна жена га је пољубила у образ пре него што су се врата на метроу отворила и она изашла из подземне железнице.

ФРАГМЕНТ 6

Подне. Дан после избора Обаме. Дан после првих избора за чији резултат су заслужни млади, добро организови, чаробњаци интернета - први избор у историји свете кога зову *Facebook election!* Сиц!

Дан је сив, новембарски. На улици се чују салве. Еуфорија! Оообама - мама! Мајице, бецови, заставице с ликом Обаме.

Док сам била у Београду, овде, у Њујорку, на 14. улици, између Пете авеније и Унион сквера, појавила су се два нова бескућника.

На углу Унион сквера и 15. улице диже се зграда нове банке и заклања ми поглед с прозора.

ФРАГМЕНТ 7

Дан када се Обама заклео као први црнопутни председник САД-а јесте 20. јануар. 2009, дан после празника који обележава рођендан Мартина Лутера Кинга, великог борца за права црнаца.

Кинг је имао сан - Обама га је остварио.

Боја више није важна. Ни име више није важно јер је средње име Барака Обаме - Хусеин. Нема више расизма!

Живимо сан. Бар за дан.

ФРАГМЕНТ 8

Привиди, привиди. Обама није први црни председник САД - давно пре њега Мавар Џон Харисон, био је амерички председник 1781-1782. године. У Мериленду се 13. април и данас слави као његов дан.

Обама није ни сто посто црнац - исто је толико бео колико је и црн. Белац - по мајци, црнац - по оцу. По одгоју је више белац, јер су га одгојили мајчини родитељи.

По Талмуду био би само белац!

¹ Каква је била судбина панхармониона, тог чуда механике 19. века, који је први пут изложен у Бечу 1804. године? За њега је Бетовен написао „Велингтонову победу“, или Опус 91, а Моцарт неколико краћих композиција. Један панхармоникон продат је у Паризу 1807. године и послат је на турнеју по Новом свету где је нестао у бродолому, негде између Хаване и Филаделфије, 21. јуна 1838. године, заједно са својим ствараоцем. Други је преживео у индустријском музеју у Штутгарту све до бомбардовања у Другом светском рату. Преостала је само ретка фотографија овог последњег.

² Камерографија И, објављена је 1990. године.

Чарлс Раји

Т'АНГ БЕЛЕЖНИЦА

Нежни облаци отварају своја одела
И показују нам дугмад.
Месечина шири таласе.
Ступи на сопствену песму и саслушај моју,
Која није горка попут твоје,
нити окрутно ишибана бичем праха.
Над Италијом, већ, рађа се хладно сунце.

Како би ми се свидела планина
Да имам начина да живим као пустинjak.
Волео бих да се свега одрекнем
И окренем се пепељастом злату пламена
Који је као средишњи стуб на
прозору од палминог лишћа.

То сазвежђе, од седам високих звезда,
Подиже свој мач у поноћ.
Волим те, псу, волим.

Остани овде и продужи своје дане,
Ходочасниче,
Слава је измаглица патње на таласима реке...

Ниски, кишни облаци крећу се брже од тебе,
Снежни месече, са косом од жада, истањеном,
прекривеном ињем.
Читаве ноћи питам колико је сати.

Приче о страсти стварају сладак прах...
Залазак сунца давно се спустио, као девојчина одора...
Стара песма води моје срце...

Иза бочних врата, паук среће
Огроман на светlostи фењера,
Спушта се кроз ваздух низ уже
Да уплете нит и сашије звездану постельју.
У тами поред кукуте, нешто малих светлих крила
Дошло је из далека, уморно
И жељи да прилегне.

Ноћ шири прегршт звезданих јата и једно помрачење
Над палминим дрветом.
Где год да уперим поглед
Видим накострешене птице и мртву траву.

Десет хиљада морских звезда ухваћених у небеску
мрежу
Трепери над обзорјем.
Галебови, као честице прашине, настањују се на
црном песку.
Госпо Светlostи, Дона Долососа,
Пловиш као скелет
Кроз ноћне облаке.
Вал долази и одлази попут дима.
Дај ми знак,
Покажи ми благослов прободен на мом боку.

Овај ветар што долази са обале Пацифика,
Где боја планина и јесте и није,
Таласа далеку мочварну траву
И сива врата мора.
Вече почиње да се затвара као ладолеж.
Попут страха у маленом чамцу,
Светlost се подвлачи под небо.

Када је ум отворен и слободан,
И тело је лакше,

Као да би могло да лебди на ветру,
Звуку звона између сада и сна.

Бела чапља једри као страница празног папира
Ка рубу подневног неба.

Пусти ме, као њу, да пронађем острво беле трске,
Да се настаним под ветром и заборавим речи.

КРАТКА ИСТОРИЈА МОГ ЖИВОТА

Лао–Ц' је, легенда каже, зачет од звезде падалице;
И наставља: пре него што је рођен
са белом косом, мајка га је у материци носила
62 године.

За разлику од њега, мене небеса нису дотакла
када сам се родио у недељу изјутра,
без зуба, са мало косе и сенкама сумрака у срцу.
Од Пута до мене беше далек пут.
Река Тенеси тихо ми је текла у глави и стопалима,
А одмах поред беше Шајло, поприште Грађанског рата.
Зелени во, пешчана пустиња,
Границар и идеограми
годинама змаја били су далеко.

Као Дионис, родио сам се други пут.
Једног јануара, у другачији свет изронио сам
Из меса леве бутине Италије.

Бити скривен, скоро читав живот,
као ја, имало је тако много смисла.

Када сам у тај свет ушао отворених очију, са
ветром у ушима,
На језику ми се будио укус меда и благог вина.
Пред вратима цркве Светог Зена стајао сам три године,
И узимао, шта год ми се нудило.
Био сам Рим више од самог Рима.
Снегови Доломита стигли ми до стопа.
Плодови лимуна са језера Гарда пали ми у руке.

Убрзао сам живот неких четрдесет пет година,
А онда је дошло треће постнатално плаветнило.
Али где ћеш то у историји, као што песник пита,
пронађи?

Алудирајући на нешто друго.
Нигде до овде, моја једна и једина, нигде до овде.
Моје уши и болесна чула изгледају ми чистије
уз звук воде.
Вратио сам се, време је јорговано,
Поточићи теку ка истоку и не виде се кроз
влажно јутро,
На почетку јуна. Нема светлости на листу,
Нема ветра међу четинарима ни наклона
мртво—жути траве.

Свет у мрачној лепоти

Покушавам да забележим.

СИЛАЗАК ДЕВИЦЕ

Кроз зелено (и црно од изгореле шибице),
Кроз црвенкасто и окер, и глину боје меса,
Кроз плочу за плочом, доле
где ни црв ни кртица неће отићи,
кроз слој руде и слој ватре,
моја баба, од 89 година, сенилна и погрблјена,
на свом меком кревету, попут одшкринутих врата
показује нам непокривене греде и голе дрвене
стубове у ходнику,
ружичасте као кожа одојчета у плутајућем мраку;
длачице и коврџе лелујају јој се као пахуље преко лица.

Тетка и ја пролазимо поред. Као и увек, мој отац
Планира распоред соба, и за собом вуче
своју сакату ногу, од шлога укочену и туђу –
неки необичан погон на два точка који не успева да
усклади.

Наслањам се на теткино раме, осећам се
као код куће, и идем даље.

Кроз лукове и довратнике, паучинaste жице
И умотане каблове, скица поприма облик:
Лево је мајчина соба, врата су затворена;
Лево је очева соба, врата су затворена –

Право је соба мог брата, незавршена,
Иза ње, сестрина соба, исто незавршена.
Подупирачи, мотовила, котураче: све је
тако огромно. Настављамо даље. И пролазимо поред
теткине собе, скоро завршене, подигнутих завеса.
Лампа и лекови стављени су
На право место, на дохват руке од места где ће
стајати кревет.

Следећа је моја, већ више од пола завршена,
Засићена мирисом јасмина,
Нестрпљивих и белих попут каучука, чија уста
сисају суви ваздух.

Дом је кад изјутра можеш дugo остати у кревету,
или не радити ништа, кућа
Коју је твој отац направио или је још увек прави,
Тло које натапаш, снага коју увећаваш и храниш...
Улазим у дневну собу, и она је, исто, незавршена,
њен далеки зид

Није тамо, отвара се према бљеску
Који не могу ни да замислим, према светlostи
Из које излази мој отац, и док ми прилази
вуче десну ногу и увија планове у савршену тубу.
Светлост, промрља, та проклета светлост.
Никако да је избацимо. Увек изнова испуњава твоју собу.

Са енглеској превела Марија Ракић-Шаранац

Душан Микља

ПОСЛЕДЊА ОДБРАНА

По избледелој одећи маслинасте боје, могао је бити ратни ветеран или пак само неко ко се користи одбаченим стварима које се понекад – уредно сложене у картонској кутији – остављају крај канти за ћубре. Могло би се рећи да није славно изгледао, судећи и по томе што је тај изношени шињел или стари капут био увек на њему. Не само зими већ и у мање хладним годишњим добима.

Издвајао се од других, исто тако стarih људи, пензионера или само доколичара, који су се, као врапци, окупљали око играча шаха или су цео боговетни дан, редовно у јату, о нечemu неважном ћућорили. За разлику од њих, јунак наше приче увек је био упадљиво сам. Стјајао је, усправно као статуа, на делу травњака између пешачке стазе са једне стране и живе ограде, са друге. Управо на тој огради, уредно поткресаној и одржаваној, скупљале су се „градске птице“: врапци, голубови и вране којих је у том парку било више него обично.

Врапци се у овој причи, ево већ други пут, не помињу случајно. Они су, напротив, њен важан, такође неизоставан саставац, јер су са главним јунаком повезани неком чудном, малтене тајанственом присношћу, коју писац, без јемства да ће у томе успети, само покушава да растумачи.

Сада смо већ, како то налажу драматуршка правила, после кратког увода, усред „тока радње“. Па, истини за вољу, и није било неке радње. Човек у избледелом шињелу или можда старом капуту само је хранио птице мрвицама хлеба које је брижљиво расипао по живој огради. На први поглед, у томе није било никакве разлике између њега и других – поглавито старијих – љубитеља птица.

Пажљивије посматрање, не обавезно дуготрајно, откривало је, ипак, да су разлике иtekако присутне. Можда чак и непремостице. Док су други пензионери хранили све птице одреда, човек–статуа је пажљиво мотрио да измрвљени хлеб доспе једино до врабаца. То је и био разлог што је, као на „мртвој стражи“, стјајао крај саме живе ограде, са које је истањеним штапом терао вране и голубове, допуштајући једино најмањој птичијој врсти да се приближи.

Чинио је то, како би рекли писци романизираних биографија бранилаца којекаквих тврђава, са „непоколебљивом упорношћу“. Али, рећи ћете, како се зелено растиње у живој огради може поредити са бедемима Цариграда или било каквим градским бе-

демима? У томе и јесте загонетка која изискује разјашњење, јер је стаџа своје опкопе бранио са истом ревношћу са којом су се хришћански браниоци одуписали најезди Турака.

Да је растеривао само вране, могло би се још и разумети. Вране су на лошем гласу и у птичјем свету и међу писцима (сетимо се Едгара Алана Поа) због разбојничког понашања али и због тога што – својом појавом – наговештају злокобне догађаје.

О голубовима, напротив, готово једнодушно влада

ПРОЗА

добро мишљење. У једном историјском раздобљу важили су чак као симбол мира. Пикасо их је у том својству овековечио у цртежу беле голубице са маслиновом гранчицом у кљуну што је, на жалост, злоупотребљено у пропагандне сврхе. Науштрб голубова су ишла и нерадо прихватана и грубо исказана уверавања хигијеничара како је та птица – због тога што се храни на ћубришту и преноси заразу – веродостојни „летећи пацов“.

Чак и да је све то знао, чувар живе ограде није био против голубова из идеолошких разлога (као симбола мира) нити још мање што су угрожавали животну средину, односно здравље грађана. Његово разврставање на птице, којима је дозвољено да позабају мрвице хлеба на живој огради и оне којима то није допуштено, зависило је искључиво од њихове величине. Тако су се вране и голубови нашли у истој групи док су врапци, без обзира што су – по нарави бар – сличнији голубовима него што су то вране, остали издвојени. Поменута издвојеност је, у овом случају, обезбеђивала повољнији положај јер је човек у избледелом каптуру ревносно мотрио да им крупније птице не украду храну.

Ствари су, дакле, бар у овој фази радње, поприлично јасне. Човек је бранио врапце због тога

што су најмањи. Због тога што би – без његове помоћи – остали и без оскудних мрвица.

Али, због чега је то чинио? Или, још одређеније, због чега је то чинио са тако манијачком упорношћу? Малтене фундаменталистичка строгост, коју је при томе испљавао, није могла да се тиче само птица. Морала је, то је такође постајало јасно, да на неки начин има везе са вишом правдом која је – на метафоричан начин – налазила задовољење у правичном распоређивању мрвица.

Ако се прича довде бавила орнитографијом, што ће рећи описивањем птица, сада нас многи разлози упућују да се више позабавимо човеком који се – необичним понашањем – препоручио за главног јунака.

Околишно и опрезно распитивање код пензионера у истом парку, открило је да чудак у избледелом каптуру није баш тако недокучив и непознат. Мрвица овде, мрвица тамо. Ни издалека све али, ипак,овољно за разговетни животопис. Како је из њега произилазило, јунак приче већи део живота није био ни самотан ни издвојен. Био је, напротив, како се то обично каже, усред матице. Или, још одређеније: пливао јој је у сусрет. Пркосио јој је. Колико се могло сазнати од његових вршњака, учествовао је у многим биткама, и у миру и у рату. У време, дакле, када је капут или само шињел још увек имао сјај моћи и угледа. Сви су били сагласни да се – баш као и за врапце – за такозване „мале људе“ борио са беспоштедном упорношћу и одважношћу. Да ни за мрвицу није одступао од правде или онога што је он правдом сматрао.

Сведоци се, додуше, нису сећали свих појединости, али су у једном били сагласни: постојани чувар живе ограде је у претходном животу са истом непопустљивошћу штитио од насиљника слабије и немоћне као што сада од крупнијих птица брани врапце. Били су у још нечemu сигурни: праведник је све битке изгубио. Не само да ниједном није успео да одбрани своје штићенике већ је и сам морао да плати цену што их је узимао у заштиту. То је практично значило да је остајао без важних звања али и без средстава за живот (према неким сведочењима провео више година у затвору), све док му од свега што је имао није остао само често помињани избледео капут.

Вршњаци човека, који је водио изгубљене битке, нису били изненађени таквим исходом. Имали су овога и година и искуства да знају како овај свет не почива на правди. Било је чак и таквих који су у потврду таквог, суворо прагматичног схватања, цитирали Брехта: нисмо губили ратове зато што смо били добри већ зато што смо били слаби.

Маколико благонаклони према човеку који је цео живот безуспешно истеривао правду, нису, ипак, могли да схвате како је могуће да постоји биће које из тако много поновљених неуспеха није ништа научило.

Нису били сасвим у праву. И сам је, наравно, знао да је изгубио много битака али је био сигуран да ову последњу неће. Знате ли можда зашто? Па зато што је био јачи од голубова и врана. Макар на kraју живота, нешто је, ипак, научио.

Сава
Халугин

Свейзар Колевић

О МАНАСТИРСКОМ БАШТОВАНУ¹

За разлику од многих подручја живота – привреде, трговине, медицине, природних и техничких наука, па чак и уметности која се изражава бојом, звуком, скулпторским обликовањем и другим средствима – у књижевности није могуће никад, захваљујући језику, потпуно изићи из свог света и његове културе. Чак и у најрадикалнијим облицима супротстављања свему своме и свему што види око себе, а можда баш нарочито у њима, писац или усмени стваралац остаје у свету свог језика – јер реч има дуже памћење од оног који је изговара. Зато је књижевност најпотпунија уметничка слика људских судбина, свеколике историје, њених остварења, прегнућа, осуђења, па и снова о могућим путевима бега из ње, која се ствара и растаче у језику као најпостојанијем облику свести једне културе о самој себи.

А како је српска историја после средњег века била сва у знаку замашних сеоба и веома различитих облика туђинских утицаја и власти, књижевна свест о судбинским животним збињима вековима се најпотпуније изражавала на овој или оној периферији српског опстанка, по правилу у знаку мученичке истинолубивости, углавном пркосећи свем лажљивом заокружењу. Очигледно је то, као прво, у врховима нашег народног песништва, посебно епског стваралаштва које је Вук тако помно и одбирљиво скупљао од својих певача – Тешана Подруговића, Старца Милије, Стојана Хајдука, Филипа Вишњића и других – који су пореклом били далеко од средишта релативно „цивилизованог“ живота свог времена. Као што су то били, бар пореклом и рођењем, и многи од најзначајнијих српских писаца 20. века – од Боре Станковића до Милоша Црњанског и Иве Андрића. Њихове ране формативне године су често осталаје један од најдубљих и најзначајнијих слојева по којима су се таложила њихова потоња искуства „цивилизованог“ света. За потлачене народе оно што је остало Богу иза ногу било је често средиште њиховог историјског памћења и културе.

Ђорђо Сладоје је рођен у Клињи – где је то? Код Улога – а где је то? Гимназију је завршио у Сечињу – а где ли је тек то, бар за мене који сам се под старост обрео у Војводини? Живео је у Сарајеву, Брбасу и Новом Саду – то бар зnamо где је и шта је – и тако се његово осећање живота понесено из недођије, као једног од средишта српске културе, прожимало са савременим урбаним светом, а наше епско памћење ис-

торије сусретало са савременим светом у коме се заноси све више показују као мање–више пролазне заблуде, идеје као непоуздане претпоставке, морални поредак као продавница старетинарских реткости, а песник као манастирски баштован. Зар се то не види већ готово у свим насловима његових збирки – од *Дневника несанице* (1976), *Великој посташа* (1984), *Свакодневној ушорници* (1989) и *Трећетника* (1992) до *Плача Свештарије Саве* (1995), *Пејзажних мученика* (1998) и *Малих васкрсења* (2006)? А шта у таквим сударима светова остаје песнику друго до духовитих сусрета старудија и новотарија као последње линије људске одбране пред бесмислом.

Тако, на пример, у песми „Писмо професору историје“, већ у *Дневнику несанице* (1976) наилазимо на стих:

„сред општег хаоса глумите редара“.²

Зар нам тај стих не говори и данас о онима који уносе неки свој фикционални ред у хаос историјских токова? Поред тога Сладоје већ слути да ће у тој пустој земљи савременог света, „прије пасти небо него киша“, и то у песми под насловом „Ноћ залуд чекана“, која у исти мах иронично призива Његошеву „Ноћ скупљувијека“. Занимљиво је и да се у песми „Кад се млидијах вратити“ Сладоје дозива у исти мах с кујом Видосавом и Бранком Радичевићем тражећи у првом стиху да „Видосаву обуку у змијску кошуљицу“, имајући у виду и змијски свлак: „Видосава да ме без кошуље чека“.³

А шта ли тек значи дозивање с Алексом Шантићем у песми „Претпразничко тело“ у збирци објављеној 1989. године, на прагу неких од занимљивијих догађаја у нашој најновијој историји:

„Сутра је празник – опет нешто славе –
Знак да ће неко остати без главе.“⁴

И зар на аналогно духовит начин Сладоје не проговора и у песми „Коњски пут“, објављеној у збирци *Трећетник* (1992), почетком деведесетих година у којима су и неке наше политичке вође одиграле своје историјске улоге:

„А ти се држи коња,
Нек други следе вође:
Он знаде пут из мрака
И памти куда прође.“⁵

За разлику од кога? У историјском заокружењу распамсавања грађанског рата, у време када је та песма објављена, то ваљда није неопходно објашњавати.

А шта тек да кажемо за Сладојево поновно дозивање с Алексом Шантићем у песми „Поглед у авлију“ у збирци *Плач Светој Саве* (1995):

„Кад тамо у башти, у хладу јасмина ?
Човек бије козу – домаћа пасмина [...]]
Што пропусти шака, дочекује чизма
Док све тајне ода и грехове призна.“⁶

Зар није наше међусобно оптуживање за заједничке ужасе опет историјски лако препознатљиво? У сваком од ових примера очигледно је у исти мах и реч о једном дубоко трагичном доживљају, који има дубоке одјеке древних времена, али се ипак дозива са садашњошћу, благо озарен једино светлошћу свог духовитог исказа.

Потоње сазревање Сладојевог песничког гласа огледа се у *Малим вакрсенима* (2007) не само у духовитом наслову који се дозива с нашим најновијим преживљавањем, него, између осталог, и у томе што је призывање духова – библијских, античких, фолклорних и књижевних – још драматичније и живописније, у још оштријем односу савременим светом. Тако, на пример, у „Посланици трговцима“ – дакле, у једној библијској, епистоларној форми чији су корени у апостолским порукама *Новој завјети* – песник пита трговце колико и самог себе, у необичној интонацији апостола и грешника:

„Браћо у греху прогнана од Бога
Како иде сачма алкохол и дрога?“⁷

Разуме се, сачма, алкохол и дрога добро, врло добро, иду откако је света и века – иако су им, изгледа савремена технологија и прогрес дали замах какав се у примитивнијим временима није могао наслутити. Али за разлику од традиционалне библијске посланице, ова песма живи и као поистовећење апостола–песника са својом паством, тако да су његове речи, у извесном смислу, у пародичном односу према изражајној форми *Новој завјети* коју наизглед опонашају.

То се исто тако види и у завршној песми, кад песник: „у слепој вери потеже глута звона“, осећа да је „у риби покрај Јоне“ и пита: „Би ли ме, Творче, познао по свом лицу“ („Видиш ли ме“⁸)? А управо та духовита слика савремене пошасти, изобличеног света и человека, драматично се дозива с полазиштем ове збирке у којем:

„Господ са света скида скелу
Да се огледне у свом делу.“⁹

Очигледно, ако је у питању Рајски врт, да су само неке мање дораде потребне, али с човеком ни сам Бог Отац не зна шта ће:

„Ал присети се кад све пребра,
Па дозва младе кулучаре –
Нека причине нешто од ребра
И то са овим чудом спаре.

Михило Ђоковић - Тикало

И гле, већ сјајка из воћњака
Срма и злато змијског свлака...“¹⁰

Тај наговештај прародитељског греха у слици, опет, као у првој збирци, „змијског свлака“, кушања плода са дрвета сазнања добра и зла, дакле, неке проклете радозналости, варира се и у песми „Јабука“, у којој је реч о једној увелој, бедној, опалој јабуци, која није „већа од шипурка“:

„У бодљикавом ињу
Нема је ни за црва –

Ева ме ипак гурка
Да загриземо и њу
Као да нам је прва.“¹¹

У овој игри библијске приче са савременим облицима живота као да опет неки духовити призвук исказа извлачи суморни увид из очаја.

У *Манастирском баштовану* (2008), суочавамо се поново са парадоксалним односом прошлог и садашњег, у знаку суморног зрница наде у свеопштој тмуши заокружења. То се огледа већ у уводној, исповедној песми „Утицаји“ у којој се песник вајка Богу што „све утиче на ме“, што чује „пој из јаме“, у висинама громку „препирку међу светим“, што га хвата:

„И туга голема што не умем да летим“.¹²

Понекад чак као да је слика свеколике људске природе још тамнија:

„Потоп је блага казна
Изгон – освета млака
За оно што сте чинили
За шаку сребрењака.“¹³

▶ А да ли можда неко, ма како суморно, зрнце наде просијава и када се песник дозива са Његошем и теши да „удар“, ипак, „наће“, ако не већ „искру“ а оно бар „сузу у камену“?¹⁴ И зар се то не назире још дирљивије у евокацији природе у песми „Иза гора“:

„Надисо сам се шуме и сунца,
И нагртао златне пене
А глава седа нахерена
У обале би опет да крене.

Налуто сам се кроз међаву
Напртио се снега и муља
Али ми на трен одреши крила
У зимско вече прва пахуља.“¹⁵

Игра библијских и древних асоцијација, религиозног доживљаја света и савремене урбане стварности наставља се у овој збирци и у многим песмама, као што је, на пример, „Друга светлост“ с поднасловом „Исповест паликуће“. На почетку нам тај грешник каже: „Палио сам јер се бојим мрака“, додајући затим: „Волим из сенке да у ватру зурим“, дочаравајући нам у тим наговештајима древне, мрачне људске пориве у готово детињастом исказу. Али ипак постоји негде и граница страве, на дну душе окорелог грешника светлуца ипак нека светиња:

„Пред црквом застах – и јачи су стали
А решен да чиним – осмуђен и слуђен –
Неко унутра другу светлост пали
И чујем зове – у тај сјај да уђем.“¹⁶

Игра ватром ипак се завршава обасјањем, као да се после излета у урбани свет песник враћа у завичај. Да ли је то можда неки излаз из распеваног мрака Сладојеве поезије – излаз из мрака живота у светлост песничког обасјања? Односно, као што су запазили његови проницљиви читаоци, Сладоја „памтимо и препознајемо највише по снази ‘песмотворне чежње’“,¹⁷ често и сасвим експлицитно назначене у његовим „боготражитељским песмама“,¹⁸ у којима се ужас збијања искупљује раскошном снагом свог израза тако да и слушалац „брзо, неизнуђено и неодълivo [...] бива ухваћен“ у ту „мрежу, и само може да констатује да се, усрд простиње, нашао у оази богатој и животворној“.¹⁹ И зар то није један од изузетно лепих примера онога што је Драган Стојановић назвао у наслову своје недавно објављене књиге „енергијом сакралног у уметности“?

¹ Реч на књижевној вечери Ђорђа Сладоја у Огранку САНУ у Новом Саду 30. марта 2011.

² Ђорђо Сладоје, „Писмо професору историје“, *Дневник несанице*, „Веселин Маслеша“, Сарајево, 1976, стр. 33.

³ „Кад се млидијах вратити“, *Дневник несанице*, стр. 17–18.

⁴ „Претпразничко тело“, *Свакодневни ушорник*, „Српска књижевна задруга“, Београд, 1989, стр. 10.

⁵ „Коњски пут“, *Трећетник*, „Српска књижевна задруга“, Београд, 1992, стр. 11.

⁶ „Поглед у авлију“, *Плач светеоја Саве*, „Српска књижевна задруга“, Београд, 1995, стр. 15.

Лу Сун

ИЗРАЖАВАЊЕ МИШЉЕЊА

Сањао сам како се у ученици у основној школи спремам да пишем састав, па питам учитеља како да изразим мишљење.

„То је тешко!“ Учитељ ме простирали погледом преко наочара и каже ми гледајући ме: „Испричају ти једну причу.

Кад се у једној породици родио син, сви укућани су били неизмерно срећни. Пошто је напунио месец дана, изнели су га да га покажу гостима – наравно, понајвише очекујући да му кажу нешто лепо о томе шта га чека у будућности.

Један гост рече: ‘Ово дете биће богато.’ И сви му се захвалише.

Један гост рече: ‘Ово дете постаће државни службеник.’ И зауврат му уделише неколико лепих речи.

Један гост рече: ‘Ово дете ће умрети.’ И он од целе породице доби добрале батине.

То да ће дете једном умрети неминовно је, или је можда лаж рећи да ће бити богато и постати државни службеник. Но, они што су слагали, награђени су, а онај што је рекао нешто што је неминовно, добио је батине. А ти...“

„Ја не бих волео ни да лажем, али ни да дођијем батине. Па, учитељу, шта би онда требало да кажем?“

„У том случају ти кажи: ‘Ау! Какво дете! Само га погледајте! Е па... Ију! Хе, хе! Хи хи, хихи хи’“

8. јул 1925. године

Из *Дивље шраве*

С кинеској превела Мирјана Павловић

⁷ „Посланица трговцима“, *Мала вакресења*, „Завод за уџбенике и наставна средства“, Источно Сарајево, 2007, стр. 55.

⁸ „Видиш ли ме“, *Мала вакресења*, стр. 95.

⁹ „Прва недеља“, *Мала вакресења*, стр. 5.

¹⁰ Исто.

¹¹ „Јабука“, *Мала вакресења*, стр. 49.

¹² „Утицаји“, *Манастирски баштован*, „Српска књижевна задруга“, Београд, 2008, стр. 7.

¹³ „Послање“, *Манастирски баштован*, стр. 12.

¹⁴ „Послање“, *Манастирски баштован*, стр. 12.

¹⁵ „Иза гора“, *Манастирски баштован*, „Српска књижевна задруга“, Београд, 2008, стр. 93.

¹⁶ „Друга светлост“, *Манастирски баштован*, стр. 68.

¹⁷ Ранко Поповић, „Искупитељска милост пјесме“, „Летопис Матице српске“, св. 5 (новембар), 2003, стр. 776.

¹⁸ Марко Паовића, „Лирске пројекције епохалног пораза“, „Летопис Матице српске“, св. 6 (десембар), 2004, стр. 868.

¹⁹ Света Лукић, „Сладојева обнова певања“, поговор збирци песама Ђорђа Сладоја, *Велики јост*, „Српска књижевна задруга“, Београд, 1984, стр. 71.

Зоран Ђирић

ЈЕДАН ЖИВОТ, ЈЕДНА КАРИЈЕРА

Медвед не хаје за легенде иако живи у шуми. Има четири шапе, од тога две руке и две ноге. Зато хода усправно а трчи четвороношке. Тело му је кабасто и ауторитативно. Ипак, покривено је длаком која мења боју у зависности од владајућег годишњег доба. На шапама има канџе које се обнављају. Може да буде тежак до 200 килограма. Има их лакших и тежих.

Расположење му је статично али памћење му је живо и стално му се одвија пред очима. Уши су му прилагођене величине, довољно одмакнуте од главе која је заиста велика. Реп му је кратак. Тром је зарад уживанције у ситницама. Велики је сладокусац. Иако одаје утисак трапавости, то је само медвеђа замка: може хитро да се убаци у брзину потребну за *йошеру*, а и вешто се успентра уз дрво, без обзира да ли су кошнице пуне или празне. Јеловник му је разноврстан што му омогућава да буде вегетаријанац само на махове. Отприлике толико му треба да покаже колико је избирајив према свету који га окружује, а који је његов плен. Мада он не инсистира на томе, већ на мушмули која му је тајна, слатка слабост. Није чудо што је склон прозирној самоћи и изолацији. Труди се да не буде ниција играчка иако многи *йосетиоци* говоре о његовој забављачкој нарави. Зими спава од почетка до краја.

Његова женка може да окоти два мечета. У јесен добија гушћу длаку а у пролеће мушкима надође семе. У тим очекиваним тренуцима женкама се губи сок због природне драме која се одвија у корену борових иглица. Тада, заробљен у жлезди са прокуваним хормонима, медвед постаје нервозан и прави велике штете усевима – трагајући за конопљом којом ће повезати своје покидане живце, тешке и вртенaste по природи. Он уме да се мази и треби, али не треба му се приближавати јер је органски незрео те склон мангупским испадима. Можда је разлог томе што му је крзно скupo а месо укусно. Зову га Бруно, Бенци или оба имена споје у једно када открију да имају посла са *комилейном линијашу*.

Мене зову Ђепето. Или Командант. Узвик је довољан. За мене кажу: „Овај је наш“. Да, ја сам наш. Али, то је било пре него што сам нарастао озбиљно од космичког квасца и постао лош као Џеси Џејмс. Стање пеницилнског шока пружа неограничене могућности да се изменi начин гледања на ствари које нас окружују. Људи су то уочили прво код живи-

отиња. Али се нису заволели као животиње. Ваљда због своје зверске природе.

Редак звер је питома сорта али морам да кажем да нисам ја стварао себе до последњег очњака. Нисам имао откуд да извлачим поуке. Једино сам био жељан безазлених мисија. Одшуњао сам се што даље од било каквих авантура. Али, ником није суђено да преспава ноћ у којој његов свет постаје пусто острво на живахној пучини. И тако сам заронио у дивљину, која је то била због необјашњиве недодирљивости. Дивљина ме је примила и ја сам се примио. И дао све од себе да се не препознам у дрвећу, травкама, жбуновима и осталом безименом декору који се таласао у свим тоновима бескрајно зелене. А онда је бескрајно зелена прешла у бескрајно сиву...

У мојој шуми више нема ветрењача, нема ветроказа налик доброћудним страшилима, нема путоказа урезаних лименом шерифском значком, нити излога са одважним јахачицама. Само *медењаци* и *йуслице*: држе се за руке и чекају на послужење. Проблем пражњења код шумских младунаца опеван је у скаутској питалици: Како вепру навући лудачку кошуљу?

Како год, одолео сам искушењу и нисам постао дресер за медведе – како бих се спријатељио са медведом на законски начин. Имао сам свој начин да испоштујем обе животиње у себи. Док сам био чуван као „мали“, дружио сам се са врло уверљивим *йлишаним койјама* и нисам довољно одрастао. Они су били моји другови, не моје играчке за развлачење, сакаћење, шутирање, успављивање. Нико се није усудио да ми их потражи како би се са њима забављао док не почну цртани филмови за одрасле. Као што ме нико из улице није позвао да уђем у *банду*.

Почео сам да бежим са часова физичког васпитања да бих газио босоног по снегу – по узору на локалне маоисте. Чекао сам црвеног снајперисту да ми положи шамарчину на образ, али овај као да је предуго слагао боје чарапа и кравата, па су га упуцали за пример. Ђошкови су пуни ђошкастих типова који изигравају *природну нейтоју*.

Тако некако је и медвед Бруно Бенци постао *профессионални црнац* у змијоликим чизмама. Телевизија га слика јарким бојама. Представљају га као симпатично сироче које се нећка између хербар- ►

► ијума и зоолошког врта. Један дежмекасти тип за кога не важи „принцип оца и мајке“. Све је то довело до погане вртоглавице.

Онда се прочуло како га похотне мајке Суве Планине зову заплањским именом „Тврди Врховни Пас“ јер је почeo да посећује друмске седељке и собне игранке. Гласно се уздисало о осећањима која су му приписивана. Шушкало се како је њејова љубав као бомба: удари те у главу и баци на лежај од напада-лог лишћа.

Нека друга дивљина почива у долини, уз песму легитимисаних људи и трофејне стоке. Они желе у рај али не желе да умру. Они, у ствари, само желе да плачу док се присећају измишљеног времена када им је мајка била велика девојка у великом граду. Тамо се чувају књиге скалпова за синове пионира, сачма и срча у крчмама без догме. Читаве улице пуккетају као ватра у камину.

Ништа ја нисам уобразио, нисам се фиксао никаквим фиксацијама: те позиране слике су се одигравале управо овим редоследом. Нисам луд, нисам откачен. Ја сам само опасан. Уходим границу као недовољно пијани Индијанац и бајем своју бјалицу за медведа заведеног морнарским шалама. Видим га како бежи спорије од своје сенке, удаљавајући се од свега што га је хранило и разјаривало када је био претећи сит. Више није *таган* и то га чини побожним у туђим очима које гледају на мрдајући свет кроз нишан. Међутим, Бруно Бенци уопште не хаје што се затекао у реду за млевено месо. Његово природно неприпитомљено понашање постаје непоправљиво човеколико. Такве сцене се свакако цензуришу због подвођења терапеутским самоубиством. То је све што ћу да кажем на тему падања у несвест од напада невиности.

У проклизавајућем међувремену, овај лабилни медвеђи индивидуалац из непознатих разлога и даље не држи њушкајуће одстојање. Не препознаје светлост које ће га ускоро лишити, ако стигне на крај свог бекства. Медвед нема ђонове за спуст, али ни ја немам драгу која би ме гурнула или пружила руку. Она коју сам имао никада није говорила шпански са мном у кревету, већ је непрестано ослушкивала камионцијске доскочице. Које су се изругивале онима што су се бауљајући отиснули од куће, као и онима што су се на ногама вратили кући. Запамтио сам нешто од тих – од силног цитирања – упљуваних и изломљених реченица... И ево ме како их наглас довршавам, ударажујући дланом о длан како би дочарао молитвени там–там.

Врати се, Бруно Бенци, завијај у својој јазбини. Измет шишмиша не говори ништа о птичјој перспективи. Ти не знаш ништа о удесу револвераша. Ти не знаш ништа о пословима који нису за људе. Онај кога виде са осматрачице никада неће бити пронађен у дому за изгубљене. А твог Бога нико није шибао док је ходао на рукама. Прдни у тишину, испусти један разјапљени „роар“ у висину, али не раздри небо. Тамо су колибе од папира и сламе, и не можеш да ходаш по крововима. А имаш накострешено олињалу длаку која не ублажава пад.

Не постоји лажно пророчанство. Нема изгубљених рајева. Сви пријатељи су спремни да умру за издају.

Онај ко ипак верује – као што би свако требало да верује – да је одлутали медвед прешаљен, нека размисли зашто срце у stomaku збија јеванђеоске шале.

Када су га следбеници, не мање залутали од Бруна Бенција, питали: „Зашто јашемо слонове у пустињи?“, параболични Исус им је одговорио: „Јер идемо у лов на тигрове!“.

То је био Исус, а ја сам – не заборавите! – Ђепето. Неки ми вичу и Командант. Можда ће ускоро урликнути моје право име.

НЕКО ЂЕ ПОКУПИТИ МОЈЕ ОСТАТКЕ

Два месеца након што ме је оставио први дечко, умрла ми је баба Милева. Од воде у плућима. Тако су ми рекли. Како је то у мом кратком животу била прва смрт тако блиске особе, почела сам да схватам да је људски организам једна канализација, трошка или нова, свеједно – каналазација не хаје за време. Да није тако, баке не би умирале од сопствене воде у плућима. Пожелела сам да сазнам од чега се ствара та вода и прво што ми је пало на памет је да су то неисплакане сузе јер су се начела свих црногорских породица у Војводини увек базирала на епски трпељивом принципу „буди камен и у равници“. Свако испољавање емоција претило је да трајно укаже на срамотну слабост организма који би, уколико му се тако нешто још који пут понови, био проглашаван за шизофреничан или би то и стварно постајао. Као да ту има разлике.

Зато сам се ја од малих ногу ложила на Јованку Орлеанку и умишљала да ћу знати како да своје сузе потрошим у некој бесмисленој борби која ће моју слабост скрајнути у други план у односу на моју камиказност. О ломачи је било рано да размишљам, била сам довољно млада.

Још у детињству су ме упозорили да није добро да толико плачем јер би могле да ми пресуше сузне жлезде. Нисам разумела претњу и истог тренутка сам пожелела да усавршим плакање до виртуозности, доказујући да су моје сузне жлезде јединствене и да никад не могу да пресуше. Како је моја покојна бака Милева волела да ме још више грли и љуби кад год сам била болесна – уз њене жеље „да болест пређе на бабу“ – вероватно сам јој неком приликом пренела то специфично оболење сузних жлезда. Које су, када им се једном пореметио канализациони ток, почеле да спроводе сузе у плућа. И тако данас ја имам „алергијску астму“, а она је умрла од воде у плућима.

Како нисмо знали датум бабиног рођења, славили смо га кад год би неко од њених најближих то пожелео. А то је било често јер је деда рано напустио бабин и наш свет, а пре тога ју је већ једном напуштао јер су га послали на Голи Оток. Деду су скембали јер је умео да приповеда занимљиве или измишљене приче, пуне разних чуда и чудеса. Једном је неко важан и стваран морао да се препозна у

неком од тих кафански бајколицих предања...

Да, баба Милева је чак могла да има онолико година колико бисмо хтели јер ни година рођења – због дединог „поновног рођења“ на Голом Отоку – није тачно утврђена. Што је била чудна слобода која се некако више односила на нас него на њу. За један од бабиних рођендана био је проглашен и дан када су јој живот спасле гумене чизме у којима је била док је чупала траву те уместо траве почупала и отпали кабл са бандере.

Славили смо све бабине рођендане, без прескакања бонуса у име недодељене пензије. Наравно да нарочито памтим последње заједничко рођенданско славље. Терала сам бабу да играмо у free-style црногорском колу, онолико колико су нас ноге носиле и колико су нам плућа дисала. Трудила сам се да, као свака Вирџина Орлеанка Вулф, не видим трагове каменоломског умора на њеном стенојитом лицу, несвесно призивајући рођење трагедије из духа брђанске „до, ре, ми“ музике.

Друга теорија којом се могла објаснити бабина вода у плућима била је – теорија влаге. Кућа у којој су живели, између осталог, била је и музеј влаге. Како је баба Милева била ћерка мајке херојке, и како јој је рођени брат био оверени народни херој – а поред грешног и преваспитаног мужа господарска милост је добијала општечовечанско покриће – добила је да живи у кућици за послугу у дворишту велике херојске, бивше фолксдојчерске виле. Сва унучад су ту кућицу обожавала или је, признати се мора, била исувише филмична за свакодневни живот. Који год авантуристички цртани фильм смо опонашали – увек би пронашли гомилу уверљивих реквизита. Маховину иза ормара, живог пса у старом шпорету у дворишту, детонатор планете Земље у чардаку, временску капију у септичкој јами, гусана који једе „Микијев забавник“ у шупи и слично. Што више цртаног филма за нас, то више влаге у бабина плућа.

А онда је ту кућу мој тата срушио и направио нову, лепшу, сувљу и удобнију. Бабина плућа међутим нису имала довољно времена да се осуше те је, без нарочитог напора, умрла прилично бешумно, отприлике месец дана пре бомбардовања. Мени су на дан сахране јавили да сам положила F.C.E или First Certificate in English. Таман довољно знања енглеског да добро разумем надолазећу буку и бес.

Признајем, после свега, ипак ми је помало драго што бабина плућа нису доживела тај шарени ватромет боје проливене крви која није имала где да истекне и врло споро се сушила по крововима, улицама, мостовима... Мислим да би моја драга баба тешко поднела још једно „плакање вољене земље“ кроз своја горштачка и нежна плућа.

НЕ ОКРЕЋИ СЕ И НЕЋЕ ТЕ БОЛЕТИ

Безусловна љубав. То је оно што тражим где год да ме срце затекне. Ујутру устајем, умивам се, чешљам, везујем пертле на својим ципелама. И онда ми је потребна помоћ.

Кад се падобранци несрћено заљубе, они дођу на

аеродром, оставе опрему на стартни део писте, осаме се свако на своју страну и крену да беру печурке.

Само што ја нисам падобранац и нисам заљубљен.

Неки људи кажу да безусловна љубав осваја све. Не можеш да је покренеш као аутомобил, нити можеш да је закочиш као пиштолј. Не вреди да запињеш, чак и ако имаш Велики План. Да, има ту нечег, помислим, и следим строга упутства, која су исклесана на дну барске чаше без подметача. Разилазим се увече, путујем ноћу, неупадљив и ван домаћаја. Тако трагање постаје узбудљива, језовита потера, која траје колико и река између обала.

Неки људи кажу да безусловна љубав захтева да се стане у ред. Мислим да је то пристојан напор. Staјao sam i chekao na tebe. Nisam mogao nikako da zamislim kako plaćham za nešto što je već duže vreme moje. Možda ću jednom mrzeti sve ono što volim kod tebe. Ne bojim se da ti nabrojam sve tvoje slatke jeca koje si ispuštala dok sam odobrjavao. Koliko samočića mi je još преостало?

Покушаваш да побегнеш пре него што проходаш. Чека те дуг пут, цомбаст и вијугав. То није улична шетња али ти ћеш наћи нежност иза првог ћошка. Био сам већ у тој прошлости коју почињеш да живиши.

Једном си стајала испред мојих врата. Фркаво задихана. Тада сам био високо. Рекла си да си дошла „чисто онако“. Да ми кажеш да је проблем у мени. Па, то је скоро у реду. Ти имаш све што желим, али немаш ништа од оног што ми треба. Зато ћеш за свој следећи љубавнички трик морати да потражиш новог добровољца. Немој бити огорчена. Никада није касно да почнеш да очекујеш немогуће. Веруј ми, имам довољно карактера за читав живот. Што и није тако много проћердане доколице, како се испостави на kraju.

Свеједно, не престајем да тражим безусловну љубав у свакој рупи у кухињском кредитцу. Прешао сам дуг пут или и даље не знам када идем. Ово није као онај случај са портиром који купује улазницу да би ушао у свој дом. Ходници изгледају прави али се у потаји извијају. Ах, моје мале пакости. Мала ноћна музика. Како ли је само могуће пасти тако брзо и тако гадно? Премда, да би нечије одбијање било шта значило треба се сећати.

А ја се и даље непогрешиво сећам нашег првог заједничког доручка. Комадамо ознојени бурек, скидамо једно другом остатке са усана. Док те љубим убацујем ти моје сажвакане залогаје и грабим кашицу из твојих устију. Штета што не доручкујемо торту: могли би да се гађамо, да се лижемо. Нестао би кисели задах мамурлука и твоји почетнички бркови од наврнуте флаше ѡогурца. И онда, баш када помислим да је време, промрмљаш како не можеш више да замислиш доручак без мене. Тада снажно протресем твоју шпицасту браду и одригзем ти уво урлајући: „Желим да будем твој хероин“. Ти се скупљаш и одлазиш. Да ме повратиш.

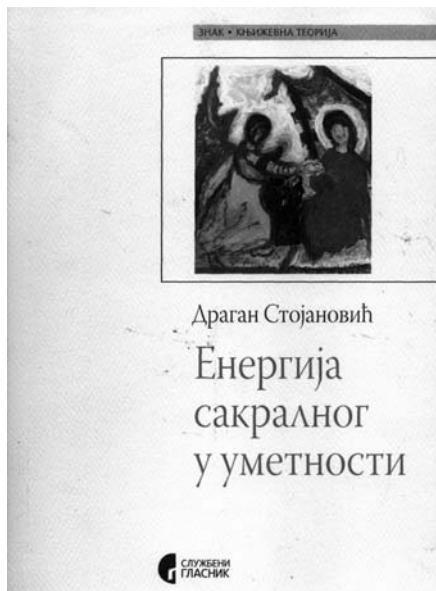

ЧИТАЊА

Милан Алексић

САКРАЛНО И УМЕТНОСТ

Драган Стојановић, *Енергија сакралног у уметности, „Службени гласник“, „Православни богословски факултет Универзитета у Београду - Институт за теолошка истраживања“*, Београд, 2010)

Књига Драгана Стојановића *Енергија сакралног у уметности* добила је највећу награду „Никола Милошевић“ коју додељује Радио Београд 2 за најбољу књигу из области теорије књижевности и уметности, естетике и филозофије, објављену у 2010. години. Тиме је Стојановићева замисао да у књизи истражи удео сакралног у делима три српска и три немачка аутора добила значајно признање и својеврсну потврду. Ова књига се надовезује на претходну књигу професора Стојановића *Поверење у Богородицу* јер се два рада: „Између астралног и сакралног - *Santa Maria della Salute* Лазе Костића“ и „Поверење у Богородицу“ - Чештири канона Ивана В. Лалића преузимају из ње и приodataје им се још један оглед („Богородица у Гетеовом *Faustu*“) који разматра улогу и значај Богородице у књижевном делу. На тај начин Стојановић наставља започето истраживање и проширује његов контекст уводећи, поред српских, и немачке ауторе. Стојановић у књизи *Ен-*

ерџија сакралног у уметности, у првом делу посвећеном српским песницима, анализира Костићеву чувену песму, Лалићеве каноне, и „Лазареве лестве“ Злате Коцић. У другом делу књиге, који је посвећен немачким уметницима, Стојановић анализира Гетеовог *Fausta*, песништво Готфрида Бена и триптих „Света Марија Египћанка“ сликарa Емила Нолдеа. Оно што у целину спаја огледе о три српска песника, два немачка песника и једног немачког сликарa управо је однос сакралног и уметности. Стојановићев труд усмерен је у откривање и осветљавање улоге и значаја сакралног за ова дела и указивање на разлику употребе сакралних мотива у религиозне сврхе од њихове употребе у уметничким делима која немају религиозну функцију.

Стојановић уочава да је за Гетеа, Костића и Лалића најважнији репрезент сакралног Богородица и у огледима управо указује на важност улоге која јој је дарована у делима ових песника. Появу Богородице уместо Бога на завршетку *Fausta* Стојановић поставља за основ своје анализе Гетеовог дела. У Костићевој песми и Лалићевим канонима такође се разматра однос према Богородици, а у осталим радовима се разматрају други сакрални мотиви. Тако је Лазарево вакрење средишњи мотив у делу Злате Коцић, а мотив цвећа у огледу о сакралном у песмама Готфрида Бена. Нолдеово сликарско дело је анализирано кроз указивање на тему из хришћанске традиције о великој грешници Марији Египћанки и њеном преображају. Ови огледи су и међусобно повезани. Нолдеов триптих о Марији Египћанки помиње се и у есеју о Гетеовом *Faustu*, а песништво Готфрида Бена укључено је и у оглед о Ивану В. Лалићу. На тај начин Стојановић додатно олакшава читаоцу поимање целине ове књиге. Оно што изненађује у огледу о Лалићевим канонима јесте одступање од до тада коришћеног поступка и методе за проучавање. Наиме, Стојановић увек врло прецизно наводи традицију тумачења књижевних дела којима се и сам бави настојећи да се његово проучавање приклучи постојећим знањима и направи помак, али у компаративној анализи Бенове песме „*Einsamer nie*“ и Лалићеве „Никада самљи“ то не чини и уопште не указује на постојећу анализу која је довела у везу ове две песме у огледу Радивоја Микића: „Слика, убрзање и огледало“ објављеног у зборнику *Иван В. Лалић, песник још 1996. године*.¹

Овом приликом ћемо усредсредити пажњу на оглед о Костићевој песми

„Santa Maria della Salute“ због тога што га аутор поново објављује без измена, а у њему, поред уочавања веома важне промене у схватању поретка васионе (инверзије у којој звезде не одређују човеков живот, већ се космос преобликује према човеку), проналазимо и један сувишан део. Стојановић инсистира на тумачењу друге строфе песме „Santa Maria della Salute“ које не почива на стварној семантичкој подлози већ на учитаној и нетачној. Стојановић тражи да се стихови у којима Костић пева о судбини дрвета као материјала читају са пренесеним значењем које би имало сврху у везивању за човекову егзистенцију што овде није случај. „Човек је, у другој строфи, и срце, али и луб...“² и реч луб повезује са речју лубања: „луб је у овом стиху очигледно лубања, синегдоха која обележава рационални део човека, поред срца, које зна се шта обележава“.³ Тумачење читаве строфе Стојановић за снива на погрешном значењу речи.⁴ Наиме, реч луб означава спољашњи омотач дрвета, кору, спољашњи део стабла, док се унутрашњи, централни део стабла назива срце. Другу грешку везану за значење речи Стојановић чини пишући да реч плот, која се појављује у стиху „тонут о броду, трунут у плоту“, је: „именица та *йлот*, која упућује на плотски живот...“⁵ Реч плот се у Костићевој песми не односи на телесно већ на ограду од дрвета. Стихови „Зар није лепше носит лепоту, / сводова твојих постата стуб, / него грејући светску грехоту / у пепо спалил срце и луб; / тонут о броду, трунут у плоту, / ѡаволу јелу а врагу дуб? / Зар није лепше вековат у те, / Santa Maria della Salute?“ односе се једино на дрво као материјал и његову могућу судбину у свету. Узвишеност судбина дрвета је да буде уградено у дело лепоте каква је црква, а у контрастној слици Костић пева о могућој и уобичајеној судбини дрвета. Оно се најчешће користи као огрев, те бива спаљено у целини (срце и луб). Остале могућности употребе дрвета такође су везане за пропадање, као део брода или дрвене ограде и једини вид трајања за дрво јесте у виду грађе за цркву у којој носи лепоту. Нема потребе за проширивањем и учитавањем нечега чега у тексту нема. У овом случају најједноставније објашњење је и оно право.

Оно што обележава читаву књигу огледа Драгана Стојановића, на неки начин је прихваташа света упркос свему. У већини радова се може препознати уметничка потреба за проналажењем начина на који се егзистенција у свету какав нам је дат може прихватити. У Лалићевим канонима такво прихваташа

је најјасније испевано. Стојановић препознаје однос добра и зла као кључан за опевање света у Лалићевим канонима и показује на који начин Лалић пева о прихватању света у свој његовој несавршености, света који све више губи равнотежу и у којем се зло стално усавршава. Али сличан однос према свету препознајемо и у другим делима која су у овој књизи анализирана. Пишући о песничкој књизи Злате Коцић, Стојановић увиђа да је песничко порицање нововековног нихилизма правца у којем је њено песништво усмерено. Он показује како је Гете поставио Богородицу на завршетак *Faust*а због њене светости и милости и како је Готфрид Бен у цвећу видео охрабрење и пут „ка крајњој бољој граници света“⁶, а Нолде насликао преображај, покајање и пристајање на дати поредак.

Драган Стојановић нам у свом делу представља поступак којим уметници полазе од религиозних мотива, али их преобликују на начин који не одговара хришћанској догми јер сакралном дају уметнички облик, те дела настају пројекта религијском енергијом, али она немају религијску, већ естетску функцију.

¹ Видети: Иван В. Лалић, *Јесник*, уредник Драган Хамовић, Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, Краљево, 1996, стр. 71-73.

² Драган Стојановић, *Енергија сакралног у уметности*, „Службени гласник“, Православни богословски факултет Универзитета у Београду - Институт за теолошка истраживања, Београд, 2010, стр. 38.

³ Исто, стр. 38.

⁴ Исто, стр. 42-43.

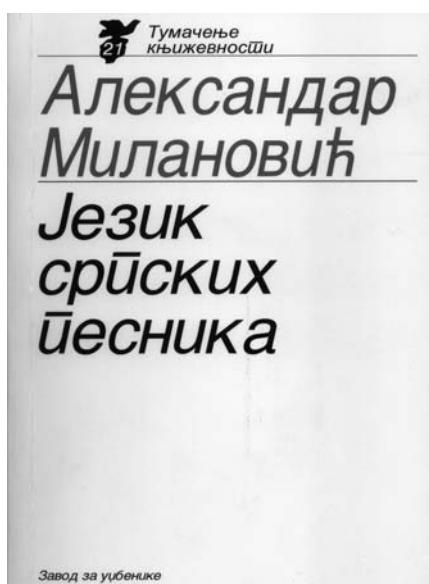
⁵ Исто, стр. 42.

⁶ Исто, стр. 265.

Светлана Шешић Димићијевић **МОДЕРНА ЛИНГВИСТИЧКА ТУМАЧЕЊА СРПСКЕ ПОЕЗИЈЕ**

Александар Милановић,
Језик српских јесника, „Завод за уџбенике“, Београд, 2010.

У тумачењима српске поезије увек су нам недостајали и лингвистички приступи савременим песничким делима. Александар Милановић је један

од малобројних млађих проучавалаца српског песништва који улази у просторе песничког и поетског, откривајући нам сложеност појединачних језичких и стилских средстава којима се служе модерни песници. Нашим тумачењима поезије доминира пре свега, поетично, тематско, мотивско, идејно разлагање песништва, док је простор реторичког и стилског увек некако измицао нашим лингвистима. *Језик српских јесника* је књига у којој је Александар Милановић сабрао 14 радова посвећених лингвистичким истраживањима песника, од Миодрага Павловића, Стевана Раичковића, Ивана В. Лалића, Љубомира Симовића, Јована Христића, Борислава Радовића, Милосава Тешића, Бранислава Петровића, Алекса Вукадиновића, Матије Бећковића, Рајка Петрова Нога, Милована Данојлића, Злате Коцић до Мирослава Џере Михајловића. Већ низ имена ових песника казује нам да је Милановићево истраживачко поље веома широко, да је реч о песницима различитих поетичких опредељења, али и да је пред нама сасвим нови приступ појединачним лексичким и стилистичким темама у песништву ових стваралаца. Са изузетном проницљивошћу и лингвистичким знањима, Милановић указује на веома важне језичке специфичности сваког од ових песника. Од општих синтетичких тема до појединачних и веома специфичних стилских или жаргонских проблема, Милановић нам показује како се песнички текстови откривају на сасвим другачији начин у тумачењима лингвиста.

Књига се отвара анализом стилова у поезији Миодрага Павловића где

Милановић прецизном анализом на вешто одабраним примерима показује како се језик и стил овог песника прилагођавају различитим поетичким и стилским фазама кроз које је прошло његово песништво. Укрштање стилова у Павловићевој поезији се тумачи као спој различитости који даје јединствену, хармоничну целину која може бити одлика само великих песника, како то наглашава Милановић. У низу тумачења послератних српских песника нашао се, према јасном дијахронијском низу, и Стеван Раичковић. Његова поезија се посматра кроз употребу антитетичких фигура које се заснивају на бинарним опозицијама типичним за митски језик и мишљење. Сасвим другачију врсту лингвистичког истраживања Милановић је извео у раду посвећеном лексичкој структури *Четири канона* Ивана В. Лалића. Милановић пориче низ тумача који лексику ове књиге сматрају језгром архаизама и показује да таквих лексема готово и да нема, већ да је реч о модерном песничком језику. У раду посвећеном поетској потрази за пореклом и значењем речи „Сињајевина“ Љубомира Симовића, Милановић нам објашњава колико су поједине речи у поезији овог песника прецизно одређене и дефинисане са вишесструким симболистичким значењем. у поезији Јована Христића, Милановић трага за функционалношћу песничког језика и закључује да је овај песник, филозоф и драматург, парадоксално, бирао сасвим стандардну лексику. Синтаксу Христићеве поезије аутор описује као прозну, приповедачку, али често и узвишену, драмску или синтаксу позоришног језика близку Стеријиним језичким поступцима. Најсложенији песнички језик налазимо у поезији Борислава Радовића. То је опус који задаје највише проблема критичарима и тумачима Радовићевог песништва. Милановић је анализирао употребу глаголских прилога и оценио је као високо фреквентну у раној фази песништва, док се после збирке *Поетичност и Осипале поетичности* поетички поступци мењају јер се поново уводи реченична кондензација. Језичке специфичности Радовићеве поезије сведоче и о овоме песнику као „песнику културе“. Милановић објашњава да је Радовићево ослањање на традицију српског језика ослањање и на писану и усмену књижевност и културу. На веома сличном трагу су и истраживања поезије Милосава Тешића, у којој се издвајају и анал-

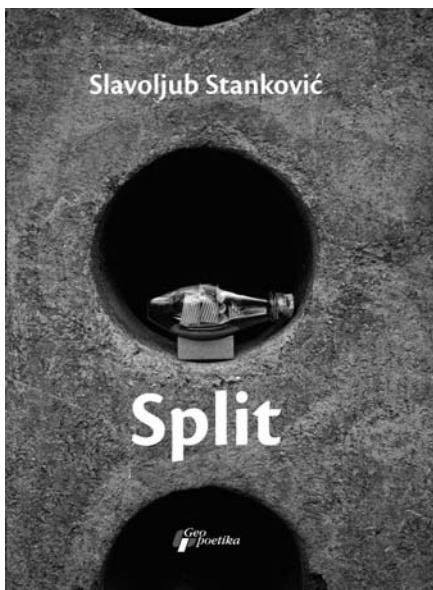
изирају фолклорни и архаични елементи у језичкој структури песама овог песника. Милановић издава архаичне црте српског језика у Тешићевој поезији и показује да су то језички супстрати фолклорних форми које овај песник инкорпорира и иновира у свом песништву. У методолошком смислу, проучавању Тешићеве поезије блиска су и лингвистичка тумачења поезије Алекса Вукадиновића. Милановић проучава митски простор у Вукадиновићевој поезији и идентификује га опет преко језичких, архаичних творевина. У поезији Бранислава Петровића анализира се присуство разговорног стила типичног за нашу неоаванградну поезију, док се у песништву Матије Бећковића описују дигалекатска црта те поезије и нарушавања стилистичке норме. Милановић је своја тумачења језичких особености наше модерне и савремене поезије проширио и на лексичке аспекте *Недремао ѡака Рајка Петрова Нога* и проблематизовање упоредних језичких норми у *Полоју Злате Коцић*. Поезија Милована Данојлића анализира се кроз тумачење персонификације у лексичко-семантичкој и синтаксичкој матрици. Посебну врсту тумачења читалац ће наћи у последњем раду посвећеном врањском говору и књижевном језику у поезији Мирослава Цере Михаиловића. Актуелно језичко питање у српској лингвистици већ дуже време прати и увођење тог дијалекта у литературу. Милановић нас подсећа да је повратак дигалекатској књижевности смер који имамо од средине педесетих година, од прозе Драгослава Михаиловића, Видосава Стевановића до Матије Бећковића. Тако се Михаиловићева поезија тумачи као део језичког и поетичког континуитета у српској књижевности. Типичне црте врањског говора у Михаиловићевој поезији Милановић тумачи чак као симbole или начине да се конзервира језик који неминовно пропада. Посебну пажњу Милановић посвећује укрштању дигалекатских елемената и књижевног језика.

Језик српских јесника је књига која је настала готово једну деценију и кроз њу се виде мене у српском песништву, различитост стилова и утицаја који обележавају наше послератно песништво. Милановићеве анализе су увек ослоњене на познату и помно одабрану књижевну и критичку литературу и лингвистичке студије. Тако се укрштањем поетичких и

лингвистичких извора и приступа у Милановићевим тумачењима језика српских песника срећу одговори на језичка питања актуелизовани као обележје једне поетике. То је традиција коју је започео у нашој критици још Новица Петковић и у наредним књигама Александра Милановића можемо очекивати још минициознија језичка тумачења која ће бити и део семантичких истраживања нашег песништва. То су ретке књиге које очекујемо, а нажалост, мало је овако даровитих и компетентних тумача нашег језика и књижевности. Александар Милановић је један од тих и то *Језик српских јесника* само потврђује.

Јасмина Врбавац ЈОШ ПОНЕШТО О БРАЋИ И ОЧЕВИМА

Славољуб Станковић: *Силиш*, „Геопоетика“, 2010.

Писати текућу, дневну књижевну критику о новим, тек изашлим књигама, уме да буде захвалан посао. Откривачке предности првог читања неког дела, увиди које критичар стиче када још нико није писао о упрауизаштамаизашлој књизи су привилегија и изазов који се понекад може поредити са стваралачким откровењем. Чак и када је већ неколико критичара дало свој суд, то и даље не значи да се нешто ново још

не може рећи, или да се не може пронаћи неки другачији угао посматрања. Напротив, неким делима, захваљујући њиховој вишеслојности, ни дивизије тумача, ни векови проучавања нису иссрпли све подземне токове који би могли избити у први план у некој близкој или даљој будућности. Док се за нека дела и након свега неколико тумачења чини да се о њима више нема шта рећи.

Силиш, Славољуба Станковића је изашао средином протекле године и до сада је већ о њему свој суд изrekла и написала већина домаћих и понеки критичар из региона. Оно што изненађује приликом читања наречених приказа, то је да се они међусобно веома мало разликују, као и да се, говорећи о роману, наводе готово идентична запажања. Тумачи углавном помињу метафорички потенцијал теме о двојици браће, припадника супротствањених национа, спомињу проблеме које покреће породични роман или роман тајне, тумаче сам наслов *Силиш*, па ћу се и ја уз потпуну свест да ћу поновити понешто од већ реченог у наредних неколико редова осврнути на основне ослонце на којима почива овај роман.

Тематизовање односа двојице, од истог оца настале браће, Сплићанина и Београђанина који се упознају тек након престанка свих ратова као одрасли људи, у тридесет и трећој години (неки би рекли, прекретничким годинама у којима је не мали број рок легенди напуштао овај свет), одмах се наметнуло као идеја која има своју метафоричку потентност, али и као тема која је последњих година у самом центру књижевне пажње. Романи попут *Трезвењака на јијаној лађи*, Мирка Демића, *Браш*, Давида Албахарија, *Што се не јавиши брашу*, Владана Косорића, али и романи о оцу: *Ошац*, Миљенака Јерговића, *Оштар ствар* Миће Вујчића или *Ултрамарин*, Милете Продановића, да се зауставимо само на књигама објављеним у оквиру једне једине године, 2010!

Силиш је, недвојбено, роман који кроз породичну причу покушава да тематизује српско-хрватске односе, односе браће који то и јесу и нису, односе који никада неће бити до краја разрешени, али и односе који би могли подразумевати опроштај и разумевање. Ово је само донекле роман тајне, јер је реч о браћи који се рађају исте године, са три дана размака, од оца Србина и две мајке, једне

Српкиње, друге Хрватице и који за своју породичну ситуацију сазнају још као деца, мада се до краја, чак и након личног познанства, неће суштински упознати. *Силиш* је и роман о оцу диктатору, патријархалцу, човеку лишеном очинске нежности, љубави и разумевања подједнако према обожији браће.

Међутим, ове штуре описе и основне податке на којима почива роман, критички, али и информативни текстови су већ истакли као полазишта својих текстова. *Силиш* је и породични роман, ликови мајки (за које је критика имала много мање слуха у својим текстовима, као и за још пар неучених и неразрађених напомена), колико год били овлаш оцртани, нису потпуно непрепознатљиви као могуће парадигме два мајчинска карактера, самохране мајке и оне која грчевито остаје са насиљником страхујући од могућности да је стигне судбина оне „друге“, о којој јој муж не скрива информације бахато сматрајући да оне неће имати никакве последице по брак. Не треба заборавити и још једну нит упредену у предиво романа, а то је паралелна приповест о љубавном ексцесу који је приказан као могућност да ће се главни јунак и наратор романа, београдски брат, ускоро наћи у сличној ситуацији као и његов отац, односно да ће жена којом се не жели оженити, родити његово дете и одгајати га без његовог присуства. Извесно је да писац намерно бира да жена буде из Хрватске јер се тако јасније уочавају паралеле и породично наслеђе као усуд, хибрис који се као у античком миту преноси с оца на сина. Занимљиво је да се овај мотив, у веома сличном склопу околности, нашао и две године раније у роману Звонка Караванчића, где главном јунаку после једне непромиšљене ноћи прети судбина који је већ проживео са својим оцем, да постане отац детета кога неће лично одгајати. Штета је да су ови мотиви само успутно, у својеврсном приповедачком кроцију, назначени јер би њихово продубљивање могло не само значењски обогатити роман, већ и увести у српску књижевност женске ликове и специфичну проблематику каква се до сада ретко појављивали у домаћој прози.

Ако покушамо да због сложености и преобимности, као и због тога што превазилази оквире приказа једног романа, пренебрегнемо питања која се намећу као прва, а то је загушеност

српске књижевности истим мотивима, који се појављују у сличном контексту или имају сличне метафоричке конотације (што можда може бити и разумљиво у околностима једног практично братоубилачког рата чији нам смисао стално измиче, а могућности породичног помирења изгледа као најтежи и нерешиви задатак), остаје да се размотри шта се о роману *Силиш* још може рећи а да није већ запажено?

Заправо мало тога. И у роману и у приказима, ликови двојице браће (као и ликови мајки) су остали релативно занемарени, јер је потенцијал који су пружали различити развојни путеви двојице браће остао у великој мери неискоришћен. Навешћу само могуће токове развоја ликова који би могли бити и сасвим другачији: нпр. површински приступа суштинским проблемима једног *којирајшера* (онај који смишља рекламне слогане), човека који свет посматра кроз лупу рекламиних кампања, бег у свет рекламе и површини и пратећи проблеми као могући оквир за лик главног јунака. Овако преовладава утисак да је писац немотивисано поистоветио свог главног јунака са собом и сопственим занимањем, намећући читаоцу знак једнакости између фикције и факције, а да тоничим није оправдао у самом тексту (рецимо иронизовањем ове позиције, њеним преиспитивањем у контексту главне теме дела итд.). Уместо тога, главном јунаку је у карактеризацији намењена улога заводника (забрињавајуће је колико је у српској књижевности наратора-заводника који су читаоцима наметнути као алтер его самих писаца, без икаквог ауторског отклона, те ови „исписани“ карактери постају стајно место, клише свеколиких полуromанчића, клонови и неуспели покушаји имитације најчешће Буковског и сличних му писаца). Критика је, с друге стране, већ приметила парадокс, па чак и потпуни нонсенс по коме је брату намењена улога наркомана и мушкарца који је до своје тридесет и треће године остао *virgo intacta*, и то, без доволно јасног објашњења или могућих симболичких паралела које би се могле повући са евентуалном невинишћу његовог лица у склопу породичних или ратних односа. Такође, разрада лика брата Сплићанина, зависника од дроге, остала је недоречена, мада је на идејном плану много обећавала (нецеловита породица, рат,

брат и отац на другој страни, проналажење прибежишта у религији, комуна и подређеност заједници као проблем губљења индивидуе...).

Без намере да се овај роман дисквалификује треба ипак рећи да је наслов романа изванредно пронађен – двострукост која се одмах наметне (дилема стечена још у детињству приликом наручивања чувеног „банана сплита“): Сплит као град некадашње братске републике и *split*, енглеска реч за поделу, раскол, две половине истог...

Такође, *Силиш* је један од, за читаоце, привлачнијих прошлого-дишњих романа, приступачан и занимљив, готово без стилских или композиционих исклизнућа, уверљивих дијалога (што је иначе права реткост у српској савременој књижевности). Тешка тема (како год је читали, као породичну или међунационалну драму) је можда превише лепршаво предочена, али читљивост и проходност једног дела не морају се априорно осуђивати. Оно што се ипак мора замерити је недостатак вишеслојности и веома танак унутрашњи потенцијал дела, који тумачима, као најсавеснијим и најпроницљвијим читаоцима, не пружа доволно разлога за различите увиде, још мање за потенцијалне сукобе мишљања или откривалачу игру која провоцира на даље размишљање о роману. *Силиш* је вероватно замишљен као роман о српско-хрватским спајањима и раздавањима, љубавима и мржњама, ратовима и опроштања, метафора односа која функционише у неком веома уопштеном контексту, али је остао недовољно убедљив када је реч о конкретним карактерима и романескно уобличеним дешавањима, с муком повлачећи паралеле између једне породичне приче о раздвојеној браћи, припадницима различитих нација и болном расцепу две дојучеришње братске нације. Можда *Силиш* и није била намера да тако захтевну тему обрадује на теже начине, али ни једноставна допадљивост и коректност рукописа нису сасвим доволјни када се у роман инкорпорира чак неколико веома озбиљних тематских предложака (међунационални и братоубилачки рат, кривица и помирење, насиље у породици, болести зависности, религија као подстицај и утеша, површински реклами и маркетинг и њен утицај на карактер главног јунака, итд.) који су могли да иницирају вишедимензионалност романа.

Живорад Недељковић

ПОЕЗИЈА ШТО ЈЕ НАД ЖИВОТОМ

„На ономе брегу што је над животом“
Владислав Петковић Дис

Пре него што би ишта казали о Дисовој поезији и његовом суморном свету смештеном између сна и јаве, ранији тумачи ове поезије, по правилу би побројали шта све ова поезија није и шта сам песник није био. Повелики је тај каталог одрицања: Дис није био велики песник у смислу блиставе појаве која се намах намеће као врхунско откриће, збир његових асоцијација није богат и навршен, пуноћа доживљаја није права уверљива пуноћа, ова поезија није одолела баналном, песниковим везаним стихом није срезан и природан, није доведен ни близу савршенства, рима није инвентивна и логична, већ је често рима ради риме; сам песник није образован, није упознат са модерним стремљењима поезије, није био отворен за сазнања из других језика, није презао од грубих огрешења не само о језичка правила, већ и о саму природу језика, те његова поезија није истинита, његов језик није издашан, осећање му није извorno и не плени.

Данас, сто година касније и читав низ песничких генерација након Диса, јасно нам је да свако од ових *није*, у ствари, више не представља оспоравање, већ сведочи о особености и непоновљивости песничког гласа, јединствености тона, посебности приступа којим је исказан засебан, другачији смисао, ни налик оному што смо у поезији до Диса имали. Ни налик оному што ће после њега, захваљујући и њему, доћи. Биће да је сав овај инвентар негација, који се беззаптвено може продужити, био тек припрема да би се лакше утврдило или барем наслутило шта све ова поезија јесте, шта јесте онај који ју је написао. Јер је Дисов принос српској поезији толики да је сасвим схватљиво што се његова суштина није намах могла разоткрити ни пред затеченим читаоцима ни пред хладним погледом науке. И до данас остаје тако, ма колико се трудили да појмимо искорак који је овај песник начинио, ма колико настојали да послушкујемо како његов песнички глас, добијајући увек нову сонорност и другачију чујност, одјекује у српској поезији читавог столећа које је за нама.

Јер, Дис јесте песник изузетне уобразиље која се простире између снова и нишавила, песник све-прожимајуће језе и раскошне смрти, али и безазленства и скоро неухватљивих прелива. Јесте песник о

чијем доживљају пролазности и расула света јаче од свега сведочи потпуни поремећај чула и сензација које су њима примљене. Зато јесте и песник који свет сазнаје на сасвим други начин: у његовој поезији дешава се нагла, и једва прихватљива, измена перспективе. Тај обрт мења нас, али мења и свет: свет нас гледа нетремице и *ми осећамо себе у том иојелду штра-ва, и ноћи, и вода*. Тај поглед у поезији чији су средишњи симбол очи, упрт је заувек у нас који смо мислили да је свет тек слика и да ми једини гледамо. Дис јесте и песник чија су, можда и нехотична језичка исклизнућа, постала она места на којима језик сам ради, творећи до тада незамисливе песничке слике. Нехајан и разбарашен, у животу несклон складу и поретку, да, баш он, и управо такав, уобличио је своју прву и најбољу књигу тако да она и својом формом, данас, после свега што смо прочитали и видели, истински задивљује. Дис јесте и песник најдубљих понора и опсесивних слутњи, флуидних мотива и симбола над којима, тумачећи их, можемо остати погнути читавог живота, све да би онај живот постао, ако не наш, онда макар овај. Овај, и живот и свет.

Због свега овога и још много чега другог, Дис јесте песник који поезијом, али и животом, сведочи о својим, али наговештава и наше дане, оне у којима о нама непорециво говори управо оно што нисмо и што одбијамо да будемо. Стога је, упркос свету који са нас ни трен не склања свој поглед, пресудно не одрећи се најневинијег у себи, сачувати безазленство без кога нема поезије. Дис није одустао, јер није ни поседовао знање о томе колико му је ускраћено, да би му за узврат било дато немерљиво много. А дато му је било да види ваздух, да наслути боју пролазности ствари, да спозна најстрашније: да и смрт изумире, јер више нема људи. Дис је заправо видео све, и све је знао: и то да живот, баш као и смрт, тек понекад постане поезија. Понекад, изузетно ретко, чак и кад све своје уложимо.

Данас, кад превише је око нас свега што нас труне, кад превише је сенки које шуште пропаст, кад се поглед тешко може подићи изван свакој зла, остаје нам да ишчитавамо Дисову поезију и из ње, која је заувек над животом, учимо и о овом свету. И да јој се дивимо.

Чачак, 27. мај 2011. године

ЈЕДНА ПЕСМА

Александар Ристовић

МАЛИ ТАЊИР

Ми који кусамо из великих тањира
осећамо се помало као кривци, јер тамо неко
(преко пута нас) завирује у свој мали тањир.

Ослушкујући наше сркање и разговор,
тај се огледа у свом малом тањиру: масна
језерца чорбе умножавају му лице.

Срећан је док гледа у свој мали тањир,
осећа се на неки начин Богом, види
оно што други не виде, другу стварност.

За то време ми смо сви ван себе
од јела, од муха што лете нам у чорбу,
од попаца у кухињи, и од простачког говорења о Ничем.

Постојање социјално-критичке димензије говора је нешто на шта смо навикли када читамо веристичке песме. Модерни песник, који такође подразумевано полази из позиције неспоразума са стварношћу која га окружује, има на располагању различите начине реаговања на тај неспоразум. Он може да га продуби, или да покуша да га превазиђе; једна од могућности за којима може да посегне је и критичка реакција на социјалне претпоставке почетне позиције говора. Веристичка поезија се у том виду реаговања осећа као код куће.

Но, када пред собом имамо поезију песника за чију поетику се, додуше, може употребити ознака „веризам“, или врло специфичан, магијски веризам, који барата сликама једног изнутра оживљеног света - онда социјално-критичка димензија није на првом mestu у кругу наших очекивања. Александар Ристовић ју је ипак остваривао у читавом низу песама.

У песми „Мали тањир“ је тај однос очигледан. Она сучељава нас „који кусамо из великих тањира“ и шамо некој ко „завирује у свој мали тањир“. Различита величина тањира, из које се куса можда

иста чорба, као израз социјалне неравноправности и, самим тим, неправде, не може се превидети.

Али Ристовић се не задржава само на демонстрацији осетљивости за друштвену неправду. У песми се нижу динамичне синестезијске слике, а у свакој од четири строфе активиран је сличан основни механизам: из почетне, чулно одређене ситуације, прелази се у неку другу ситуацију, увек онострану, било да је то само указивање на неког „преко пута нас“, било умножавање судбина у „масним језерцима чорбе“, било да је то „друга стварност“ коју други не виде, или само Ништило у које се преобразила наша испразност. Последњи стих се не завршава граматички коректном секвенцом „говорења ни о чему“, већ хипостазом вредности тог говорења. Реч *Ништила*, у контексту у којем се појављују и речи *Бој и друга стварност*, има посебну тежину. Она није случајно последња реч песме. Она се може разумети и као начин разрешења налетости. Оне између величине тањира, или и оне која прати темељни неспоразум модерног песника са светом који му је задат..

Издања „Повеље“ из Краљева за 2010. годину

